

LA SEGREGACIÓ
ESCOLAR A
CATALUNYA (II):
CONDICIONS
D'ESCOLARITZACIÓ
NOVEMBRE 2016

SÍNDIC

EL DEFENSOR
DE LES
PERSONES

LA SEGREGACIÓ ESCOLAR A CATALUNYA (II): CONDICIONS D'ESCOLARITZACIÓ

SÍNDIC

EL DEFENSOR
DE LES
PERSONES

Síndic de Greuges de Catalunya

1a edició: Octubre de 2016

La segregació escolar a Catalunya (II): condicions d'escolarització. Novembre 2016

Maquetació: Síndic de Greuges

Imprès sobre paper ecològic

Disseny original: America Sanchez

Foto portada: © Síndic de Greuges

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	5
2. LA TRIA ESCOLAR, LES CONDICIONS D'ESCOLARITZACIÓ I LA SEGREGACIÓ ESCOLAR: ANÀLISI DE DADES	9
2.1. Característiques de l'oferta (condicions d'escolarització) i de la demanda (lògiques de tria de les famílies) com a factor de desigualtat	31
2.2. Desequilibris en els nivells de demanda dels centres	71
2.3. La composició social del centre com a condicionant del nivell de demanda	97
2.4. La relació entre els resultats dels centres i la tria escolar de les famílies	107
3. LES DESIGUALTATS EN LES CONDICIONS D'ESCOLARITZACIÓ	31
3.1. Els costos d'escolarització: la gratuïtat de l'ensenyament	31
3.2. La qualitat i l'obertura del projecte educatiu del centre a la diversitat social	71
3.3. La direcció i la dotació de professionals al centre	97
3.4. La diversificació de la jornada escolar	107
3.5. L'adequació de les condicions materials dels centres	113
4. CONCLUSIONS	119
5. RECOMANACIONS I PROPOSTES: EL REpte DE GOVERNAR L'AUTONOMIA DELS CENTRES	129
5.1. La permeabilitat dels centres sufragats amb fons públics: la gratuïtat de l'ensenyament i la coresponsabilitat dels centres	129
5.2. Les homogeneïtats necessàries i els límits de l'autonomia de centre	132
5.3. La discriminació positiva i les mesures compensatòries als centres amb composició social desfavorida	135

1. INTRODUCCIÓ

Les sol·licituds de plaça escolar per part de les famílies no es distribueixen de manera homogènia i equilibrada entre els diferents centres, tant des d'un punt de vista quantitatiu com qualitatiu. Mentre hi ha centres que tenen una demanda consolidada, n'hi ha d'altres que presenten greus problemes per cobrir l'oferta de places existents. I mentre hi ha centres amb una demanda més o menys heterogènia, equivalent a la composició social del seu entorn, n'hi ha d'altres que tenen una demanda internament homogènia (sigui d'alumnat socialment afavorit o desfavorit), que no reflecteix la diversitat social del territori on s'ubica. De fet, en un mateix territori, coexisteixen centres amb una demanda elevada i centres amb una demanda feble, i també centres de composició social més afavorida i centres de composició social més desfavorida.

L'objectiu de les polítiques de lluita contra la segregació social és, simplement, que la realitat social de cada centre sigui representativa de la realitat social del barri o municipi on desenvolupa la seva activitat. I, per a això, cal que cada centre pugui ser igualment atractiu per a les famílies, i que totes les famílies tinguin les mateixes oportunitats de triar escola.

Convé recordar que aquests desequilibris en la composició social dels centres suposen una vulneració greu del dret a l'educació en igualtat d'oportunitats, protegit per la Convenció de les Nacions Unides sobre els drets de l'infant i per la legislació estatal i catalana en matèria d'educació, especialment per als infants d'origen social menys afavorit (infants de classe treballadora, infants amb progenitors de nivell d'instrucció baix, infants d'origen immigrat, etc.), que veuen limitades les seves oportunitats d'entrar en contacte amb realitats socials més capitalitzades.

Les diferències en la composició social dels centres deriven en desigualtats en les oportunitats educatives de l'alumnat, bé per les diferències en la disponibilitat d'activitats, recursos i serveis educatius a l'abast de l'alumnat de cada centre, molt condicionades per la seva composició social, bé per la

incidència d'aquesta composició social en els resultats educatius de l'alumnat socialment menys afavorit (a través de l'anomenat *efecte composició*), entre d'altres.

La segregació escolar afecta negativament el rendiment acadèmic global del nostre sistema i, a més, suposa una amenaça per a la cohesió social.

Hi ha un consens força generalitzat entre la societat catalana que la segregació de l'alumnat en funció de la llengua parlada a casa debilitaria la cohesió social, però aquest consens és menys compartit amb relació a altres categories socials, com ara el nivell d'instrucció o el nivell de renda de les famílies, si bé l'impacte té força similituds.

Tant la reproducció de la segregació escolar com la lluita contra aquest fenomen a través de la política educativa estan molt relacionades amb la gestió que fan les administracions del procés d'admissió d'alumnat, que ja ha estat l'objecte d'anàlisi d'un primer informe del Síndic, *La segregació escolar a Catalunya (I): la gestió del procés d'admissió d'alumnat* (2016), però també amb les condicions d'escolarització que els diferents centres ofereixen, que és l'objecte d'anàlisi d'aquest segon informe, *La segregació escolar a Catalunya (II): les condicions d'escolarització* (2016).

Els centres escolars presenten característiques diferenciades, que al seu torn es tradueixen en capacitats diferents i desiguals per atraure determinats nivells i tipus de demanda. Si bé la densitat de població o la composició social del barri on s'ubica cada escola condiciona el nombre de sol·licituds que reben i el seu perfil social, característiques que poden explicar, en part, les diferències amb escoles d'altres barris, la comprensió dels desequilibris entre escoles d'un mateix barri implica fonamentalment analitzar les diferències en les característiques dels centres, relatives a aspectes com ara el projecte educatiu, la direcció i el professorat, els costos d'accés o les instal·lacions, per esmentar-ne alguns.

Per equilibrar el nivell i el perfil social de la demanda dels diferents centres, doncs, les administracions públiques no només han de desenvolupar polítiques relacionades amb la programació de l'oferta i amb la gestió del

procés d'admissió d'alumnat, sinó també polítiques igualadores de les condicions d'escolarització que ofereixen els centres, a fi que la demanda tendeixi a diferir el mínim possible entre ells.

Com es veurà més endavant, les mateixes diferències en la composició social, que és un dels factors que condiciona la tria escolar de les famílies en funció de l'origen social, generen diferències en les condicions d'escolarització de l'alumnat, que al seu torn generen desequilibris en els nivells i en el perfil social de la demanda dels centres. Heus ací el cercle de reproducció de la segregació escolar.

En relació amb aquest assumpte, i amb l'objectiu de trencar el cercle de reproducció d'aquest fenomen, l'informe *La segregació escolar a Catalunya*, que el Síndic va presentar al Parlament de Catalunya l'any 2008, ja destacava la importància d'incrementar la coresponsabilitat dels diferents centres escolars en l'escolarització de l'alumnat amb necessitats educatives específiques, d'equilibrar la qualitat en la prestació del servei educatiu dels centres i d'estimular la demanda, quan aquesta fos escassa, amb mesures compensatòries que fessin més atractiva l'oferta i amb intervencions adreçades a corregir els prejudicis socials entre la ciutadania.

En relació amb aquestes mesures de promoció de l'equitat no específicament relacionades amb l'admissió d'alumnat, les principals recomanacions contingudes en l'informe de l'any 2008 feien esment del següent:

- Millora de les condicions materials del conjunt de centres sufragats amb fons públics, especialment quan determinades situacions de provisionalitat (aularis prefabricats, etc.) poden reforçar estratègies de "fugida" per part de les famílies.
- Garanties de gratuïtat real en l'accés als centres concertats per part de l'alumnat (voluntarietat de les quotes i de les activitats i els serveis complementaris), amb un suport especial a l'alumnat amb necessitats educatives específiques.
- Impuls i ús del contracte programa com a mecanisme de lluita contra la segregació,

per aconseguir una més gran implicació dels centres concertats en l'escolarització de l'alumnat amb necessitats educatives específiques.

- Inversió en professionals i incentivació i atracció del professorat més ben preparat als centres segregats, conseqüentment amb el nivell de complexitat que gestionen.
- Impuls a la integració d'escoles segregades i no segregades, amb la mobilitat de l'alumnat o amb l'establiment de claustres escolars comuns (o intensament relacionats) entre centres.
- Promoció de polítiques actives d'atracció de la demanda, com ara l'acompanyament de les famílies envers els centres guetitzats (acompanyaments de grups de famílies de determinades escoles bressol o de centres amb sobredemanda en el procés d'admissió) o dotació de recursos, no només humans sinó també materials i infraestructurals, i provisió de serveis complementaris superiors als nivells estàndards establerts als centres guetitzats.
- Definició de plans de xoc als centres guetitzats i avaluació continuada del seu procés d'implantació i, en cas que no reverteixin la guetització escolar en un període de temps prudencial, tancament d'aquests centres.
- Reducció de les desigualtats socials d'accés a la informació sobre les característiques de l'oferta escolar, promoció del coneixement sobre els drets d'elecció de centre que tenen les famílies i foment de la pedagogia de les decisions polítiques adoptades per combatre la segregació escolar entre la ciutadania.

Vuit anys més tard, el grau de compliment d'aquestes recomanacions ha estat desigual.

D'una banda, les restriccions pressupostàries existents en els darrers anys de crisi econòmica i de reducció del dèficit públic han limitat ostensiblement la construcció i reforma de centres públics o el desenvolupament de determinats instruments orientats a incrementar la coresponsabilitat dels centres concertats en l'escolarització d'alumnat amb necessitats educatives específiques. Encara hi ha centres guetitzats o amb dèficits de demanda ubicats

en instal·lacions provisionals o pendants de reforma, i globalment s'ha reduït el finançament d'activitats complementàries de l'alumnat amb necessitats educatives específiques dels centres privats concertats (malgrat obrir-se una nova convocatòria de subvencions destinades al finançament addicional dels centres privats que presten el Servei d'Educació de Catalunya en entorns de característiques socioeconòmiques desfavorides, s'han suprimit els contractes programa i la convocatòria existent anys enrere de subvenció de les activitats complementàries de l'alumnat amb necessitats educatives específiques).

La supressió de la sisena hora de la majoria de centres públics (tot i mantenir-se als centres amb una composició social més desfavorida), a més, ha estat un factor de diferenciació de l'oferta entre sector públic i concertat. Així mateix, l'increment dels nivells d'autonomia de centre, a més, no sempre ha tingut en compte l'equitat, especialment a l'hora de promoure projectes educatius "singulars", que han atret un determinat perfil social de demanda i no han contribuït a corregir els desequilibris en la composició social dels centres.

D'altra banda, el progressiu desplegament de la Llei d'educació de Catalunya (LEC) per mitjà dels decrets d'autonomia de centre, de direccions i de provisió de llocs de treball docents, si bé ha suposat un increment de la diferenciació interna del sistema (de projectes educatius de centre, de models de gestió, etc.), ofereix als centres públics un marc per a l'exercici de la seva autonomia de gestió que pot ser emprada, amb les condicions adequades, per millorar la situació de determinats centres amb una composició social desfavorida. Tal com se

suggeria, aquests centres podran configurar plantilles de professorat més adequades a la complexitat educativa que han d'atendre.

A més, el Departament d'Ensenyament ha desenvolupat, a partir del curs 2013/2014, auditories pedagògiques als centres amb una composició social més desfavorida i amb pitjors resultats acadèmics a les proves de competències de primària, que han permès millorar els resultats d'aquests centres per sobre de la mitjana.

El Departament d'Ensenyament ha fet i està fent un esforç per dotar els centres de complexitat elevada de més recursos humans i materials. L'Acord de Govern GOV/70/2016, de 31 de maig, de mesures en matèria de personal docent dependent del Departament d'Ensenyament va en aquesta direcció, igual que la decisió de reduir un 10% les ràtios en el procés d'admissió d'alumnat a aquests centres (de 25 a 22 alumnes a P3).

Si bé molts centres amb una composició social desfavorida disposen de programes específics i de recursos addicionals per millorar la seva situació (plans educatius d'entorn, sisena hora, programes inspirats en les escoles magnet, etc.), l'esforç per sobredotar aquests centres no sempre ha permès combatre la concentració d'alumnat socialment desfavorit. Molts d'aquests centres han millorat els resultats acadèmics, però no han heterogeneïtzat la seva demanda.

Els desequilibris en la composició social dels centres, que afecta la majoria d'escoles, no només les de composició social desfavorida, no s'han corregit, malgrat que el sistema hagi millorat els resultats acadèmics globals.

2. LA TRIA ESCOLAR, LES CONDICIONS D'ESCOLARITZACIÓ I LA SEGREGACIÓ ESCOLAR: ANÀLISI DE DADES

2.1. Característiques de l'oferta (condicions d'escolarització) i de la demanda (lògiques de tria de les famílies) com a factor de desigualtat

La segregació escolar està molt relacionada amb la tria de centre per part de les famílies i amb la seva tendència, a través del procés d'admissió d'alumnat, a distribuir-se de manera desigual en el conjunt de l'oferta.

Aquesta distribució desigual en el conjunt de l'oferta s'explica, entre altres aspectes, per les característiques de l'oferta i la demanda.

Des de la perspectiva de l'oferta, cal assenyalar les diferències en les condicions d'escolarització que ofereixen els centres. L'informe *La segregació escolar a Catalunya (I): la gestió del procés d'admissió d'alumnat*, de juliol de 2016, evidencia els desequilibris existents en la composició social dels centres. Els centres, a més, tenen costos d'escolarització diferenciats (quotes), projectes educatius diferenciats, condicions materials diferenciades (instal·lacions), etc. Aquestes diferències, que són objecte d'anàlisi d'aquest segon informe sobre la segregació escolar, provoquen, d'una banda, que hi hagi centres amb millors condicions objectives per atraure la demanda que altres i, de l'altra, que hi hagi centres amb condicions d'escolarització més o menys accessibles (per raons econòmiques, geogràfiques, etc.) per al conjunt de l'alumnat i més o menys invocadores de determinats grups socials. Aquest és un dels factors que explica que el nivell de demanda dels centres sigui diferent, i que els diferents grups socials es distribueixin de manera desigual entre els centres.

I, des de la perspectiva de la demanda, aquests desequilibris tenen a veure, entre

altres aspectes, amb les lògiques de tria de les famílies, que reproduïxen la desigualtat social en l'admissió d'alumnat. Els estudis elaborats a Catalunya sobre la tria escolar, per exemple, posen de manifest que la proximitat i el projecte educatiu són els principals factors de tria per part de les famílies, però també que hi ha diferències en funció dels grups socials en el pes que atorguen als diferents factors de tria: les famílies socialment més afavorides, amb més capital educatiu i econòmic, acostumen a valorar més el projecte educatiu dels centres que les famílies socialment més desfavorides, que valoren més la proximitat o el caràcter públic de l'oferta, molt relacionat amb l'accessibilitat econòmica.

De fet, l'àmbit real de tria de les famílies socialment afavorides és més ampli que el de les famílies desfavorides, que tendeix a limitar-se a centres pròxims i de titularitat pública. L'àmbit de tria ampliat de les famílies socialment afavorides explica, per exemple, que els processos de "fugida" de determinats centres de determinats barris, que són altament perjudicials per a la reproducció de la segregació escolar, siguin protagonitzats per aquests grups socials, mentre que l'àmbit de tria restringit de les famílies socialment desfavorides explica, per exemple, les dificultats i les resistències a capgirar la composició social dels centresS guetitzats.

En aquest sentit, l'estudi d'Alegre, M. A., Benito, R., Chela, X. i González, S. (2010)¹, que parteix de l'anàlisi quantitativa de més de 3.200 qüestionaris anònimament contestats de famílies residents a Barcelona que van participar en el procés de preinscripció a P3 (curs 2008/2009), i de més de 2.700 qüestionaris de famílies que van participar en l'admissió a 1r d'ESO, estableix que la proximitat és el factor més determinant a l'hora d'escollir centre, tant a P3 (un 62,4% de les famílies) com a 1r d'ESO (55,9%), i que el projecte educatiu és el segon factor prioritari en la tria, tant a P3 (escollit per un 44,3% de les famílies) com a 1r d'ESO (38,1%)² (vegeu el gràfic 1).

¹ Alegre, M. A. (coord.), Benito, R., Chela, X. i González, S. (2010). *Les famílies davant l'elecció escolar. Dilemes i desigualtats en la tria de centre a la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. (Polítiques 72).

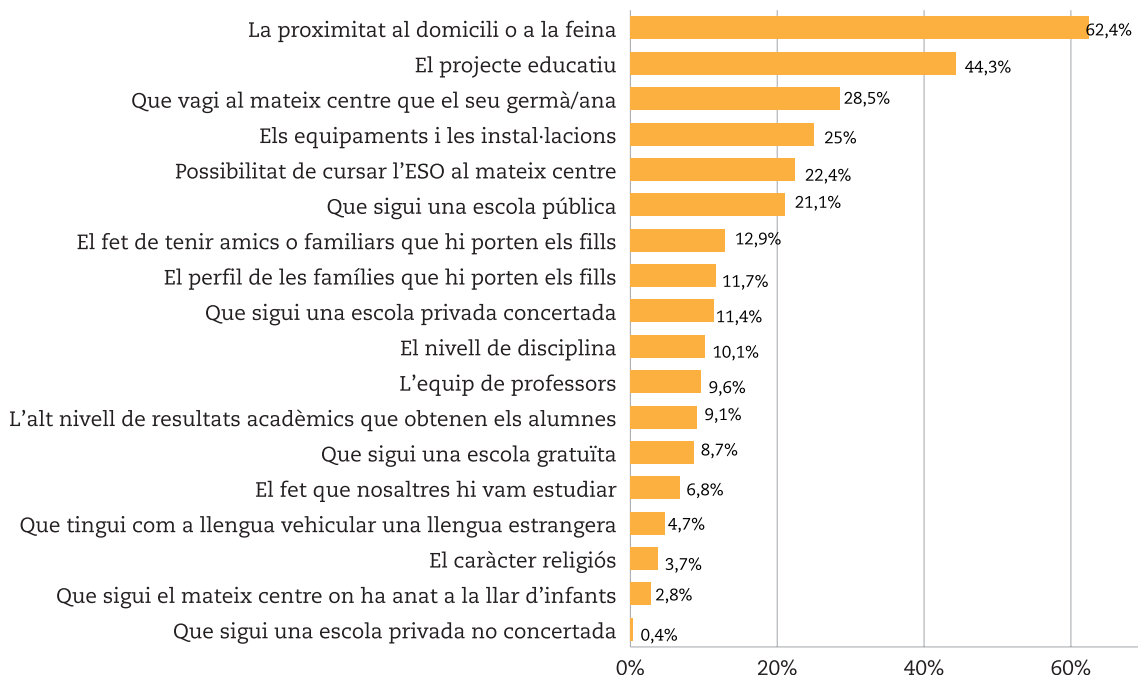
² Pel que fa als factors de tria, l'estudi d'Alegre, M. A., Benito, R., Chela, X. i González, S. (2010) també destaca la importància d'altres aspectes com ara l'agrupament de germans al mateix centre (28,5% a P3 i 21,3% a 1r d'ESO), les instal·lacions (25,0% a P3 i 14,9% a 1r d'ESO), la continuïtat de l'escolaritat al mateix centre (22,4% a P3 i 31,3% a 1r d'ESO) o el fet que sigui una escola pública (21,1% a P3 i 21,5% a 1r d'ESO). Aquests també són aspectes que cal tenir en consideració en les polítiques de lluita contra la segregació escolar

Aquest mateix estudi conclou, però, que les famílies amb nivell d'estudis obligatoris valoren més com a factor de tria la proximitat del centre al domicili o a la feina que les famílies amb nivell d'estudis universitaris, tant a P3 (61,3% vs. 58,8%) com a 1r d'ESO

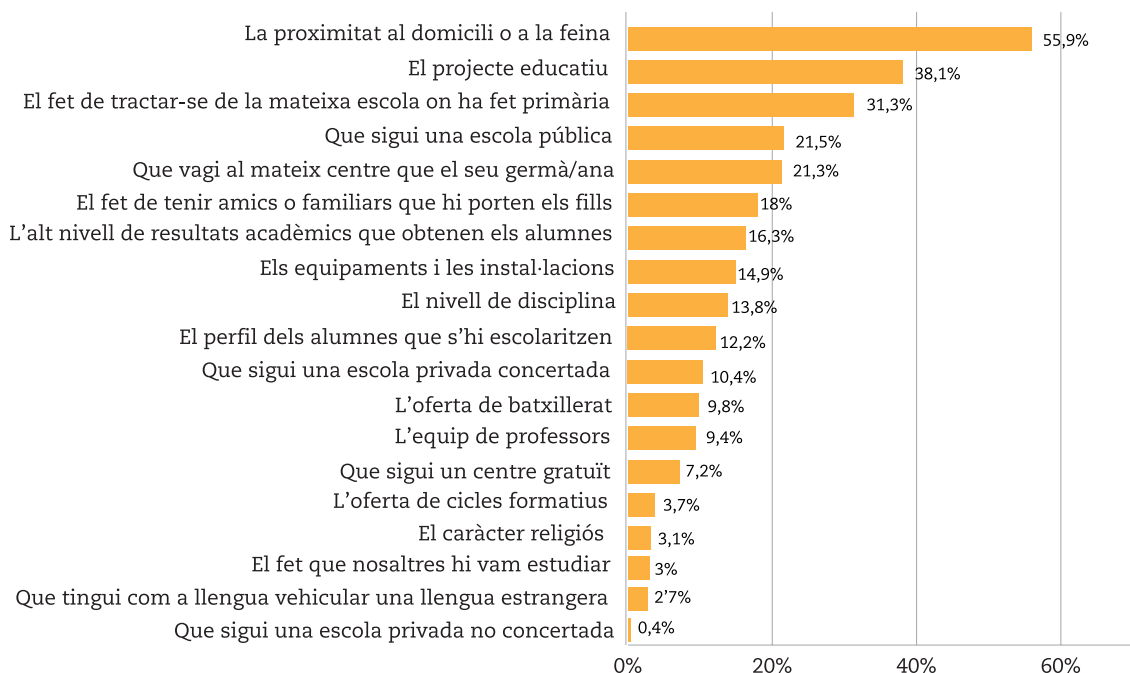
(63,9% vs. 47,4%), mentre que les famílies amb nivell d'estudis universitaris valoren més el projecte educatiu que les famílies amb estudis obligatoris, tant a P3 (57,5% vs. 31,4%) com a 1r d'ESO (51,0% vs. 27,0%) (vegeu el gràfic 2).

Gràfic 1. Factors de tria de les famílies a P3 i a 1r d'ESO a la ciutat de Barcelona (2010)

Factors de tria a P3

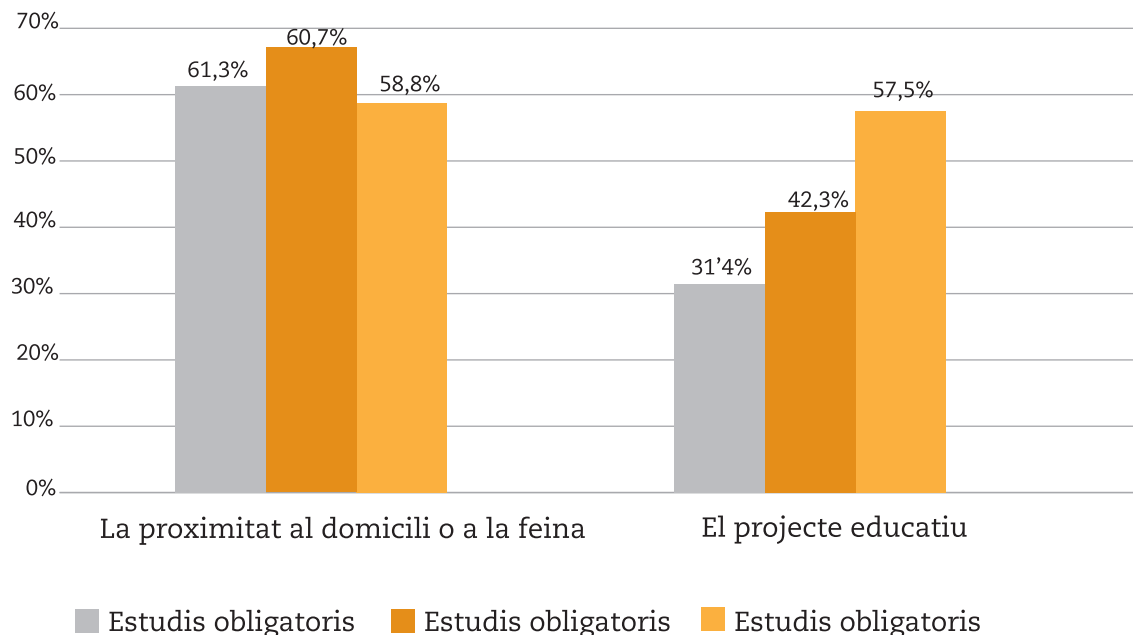

Factors de tria a 1r d'ESO

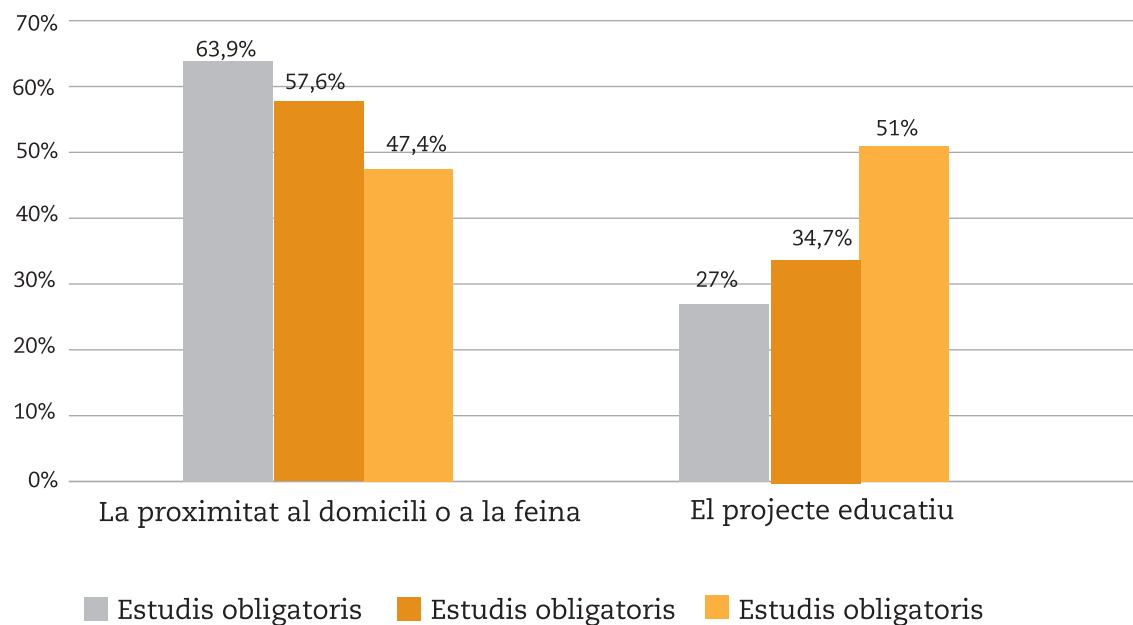

Gràfic 2. Factors de tria de les famílies a P3 i a 1r d'ESO en funció del nivell d'instrucció a la ciutat de Barcelona (2010)

Factors de tria a P3

Factors de tria a 1r d'ESO

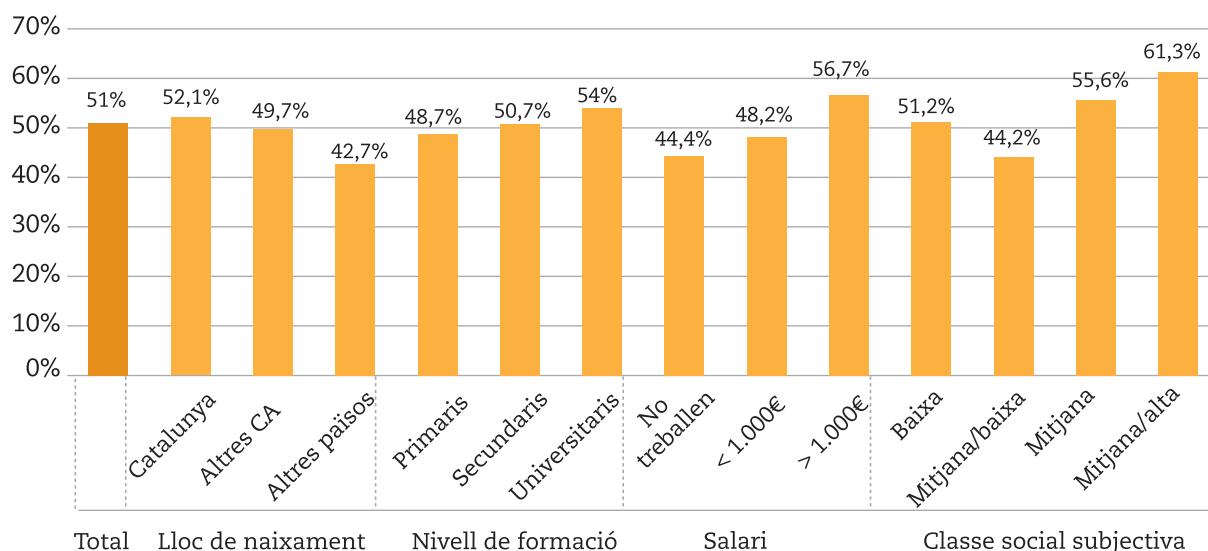

Font: Alegre, M. A. (coord.), Benito, R., Chela, X. i González, S. (2010). Les famílies davant l'elecció escolar. Dilemes i desigualtats en la tria de centre a la ciutat de Barcelona. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. (Polítiques 72).

En aquesta mateixa línia, la segona onada de 2012 de l'Enquesta Òmnibus de la Generalitat de Catalunya, del Centre d'Estudis d'Opinió, que té per objectiu obtenir informació demoscòpica sobre la situació actual i l'impacte de les polítiques que es duen a terme des de la Generalitat de Catalunya, i que preguntava a 311 persones amb fills escolaritzats quin és l'aspecte més important d'un centre educatiu, amb sis opcions de resposta (el projecte educatiu, el professorat, la direcció, les instal·lacions, els companys de classe i els serveis complementaris), també conclou que el projecte educatiu de centre és un dels elements més determinants

en la valoració dels centres per part de les famílies i, consegüentment, també en l'elecció escolar. Si bé les opcions considerades en aquesta enquesta no exhaureixen els factors que incideixen en la tria, amb omissions prou significatives com ara la proximitat del centre, per exemple, un 51% dels progenitors enquestats van determinar que l'aspecte més important era el projecte educatiu, i un 35,3%, el professorat. Aquesta enquesta constata que els grups socials més afavorits tendeixen a donar més importància al projecte educatiu que els grups socials menys afavorits (vegeu el gràfic 3).

Gràfic 3. Percentatge de progenitors que seleccionen el projecte educatiu com a criteri de tria més important per perfil social a Catalunya (2012)

Font: Elaboració a partir de dades del CEO (Òmnibus, 2a onada 2012).

A més, l'estudi d'Alegre, M. A., Benito, R., Chela, X. i González, S. (2010), que diferencia entre factors de tria i factors de descart per comprendre d'una manera més precisa les lògiques de tria de les famílies, també evidencia l'impacte de la composició social com un dels tres factors més determinants dels processos de "fugida" de determinats centres, amb més d'un 50% de les famílies a P3 (51,1%) i a 1r d'ESO (54,0%) que tenen en compte el perfil de l'alumnat per destriar centre (vegeu el gràfic 4). Val a dir que a P3 aquest factor de descart és més present entre les famílies amb estudis universitaris (54,0%) que en les famílies amb estudis obligatoris (44,4%). Aquesta lògica de tria

debilita la demanda dels centres amb una composició social més desfavorida i dificulta les possibilitats de desegregació dels centres socialment guetitzats.

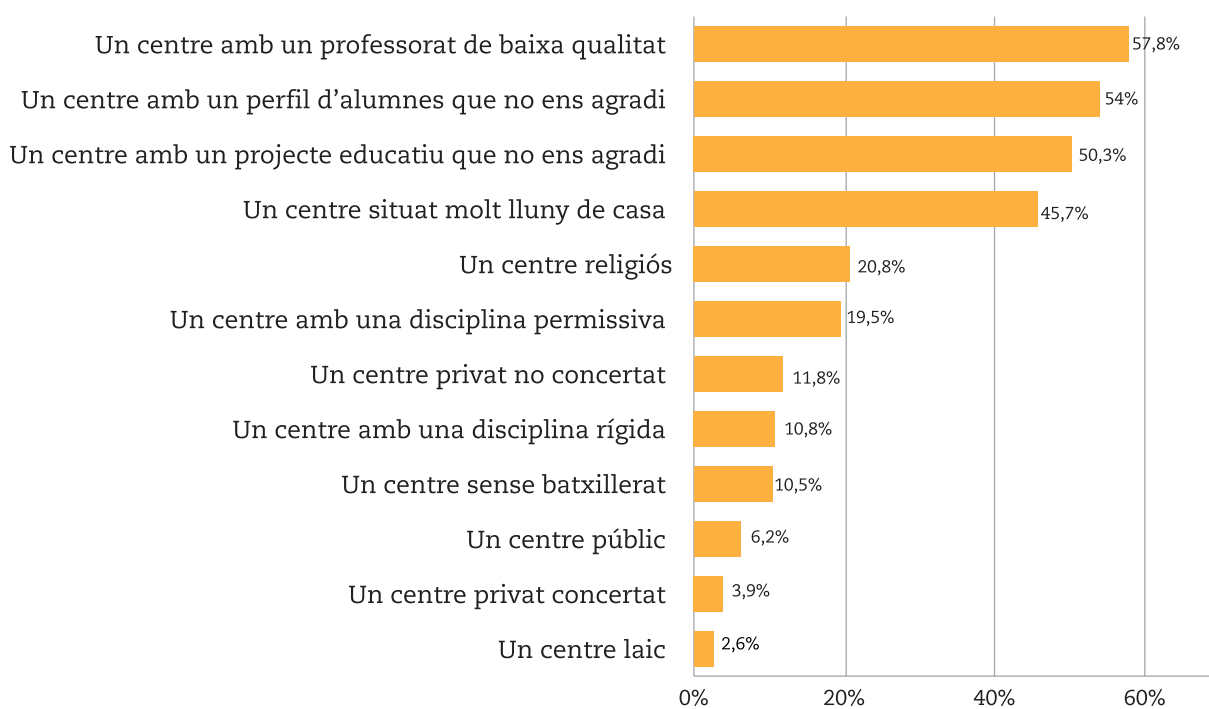
Alhora, entre els factors de descart, també hi destaca novament la qualitat del professorat (58,8% a P3 i 57,8% a 1r d'ESO), del projecte educatiu de centre (58,8% a P3 i 50,3% a 1r d'ESO) i de la distància (49,5% a P3 i 45,7% a 1r d'ESO). De fet, en relació amb els factors de descart, el nivell d'estudis incideix de la mateixa manera que ho fa amb els factors de tria, tant en els aspectes relacionats amb el projecte educatiu com en els de la proximitat del centre.

Gràfic 4. Factors de descart de les famílies a P3 i a 1r d'ESO a la ciutat de Barcelona (2010)

Factors de descart a P3

Factors de descart a 1r d'ESO

Font: Alegre, M. A. (coord.), Benito, R., Chela, X. i González, S. (2010). Les famílies davant l'elecció escolar. Dilemes i desigualtats en la tria de centre a la ciutat de Barcelona. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. (Polítiques 72).

2.2. Desequilibris en els nivells de demanda dels centres

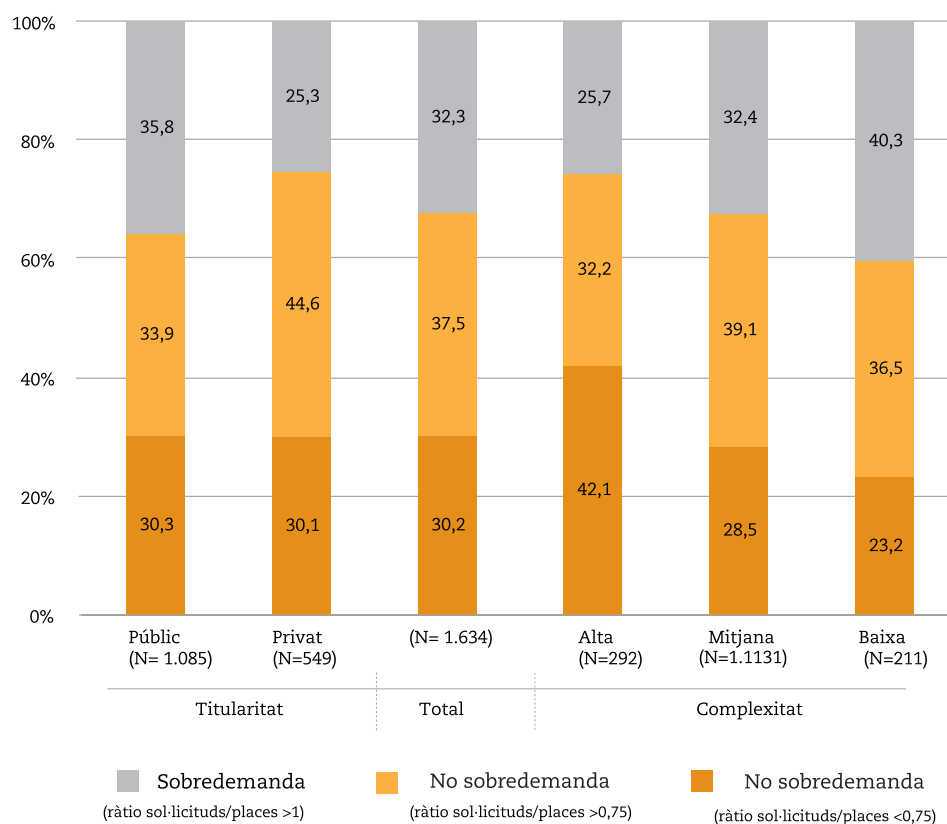
L'impacte d'aquestes característiques diferenciades de l'oferta (condicions d'escolarització) i de la demanda (lògiques de tria de les famílies) s'evidencia en els desequilibris en els nivells de demanda dels centres. Tot i que hi ha diferències entre municipis, en un mateix territori s'hi acostumen a trobar simultàniament centres amb una demanda consolidada i altres centres amb una demanda feble.

Així, per exemple, si es prenen com a referència només els municipis amb més d'un centre (on el dret de tria pren més sentit), en el darrer procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 a Catalunya el 32,3% dels centres va tenir sobredemanda (més sol·licituds en primera opció que places en oferta), mentre

que un 30,2%, una demanda feble, menys d'un 75% de places sol·licitades en primera opció sobre el conjunt de l'oferta de places (vegeu el gràfic 5). Un 6,8% dels centres rep menys d'un 50% de sol·licituds sobre el conjunt de l'oferta de places, mentre que un 8,6%, més del 25% de les places en oferta.

En valors agregats per al conjunt de Catalunya, són els centres públics i els centres de complexitat baixa els que, en proporció, tenen més sobredemanda (que reben més sol·licituds que places). Els centres públics (35,8%) tenen més sobredemanda que els centres privats (25,3%), situació que s'accentua si s'analitzen els centres ubicats en municipis de més de 50.000 habitants com ara Barcelona, mentre que hi ha més centres d'alta complexitat amb demanda feble (inferior al 75% de l'oferta) (42,1%) que centres de baixa complexitat (23,2%) (vegeu el gràfic 5).

Gràfic 5. Nivell de demanda dels centres en funció de l'oferta, per titularitat i complexitat del centre, en el procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 a Catalunya (2016)

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

Nota: Les dades fan referència als centres ubicats en municipis amb més d'un centre escolar amb oferta en el mateix nivell.

De fet, les característiques del mapa escolar de cada municipi i la programació de l'oferta condicionen la distribució de les sol·licituds entre centres i provoquen que hi hagi notables diferències entre municipis. La davallada demogràfica ha provocat, a més, que en el procés d'admissió a P3 corresponent al curs 2016/2017 molts municipis no tinguessin centres amb sobredemanda, especialment en municipis mitjans i petits. En canvi, en la majoria de

municipis més grans de 50.000 habitants, tot i les diferències territorials existents, la proporció de centres amb sobredemanda se situa per sobre de la mitjana del conjunt de Catalunya (vegeu la taula 1). Val a dir que no hi ha una relació estadística clara entre els nivells de segregació dels municipis (mesurada a partir de la distribució de l'alumnat estranger) i la prevalença de centres amb sobredemanda o amb demanda feble als diferents municipis.

Taula 1. Centres amb sobredemanda i amb demanda feble per municipis més grans de 50.000 habitants (2016)

Municipi	Centres amb sobredemanda (n)	Centres amb sobredemanda (%)	Centres amb demanda feble (ràtio de sol·licituds/ places < 0,75) (n)	Centres amb demanda feble (ràtio de sol·licituds/ places < 0,75) (%)
Barcelona	106	33,7	113	35,9
Hospitalet de Llobregat, l'	26	46,4	16	28,6
Badalona	18	31,0	18	31,0
Terrassa	24	45,3	11	20,8
Sabadell	23	38,3	12	20,0
Lleida	10	27,0	15	40,5
Tarragona	9	27,3	10	30,3
Mataró	11	34,4	5	15,6
Santa Coloma de Gramenet	10	33,3	8	26,7
Reus	9	31,0	9	31,0
Girona	10	37,0	4	14,8
Sant Cugat del Vallès	7	36,8	4	21,1
Cornellà de Llobregat	5	23,8	5	23,8
Sant Boi de Llobregat	7	33,3	3	14,3
Manresa	8	44,4	4	22,2
Rubí	9	50,0	1	5,6
Vilanova i la Geltrú	8	47,1	3	17,6
Viladecans	8	50,0	4	25,0
Castelldefels	5	35,7	5	35,7
Prat de Llobregat, el	6	42,9	5	35,7
Granollers	4	26,7	3	20,0
Cerdanyola del Vallès	5	38,5	2	15,4
Mollet del Vallès	2	14,3	1	7,1

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

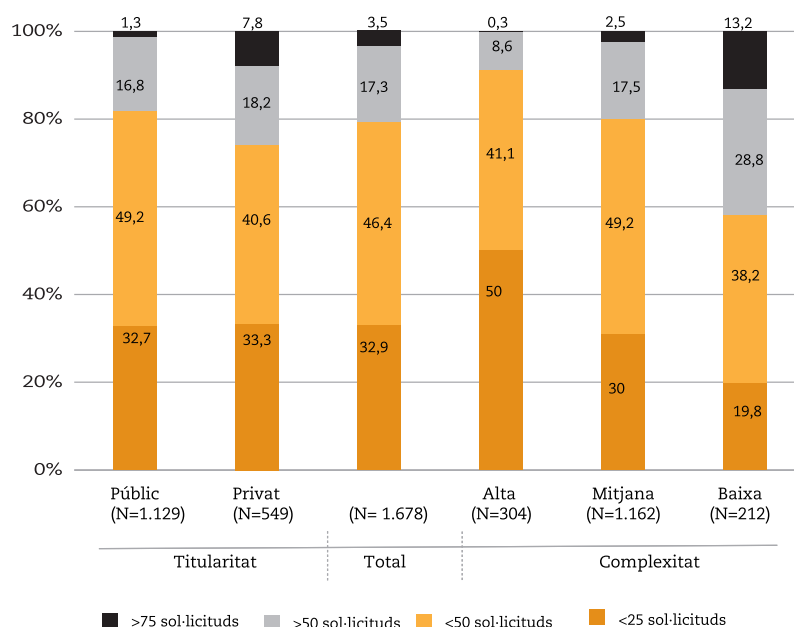
El nivell de demanda també es pot valorar a partir del nombre de sol·licituds rebudes en el procés d'admissió d'alumnat, independentment de l'oferta de places disponibles. En aquest sentit, s'observa que els centres privats i els centres de baixa complexitat reben, de mitjana, un nombre de sol·licituds més elevat que els centres públics i que els centres d'alta complexitat (vegeu el gràfic 6). Així, un 18,1% dels centres públics rep més de 50 sol·licituds,

mentre que als centres privats aquesta proporció és del 26,0%; i un 50,0% dels centres d'alta complexitat rep menys de 25 sol·licituds, mentre que això succeeix en un 19,8% dels centres de baixa complexitat.

Si es prenen com a referència els centres ubicats en municipis més grans de 50.000, aquestes diferències s'accentuen. Hi ha una proporció més elevada de centres d'alta

complexitat amb menys de 25 sol·licituds (38,6%) i una proporció més baixa de centres de baixa complexitat (27,9%) que es troben en aquesta situació (vegeu el gràfic 7).

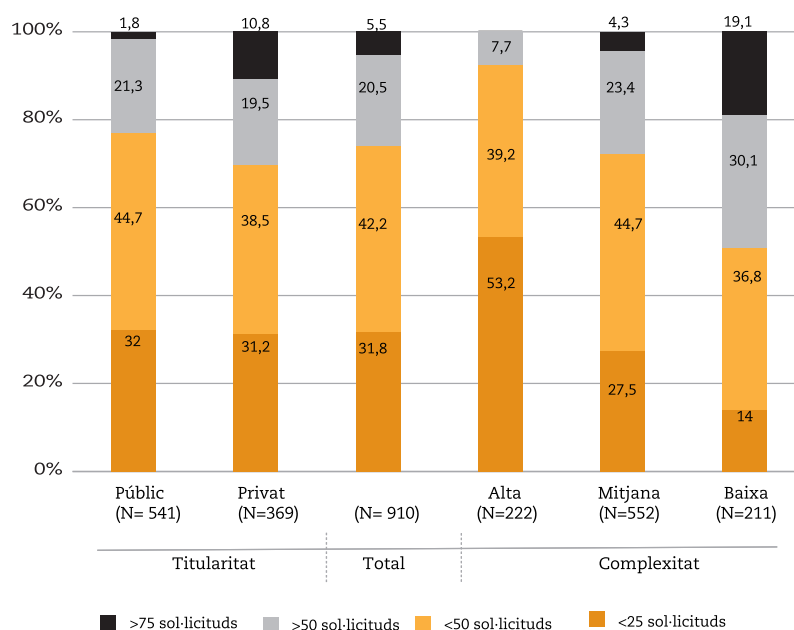
Gràfic 6. Nombre de sol·licituds dels centres, en funció de la titularitat i la complexitat del centre, en el procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 a Catalunya (2016)

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

Nota: Les dades fan referència als centres ubicats en municipis amb més d'un centre escolar amb oferta en el mateix nivell.

Gràfic 7. Nombre de sol·licituds dels centres, en funció de la titularitat i la complexitat del centre, en el procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 més grans de 50.000 habitants (2016)

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

En definitiva, en l'admissió a P3 hi ha desequilibris importants en el nivell de demanda dels centres, tant en valors absoluts com en valors relatius (en funció de l'oferta de places), amb diferències estadísticament significatives en el nivell de demanda en funció de la titularitat i el nivell de complexitat del centre. La demanda feble acostuma a ser més prevalent als centres d'alta complexitat (en valors absoluts i en valors relatius), mentre que els centres privats tendeixen a rebre un nombre més elevat de sol·licituds però també una ràtio de cobertura de les places més baixa.

Val a dir que, en l'admissió a secundària, el nivell de demanda dels centres està molt condicionat per la disponibilitat de places als centres i per la continuïtat de la matrícula als centres que integren ensenyaments de primària i secundària. L'oferta de places a la majoria de centres concertats (amb oferta de primària) i també als instituts-escola públics és molt baixa en proporció al nombre d'alumnat escolaritzat a 1r d'ESO, atès que els alumnes procedents de primària tenen garantida la continuïtat al centre. Això explica, per exemple, que el 86,5% dels centres privats rebi menys de 25 sol·licituds a 1r d'ESO i que el 65,4% dels centres públics rebi més de 75 sol·licituds (vegeu la taula 2).

Taula 2. Nivell de demanda dels centres, per titularitat i complexitat del centre, en el procés d'admissió d'alumnat a 1r d'ESO corresponent al curs 2016/2017 a Catalunya (2016)

	Titularitat		Total	Complexitat		
	Públic	Privat		Alta	Mitjana	Baixa
Sense oferta	0,0	6,2	3,4	1,8	3,5	5,3
No sobredemanda (ràtio sol·licituds/places < 0,75)	20,6	28,8	25,1	22,6	25,5	26,3
No sobredemanda (ràtio sol·licituds/places > 0,75)	36,3	18,6	26,7	27,4	27,0	23,7
Sobredemanda (ràtio sol·licituds/places > 1)	43,0	46,4	44,9	48,2	43,9	44,7
	Públic	Privat	Total	Alta	Mitjana	Baixa
< 25 sol·licituds	4,2	85,7	48,7	41,1	49,8	54,4
< 50 sol·licituds	10,2	8,7	9,4	7,7	9,3	12,3
> 50 sol·licituds	19,7	2,9	10,5	11,9	10,8	7,0
> 75 sol·licituds	65,9	2,7	31,4	39,3	30,2	26,3
Total	402	483	885	168	603	114

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

Nota: Les dades fan referència als centres ubicats en municipis amb més d'un centre escolar amb oferta en el mateix nivell.

2.3. La composició social del centre com a condicionant del nivell de demanda

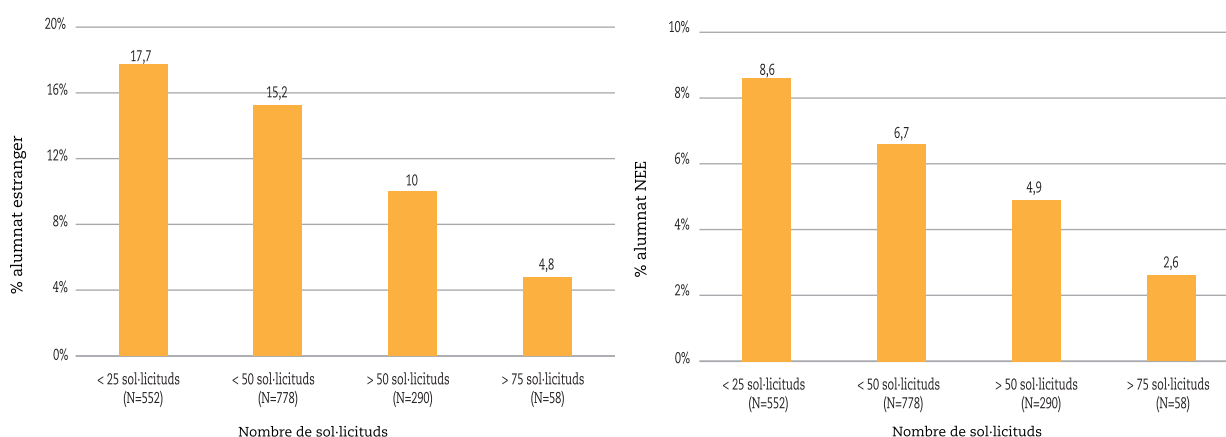
Un dels factors que expliquen els desequilibris en els nivells de demanda dels centres és la seva composició social, que, com ja s'ha vist, condiciona la tria per part de les famílies.

No es disposa de dades relacionades amb l'origen social de l'alumnat que participa en el procés d'admissió d'alumnat (per conèixer les diferències en els perfils socials de la demanda dels diversos centres), però sí que es poden relacionar els nivells de demanda dels centres i la seva composició social. La influència de les xarxes socials en la tria de les famílies, però també l'estigmatització social dels centres amb una composició social desfavorida, a partir de prejudicis construïts al voltant d'aquesta composició social, són alguns dels factors que expliquen que aquests centres tendeixin a tenir una demanda més feble.

Des d'aquesta perspectiva, les dades constaten que els centres amb una demanda

més feble (amb menys sol·licituds i amb una ràtio demanda/oferta més baixa) tendeixen a tenir un percentatge d'alumnat estranger i d'alumnat amb necessitats educatives específiques més elevat que els centres amb una demanda més consolidada (vegeu els gràfics 8 i 9). Així, per exemple, els centres amb menys de 25 sol·licituds tenen, de mitjana, un 17,7% d'alumnat estranger i un 8,6% d'alumnat amb necessitats educatives específiques, mentre que els centres amb més de 75 sol·licituds, tres vegades menys, un 4,8% d'alumnat estranger i un 2,6% d'alumnat amb necessitats educatives específiques. O, per exemple, els centres amb menys d'un 75% de sol·licituds sobre el conjunt de l'oferta de places tenen, de mitjana, un 18,2% d'alumnat estranger i un 8,3% d'alumnat amb necessitats educatives específiques, mentre que els centres amb sobredemanda (més sol·licituds que places en oferta) tenen, de mitjana, un 13,2% d'alumnat estranger i un 5,9% d'alumnat amb necessitats educatives específiques. Aquestes diferències són estadísticament significatives.

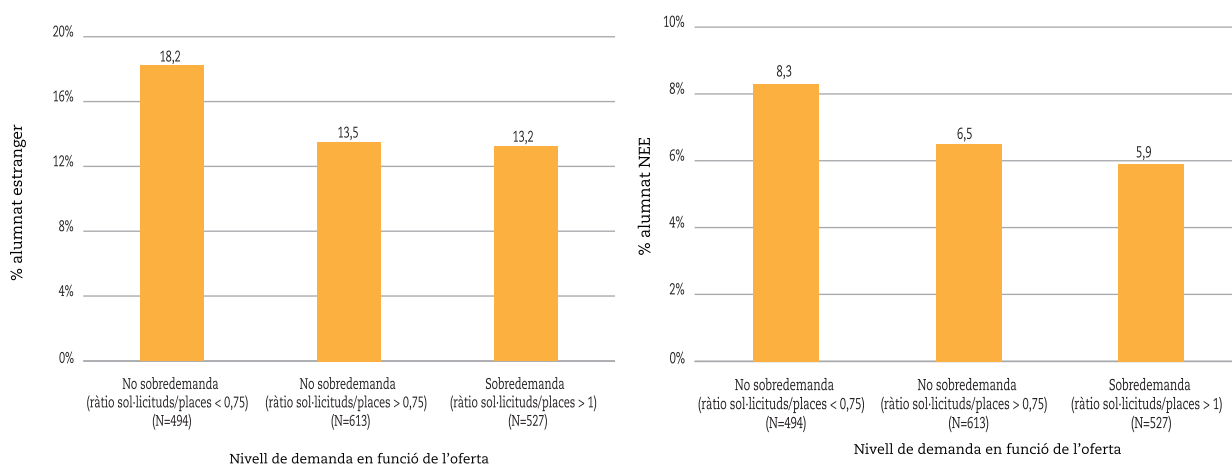
Gràfic 8. Percentatge d'alumnat estranger i amb necessitats educatives específiques per nombre de sol·licituds dels centres, en el procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 a Catalunya (2016)

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

Nota: Les dades fan referència als centres ubicats en municipis amb més d'un centre escolar amb oferta en el mateix nivell.

Gràfic 9. Percentatge d'alumnat estranger i amb necessitats educatives específiques per nivell de demanda dels centres en funció de l'oferta, en el procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 a Catalunya (2016)

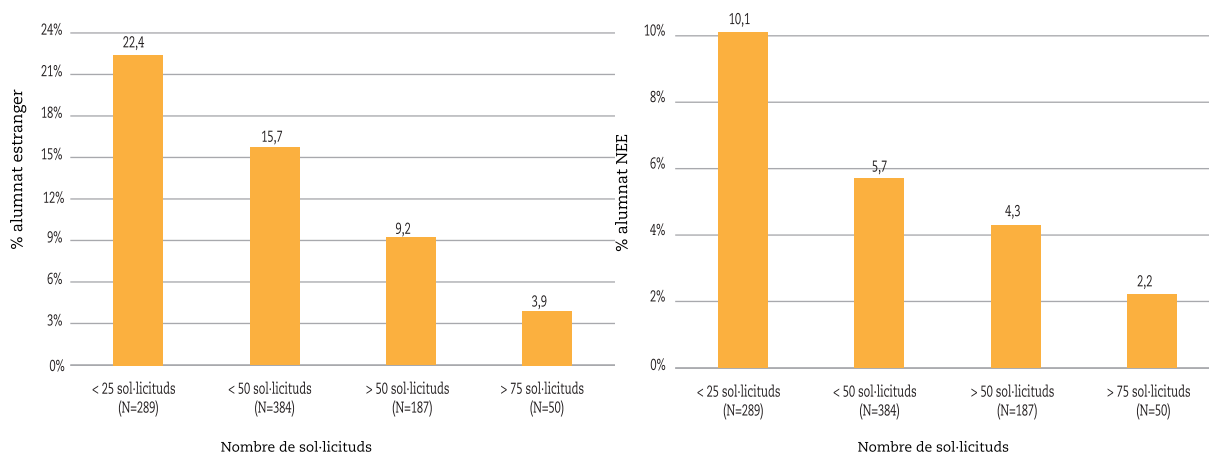
Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

Nota: Les dades fan referència als centres ubicats en municipis amb més d'un centre escolar amb oferta en el mateix nivell.

En el cas dels municipis més grans de 50.000 habitants aquestes diferències en els nivells de demanda dels centres (en valors absoluts) en funció de la seva composició social encara són més accentuades (vegeu els gràfics 10 i 11). Els centres amb menys de 25 sol·licituds, per exemple, tenen, de mitjana, un 22,4% d'alumnat estranger, mentre que els centres

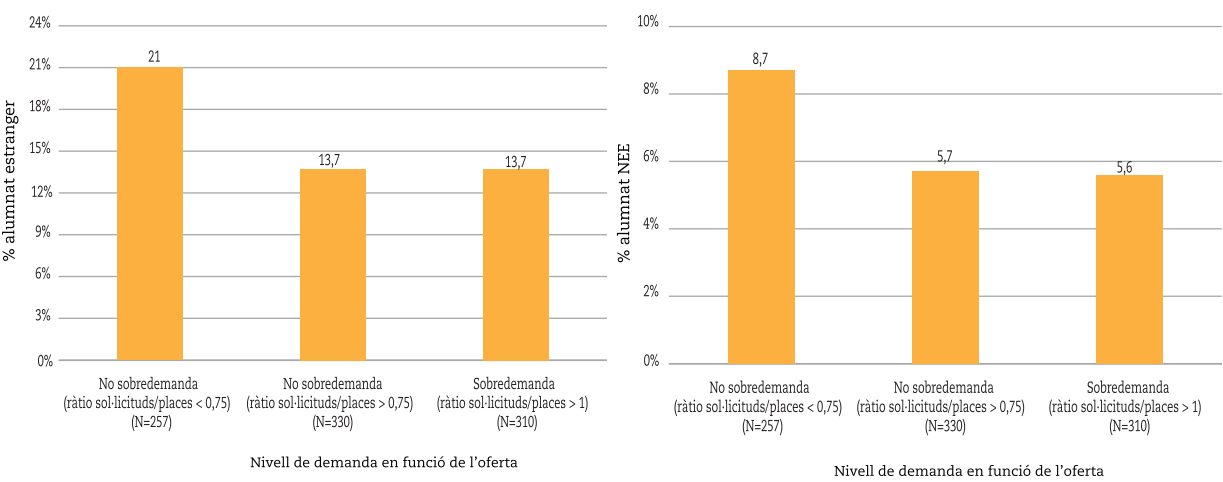
amb més de 75 sol·licituds, sis vegades menys, un 3,9%. Les diferències entre centres en el nombre de sol·licituds s'expliquen en un 11,5% per les diferències en el percentatge d'alumnat estranger (vegeu la taula 3 i el gràfic 13), i en un 7,1% per les diferències en el percentatge d'alumnat amb necessitats educatives específiques.

Gràfic 10. Percentatge d'alumnat estranger i amb necessitats educatives específiques del centre per nombre de sol·licituds dels centres, en el procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 en municipis més grans de 50.000 habitants (2016)

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

Gràfic 11. Percentatge d'alumnat estranger i amb necessitats educatives específiques del centre per nivell de demanda dels centres en funció de l'oferta, en el procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 en municipis més grans de 50.000 habitants (2016)

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

Taula 3. Variància en el nombre de sol·licituds explicada per les diferències en el percentatge d'alumnat estranger i el nivell de segregació escolar de l'alumnat estranger per municipis més grans de 50.000 habitants (2016)

Municipi	Variància en el nombre de sol·licituds a P3 dels centres explicada per les diferències entre centres en el percentatge d'alumnat estranger (en %) (2016/2017)	Índex de dissimilitud a primària (2013/2014)
Barcelona	12,0	-
Hospitalet de Llobregat, l'	0,6	0,45
Badalona	14,3	0,57
Terrassa	14,6	0,60
Sabadell	20,5	0,57
Lleida	8,9	0,52
Tarragona	43,7	0,57
Mataró	7,0	0,20
Santa Coloma de Gramenet	10,5	0,45
Reus	24,7	0,46
Girona	12,9	0,53
Sant Cugat del Vallès	1,0	0,36
Cornellà de Llobregat	13,3	0,51
Sant Boi de Llobregat	20,0	0,49
Manresa	3,4	0,42
Rubí	5,9	0,47
Vilanova i la Geltrú	4,2	0,17
Viladecans	3,1	0,46
Castelldefels	0,3	0,29
Prat de Llobregat, el	9,3	0,45

Municipi	Variància en el nombre de sol·licituds a P3 dels centres explicada per les diferències entre centres en el percentatge d'alumnat estranger (en %) (2016/2017)	Índex de dissimilitud a primària (2013/2014)
Granollers	42,7	0,43
Cerdanyola del Vallès	42,9	0,59
Mollet del Vallès	12,0	0,40

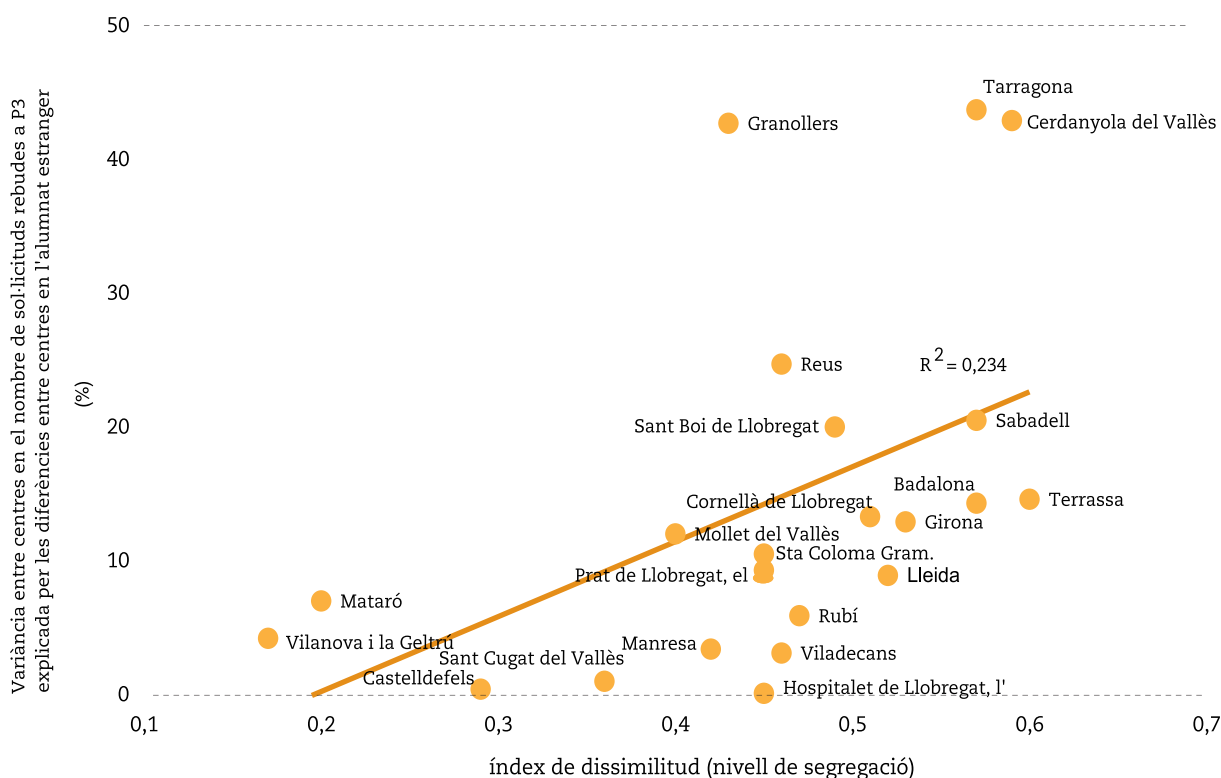
Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

De fet, la segregació escolar de l'alumnat estranger al municipi sembla condicionar el pes que té la proporció d'alumnat estranger als centres com a factor explicatiu de les diferències en els nivells de demanda dels centres. En el cas dels municipis més grans de 50.000 habitants (vegeu el gràfic 12), com més alt és el nivell de segregació de l'alumnat estranger al municipi (calculat a través de l'índex de dissimilitud), més elevada tendeix a ser la proporció de variància explicada per les diferències entre centres en el percentatge d'alumnat estranger. En entorns més

segregats, doncs, la composició social dels centres tendeix a explicar més els desequilibris en el nivell de demanda dels centres.

En definitiva, hi ha una relació estadísticament significativa entre el nombre de sol·licituds rebudes, el nivell de demanda del centre en funció de l'oferta, el percentatge d'alumnat estranger i el percentatge d'alumnat amb necessitats educatives específiques, i com més segregat està el municipi, més forta és aquesta relació.

Gràfic 12. Relació entre la variància entre centres en el nombre de sol·licituds rebudes a P3 explicada per les diferències entre centres en el percentatge d'alumnat estranger i l'índex de dissimilitud als municipis de més de 50.000 habitants a Catalunya (exclosa la ciutat de Barcelona) (2016)

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

2.4. La relació entre els resultats dels centres i la tria escolar de les famílies

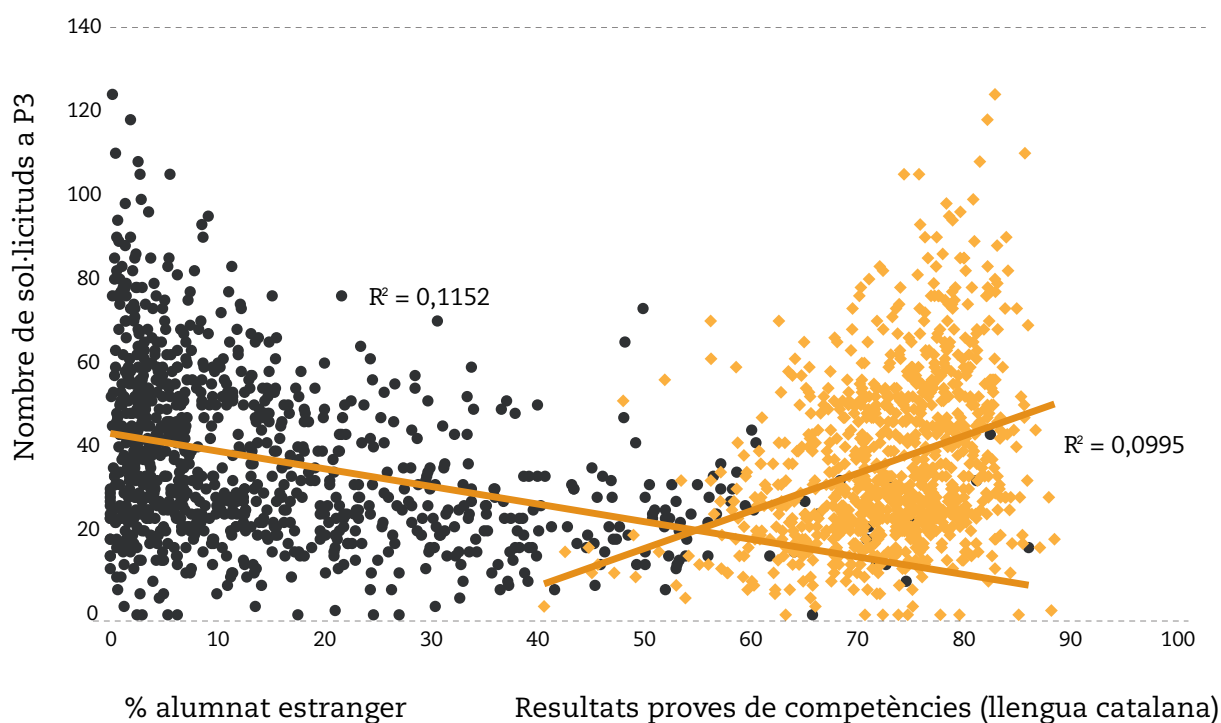
Els centres tenen diferències destacables en els resultats acadèmics i el nivell de demanda dels centres, sense controlar la incidència dels factors socioeconòmics, manté una relació positiva amb els resultats acadèmics. Els centres amb una demanda més consolidada tendeixen, de mitjana, a obtenir millors resultats que els centres amb una demanda més feble. Això podria remetre, aparentment, a una possible relació entre la tria d'escola per part de les famílies i la qualitat de l'ensenyament dels centres (mesurada a partir dels resultats "en brut" dels centres).

Aquesta relació entre resultats i nivell de demanda es fa present quan s'analitzen el nombre de sol·licituds rebudes pels diferents centres en funció dels resultats a les proves de competències bàsiques a 6è de primària al conjunt de Catalunya. Així, per exemple, els

centres amb més de 75 sol·licituds obtenen, de mitjana, una puntuació de 78,1 a les proves de competències bàsiques (llengua catalana) a 6è de primària, mentre que als centres amb menys de 25 sol·licituds aquesta puntuació és de 71,9; i, en aquesta mateixa línia, els centres amb sobredemanda obtenen, de mitjana, una puntuació de 74,2, mentre que els centres amb menys d'un 75% de sol·licituds sobre el conjunt de l'oferta de places, de 72,3 (vegeu el gràfic 14).

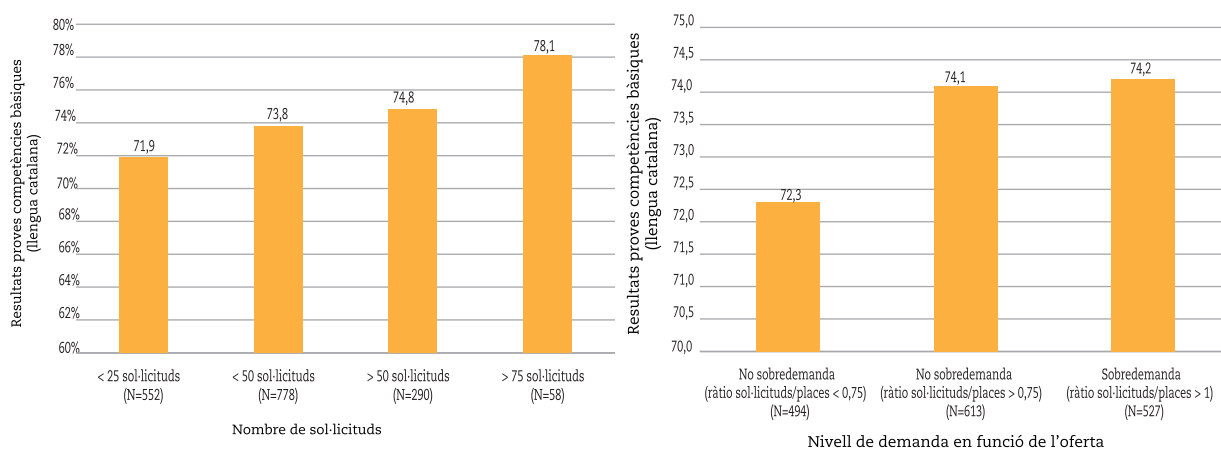
Aquestes diferències, però, es manifesten de manera més pronunciada a la majoria de municipis mitjans i grans, que al seu torn també tenen més desequilibris en els nivells de demanda dels centres. En el cas dels municipis més grans de 50.000 habitants, les diferències en el nivell de demanda dels centres en funció dels resultats són més elevades (vegeu el gràfic 15). Cal tenir present que les diferències en el nombre de sol·licituds entre els centres s'explica en un 10,0% per les diferències en els resultats a les proves de competències bàsiques (vegeu el gràfic 13).

Gràfic 13. Relació entre el percentatge d'alumnat estranger i els resultats a les proves de competències bàsiques (llengua catalana) a 6è de primària dels centres i el nombre de sol·licituds en el procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 en municipis més grans de 50.000 habitants (2016)

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

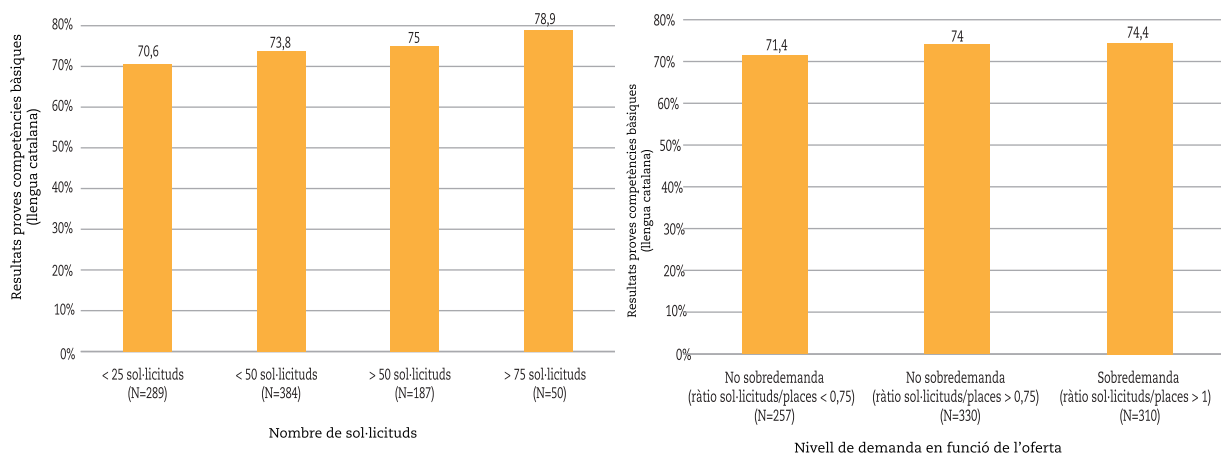
Gràfic 14. Resultats a les proves de competències bàsiques (llengua catalana) a 6è de primària dels centres per nombre de sol·licituds i per nivell de demanda en funció de l'oferta, en el procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 a Catalunya (2016)

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

Nota: Les dades fan referència a les proves de competències corresponents a l'any 2015.

Gràfic 15. Resultats a les proves de competències bàsiques (llengua catalana) a 6è de primària dels centres i el nombre de sol·licituds, en el procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 als municipis més grans de 50.000 habitants (2016)

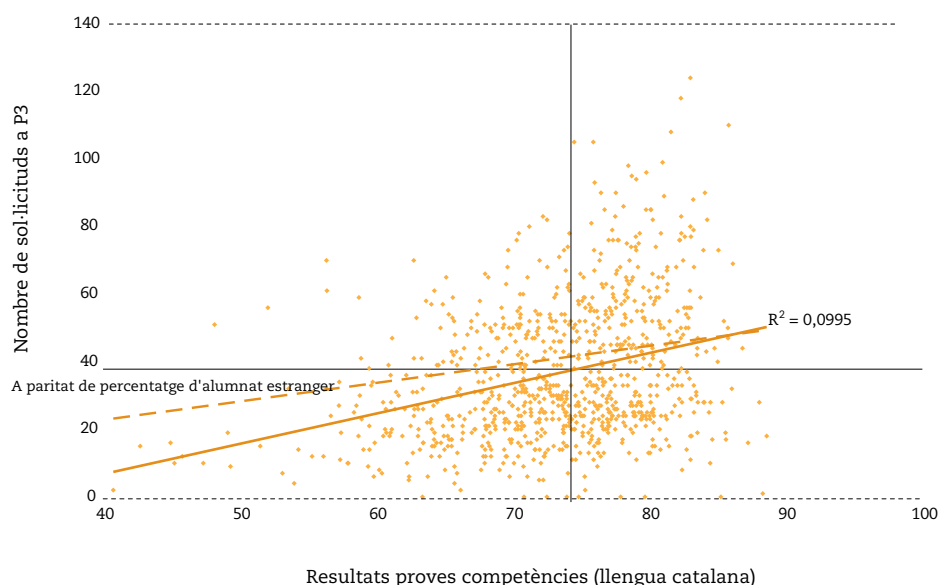

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

Si bé aquesta relació pot fer pensar que les famílies trien els centres “de més qualitat” (amb més capacitat de generar millors resultats en el seu alumnat), cal dir que aquesta relació tendeix a desaparèixer a paritat de condicions socioeconòmiques de l'alumnat. Aquest efecte s'observa, per exemple, per al cas dels municipis més grans de 50.000 habitants, quan es relaciona el nombre de sol·licituds rebudes i els resultats a les proves de competències bàsiques dels centres, i es

controla la incidència del percentatge d'alumnat estranger en els resultats (vegeu el gràfic 16). Al brut, sense control de factors socioeconòmics, la recta de regressió té una inclinació més pronunciada que en cas de paritat en la proporció d'alumnat estranger als centres. Això porta a pensar que aquests factors de composició social dels centres poden arribar a tenir més incidència en la tria de les famílies que els resultats acadèmics obtinguts per l'alumnat dels centres.

Gràfic 16. Relació entre els resultats a les proves de competències bàsiques (llengua catalana) a 6è de primària dels centres (amb i sense control del percentatge d'alumnat estranger) i el nombre de sol·licituds, en el procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 als municipis més grans de 50.000 habitants (2016)

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

De fet, la incidència dels resultats en el nivell de demanda dels centres desapareix quan es controla per les variables que directament o indirecta informen sobre la composició social del centre, com ara el nivell de complexitat, el percentatge d'alumnat estranger i la titularitat, tant per al conjunt de Catalunya com per als municipis més grans de 50.000 habitants (vegeu les taules 4 i 5). Un cop es controlen aquests factors, no hi ha diferències estadísticament significatives en els nivells de demanda dels centres relacionats amb els resultats de les proves de competències (aquesta relació significativa només es manté en el cas dels resultats a les proves en llengua anglesa).

Per exemple, a Catalunya, sense tenir en compte les diferències de composició social entre els centres, per cada 10 punts a les proves de competències en llengua catalana els centres van rebre 6 sol·licituds en el procés d'admissió d'alumnat corresponent al curs 2016/2017. Si es tenen en compte els centres públics de complexitat mitjana amb un percentatge d'alumnat estranger inferior al 25% (amb una composició més similar entre els centres), el nombre de sol·licituds per cada 10 punts a aquestes proves passa a ser d'1, i aquesta relació deixa de ser estadísticament significativa (vegeu el gràfic 17).

Taula 4. Nombre de sol·licituds en relació amb les puntuacions a les proves de competències bàsiques a 6è de primària dels centres per factors de composició social del centre, en el procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 a Catalunya (2016)

	[a] Diferència bruta	[b] Diferència amb con- trol nivell de comple- xitat (mitjana) dels centres	[c] Diferència amb con- trol nivell de comple- xitat (mitjana) dels centres i percentatge d'estrangers al centre (<25%)	[d] Diferència amb con- trol nivell de comple- xitat (mitjana) dels centres, percentatge d'estrangers al centre (<25%) i titularitat (pública)
Puntuació en llengua catalana	0,60*** (0.07)	0,20* (0.09)	0,19* (0.10)	0,12 (0.12)
Observacions	1.694	1.168	1.040	662
R2	0,047	0,004	0,004	0,002
Puntuació en llengua castellana	0,64*** (0.07)	0,23* (0.10)	0,20 (0.11)	0,10 (0.13)
Observacions	1.694	1.168	1.040	662
R2	0,042	0,004	0,003	0,001
Puntuació en matemàtiques	0,74*** (0.09)	0,31** (0.11)	0,31* (0.12)	0,28* (0.14)
Observacions	1.694	1.168	1.040	662
R2	0,042	0,007	0,006	0,006
Puntuació en llengua anglesa	0,58*** (0.05)	0,33*** (0.07)	0,33*** (0.07)	0,28** (0.09)
Observacions	1692	1166	1038	660
R2	0,070	0,020	0,019	0,002

Error estàndard entre parèntesi

* p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

Taula 5. Nombre de sol·licituds en relació amb les puntuacions a les proves de competències bàsiques a 6è de primària dels centres per factors de composició social del centre, en el procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 en municipis més grans de 50.000 habitants (2016)

	[a] Diferència bruta	[b] Diferència amb con- trol nivell de comple- xitat (mitjana) dels centres	[c] Diferència amb con- trol nivell de comple- xitat (mitjana) dels centres i percentatge d'estrangers al centre (<25%)	[d] Diferència amb con- trol nivell de comple- xitat (mitjana) dels centres, percentatge d'estrangers al centre (<25%) i titularitat (pública)
Puntuació en llengua catalana	0,90*** (0.09)	0,48** (0.14)	0,39* (0.15)	0,36 (0.18)
Observacions	917	554	501	255
R2	0,100	0,017	0,013	0,015

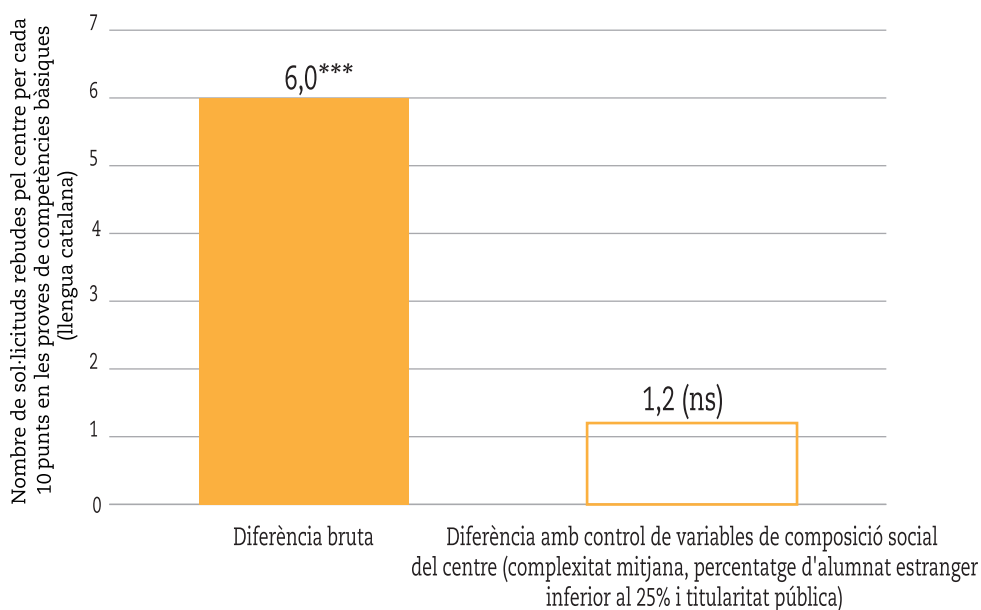
	[a] Diferència bruta	[b] Diferència amb con- trol nivell de comple- xitat (mitjana) dels centres	[c] Diferència amb con- trol nivell de comple- xitat (mitjana) dels centres i percentatge d'estrangers al centre (<25%)	[d] Diferència amb con- trol nivell de comple- xitat (mitjana) dels centres, percentatge d'estrangers al centre (<25%) i titularitat (pública)
Puntuació en llengua castellana	0,85*** (0.10)	0,28 (0.16)	0,18 (0.18)	0,14 (0.22)
Observacions	917	554	501	255
R2	0,075	0,006	0,002	0,001
Puntuació en matemàtiques	1,08*** (0.12)	0,47** (0.17)	0,40* (0.19)	0,33 (0.24)
Observacions	917	554	501	255
R2	0,083	0,013	0,009	0,008
Puntuació en llengua anglesa	0,83*** (0.07)	0,50*** (0.10)	0,48*** (0.12)	0,35* (0.15)
Observacions	917	554	501	255
R2	0,132	0,039	0,034	0,021

Error estàndard entre parèntesi

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

Gràfic 17. Nombre de sol·licituds en relació amb les puntuacions a les proves de competències bàsiques (llengua catalana) a 6è de primària dels centres per factors de composició social del centre, en el procés d'admissió d'alumnat a P3 corresponent al curs 2016/2017 a Catalunya (2016)

*** significació estadística, 'ns' no significació estadística

*** significació estadística, 'ns' no significació estadística.

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

En definitiva, la possible relació entre la tria d'escola per part de les famílies i la suposada qualitat de l'ensenyament dels centres es dilueix quan es ponderen els resultats en funció de la composició social dels centres.

Convé recordar que hi ha un ampli consens entre la comunitat científica internacional que s'ha ocupat d'explicar el rendiment dels diferents sistemes educatius que l'origen social de l'alumnat (nivell d'instrucció dels progenitors, principalment, i també l'estatus socioeconòmic) és el factor fonamental per comprendre les diferències de resultats entre els alumnes i, consegüentment també, entre centres. Hi ha diferències de resultats acadèmics entre centres, sí, però aquestes diferències estan molt relacionades amb el perfil social de l'alumnat, de manera que, a paritat de condicions socioeconòmiques de l'alumnat, els resultats es tendeixen a equilibrar.

En les proves PISA 2012, per exemple, les diferències de resultats de l'alumnat a Catalunya s'expliquen en un 17,3% per la variància entre centres i, d'aquesta, un 63,9% s'explica per les diferències entre centres en

les característiques socioeconòmiques de l'alumnat (vegeu la taula 6). Això significa que les diferències entre centres en els resultats acadèmics dels alumnes, al brut de factors socioeconòmics, són més indicatives de la composició social del centre que dels factors de caràcter pedagògic.

La incidència de les característiques socioeconòmiques de l'alumnat en el seu rendiment explica, per exemple, que a Catalunya les diferències en els resultats de les proves PISA existents entre els centres del sector públic i del sector privat deixin de ser estadísticament significatives un cop es neutralitza la influència de l'estatus socioeconòmic (ESCS) en el rendiment de l'alumnat (vegeu la taula 7).

Aquest mateix efecte s'observa, doncs, quan s'analitza la relació entre la tria de centre per part de les famílies i els resultats en les proves de competències bàsiques dels centres. Quan es controla la incidència dels factors socioeconòmics en els resultats, hom s'adona que les diferències en els nivells de demanda dels centres s'expliquen més per la composició social i menys pels resultats.

Taula 6. Variància del rendiment en matemàtiques dels alumnes entre centres i dins dels centres en funció de l'estatus socioeconòmic (ESCS) de l'alumnat a les proves PISA (2012)

	Variància entre centres	Variància entre centres explicada per l'ESCS dels alumnes i dels centres	%	Variància dins dels centres	Variància dins dels centres explicada per l'ESCS dels alumnes i dels centres
Catalunya	17,3	11,1	63,9	65,7	6,8
Espanya	17,1	9,4	54,7	73,8	7,7
Mitjana OCDE	36,8	22,0	59,6	63,4	2,6

Font: Ministeri d'Educació, a partir de PISA 2012 de l'OCDE.

Taula 7. Diferència en els resultats en matemàtiques per titularitat dels centres (públic menys privat), descomptant la incidència de l'estatus socioeconòmic (ESCS) de l'alumnat en les proves PISA (2012)

	Diferència absoluta	Diferència descomptant l'ESCS de l'alumne i del centre	Variació (%)
Catalunya	-42,3	-16,0	-62,2
Espanya	-38,8	-10,1	-73,9
Mitjana UE	-29,1	7,6	-126,0
Mitjana OCDE	-28,4	7,4	-125,9

Font: Ministeri d'Educació, a partir de PISA 2012 de l'OCDE; Bonal, X., Castejón, A., Zancajo, A. i Castel, J.L. (2015). Equitat i resultats educatius a Catalunya. Una mirada a partir de PISA 2012. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. (Informes breus 60).

Nota: En negreta, diferència estadísticament significativa.

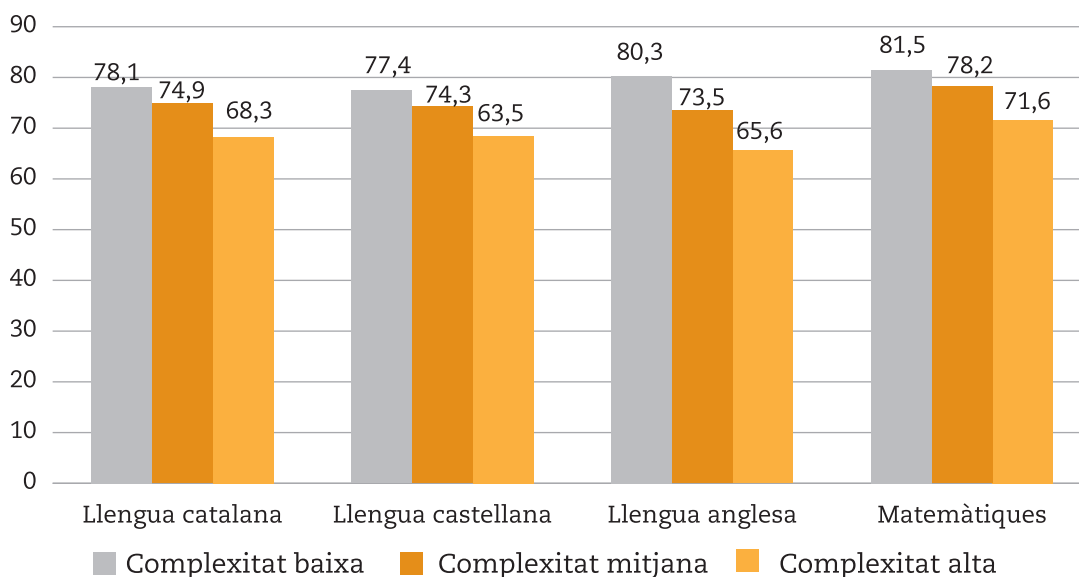
La incidència dels factors socioeconòmics en els resultats també s'observa quan s'analitzen els resultats a les proves de competències de 6è de primària. Els centres d'alta complexitat obtenen, si s'agreguen els resultats dels seus alumnes, puntuacions al voltant de 10 punts inferiors que els centres de baixa complexitat (vegeu el gràfic 18). Val a dir, però, que les diferències entre centres de baixa i alta complexitat s'han tendit a reduir en els darrers anys en totes les competències avaluades (vegeu el gràfic 19). El percentatge de variació de la puntuació mitjana entre centres en les proves de competències bàsiques de 6è de primària, a excepció de la competència en llengua anglesa, també s'està tendint a reduir (vegeu el gràfic 20). Una evolució similar s'observa en les proves de competències bàsiques de 4t d'ESO.

Els resultats de les proves de competències bàsiques sembla que indiquen que hi ha desigualtats entre centres pel que fa als

resultats, amb una forta incidència del nivell de complexitat del centre, però que aquestes desigualtats relacionades amb els resultats acadèmics s'han tendit a reduir en els darrers anys, com també ho ha fet el percentatge de variància entre centres. Cada cop els centres obtenen resultats més similars en aquestes proves.

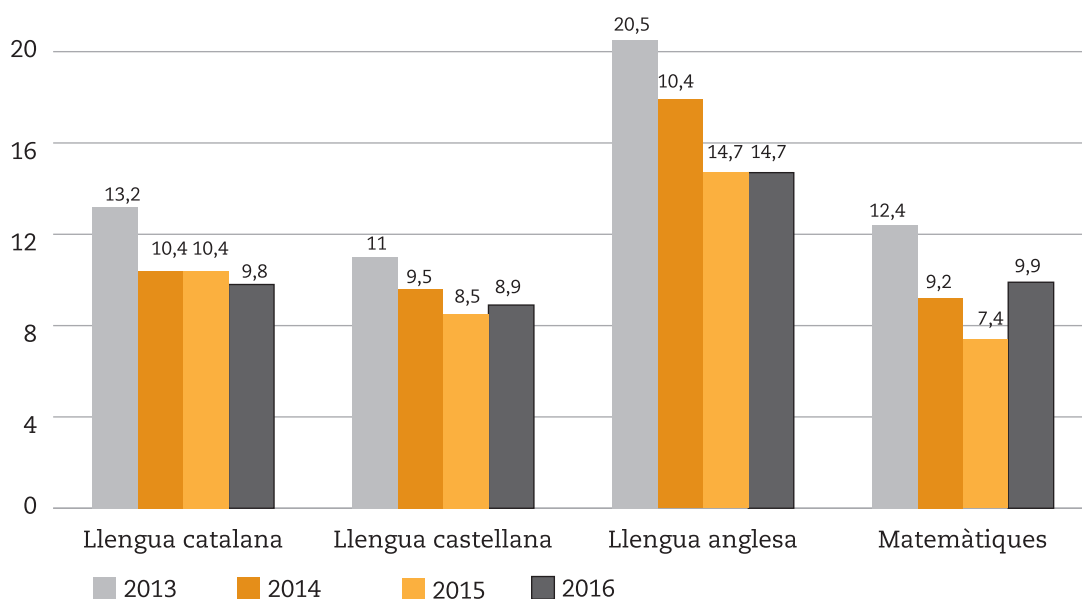
A primària, la variància de resultats entre centres se situa al voltant del 12% (a excepció de la de competència en llengua anglesa, sensiblement superior), mentre que el 88% restant correspon a la variància dins dels centres, relacionada amb les diferències de rendiment dels alumnes dins de cada centre. A secundària, la variància entre centres és lleugerament més elevada que a primària, tot i que se situa en totes les competències avaluades per sota del 20%. Des de la perspectiva dels nivells d'aprenentatge, doncs, les puntuacions mitjanes de l'alumnat dels diferents centres difereixen poc entre si.

Gràfic 18. Resultats a les proves de competències bàsiques a 6è de primària per nivell de complexitat del centre a Catalunya (2016)

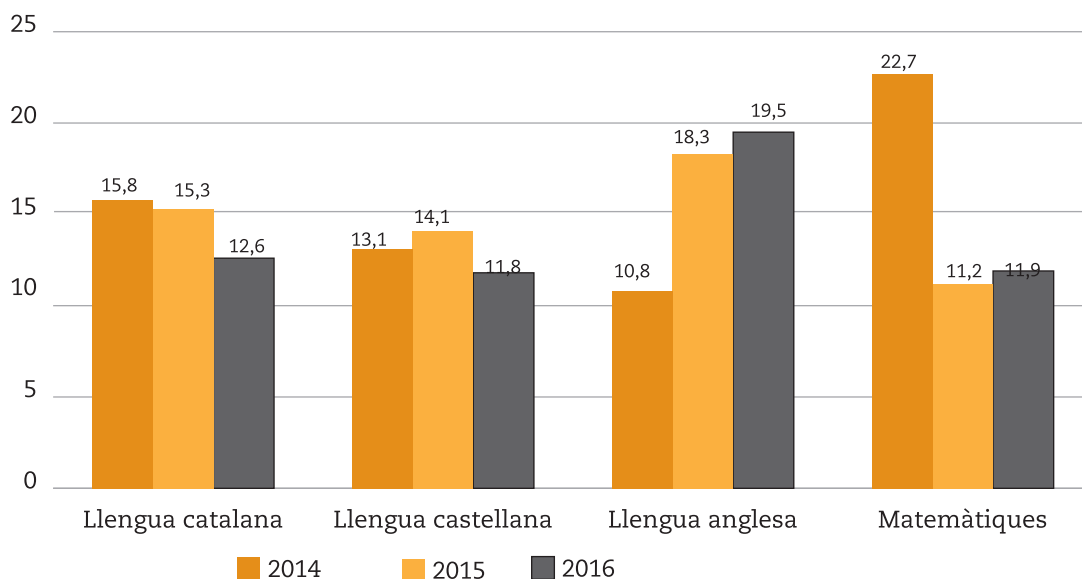
Font: CSASE (2016). L'avaluació de sisè d'educació primària 2016. (Quaderns d'avaluació núm. 35).

Gràfic 19. Evolució de la diferència en els resultats a les proves de competències bàsiques a 6è de primària entre el nivell de complexitat del centre (baix-alt) a Catalunya (2013-2016)

Font: CSASE (2016). L'avaluació de sisè d'educació primària 2016. (Quaderns d'avaluació núm. 35); CSASE (2015). L'avaluació de sisè d'educació primària 2016. (Quaderns d'avaluació núm. 32); CSASE (2014). L'avaluació de sisè d'educació primària 2016. (Quaderns d'avaluació núm. 29); CSASE (2013). L'avaluació de sisè d'educació primària 2016. (Quaderns d'avaluació núm. 26).

Gràfic 20. Evolució de la variància entre centres (%) en els resultats a les proves de competències bàsiques a 6è de primària a Catalunya (2014-2016)

Font: CSASE (2016). L'avaluació de sisè d'educació primària 2016. (Quaderns d'avaluació núm. 35); CSASE (2015). L'avaluació de sisè d'educació primària 2016. (Quaderns d'avaluació núm. 32); CSASE (2014). L'avaluació de sisè d'educació primària 2016. (Quaderns d'avaluació núm. 29).

3. LES DESIGUALTATS EN LES CONDICIONS D'ESCOLARITZACIÓ

3.1. Els costos d'escolarització: la gratuïtat de l'ensenyament

3.1.1. Les activitats complementàries als centres concertats: la voluntarietat i el pagament de quotes

El cost de les activitats complementàries als centres concertats com a factor de desigualtat

L'existència de quotes per a la realització de les activitats complementàries en centres concertats conforma un escenari clarament propici per a la segregació escolar, des del moment que tendeix a dissuadir la demanda envers el sector concertat de l'alumnat socialment desfavorit, que no escull determinats centres concertats per les dificultats d'assumir aquest cost, de manera que a la pràctica té oportunitats més restringides de tria de centre i tendeix a escolaritzar-se majoritàriament en el sector públic.

Tot i que la majoria de centres concertats no exclouen l'alumnat que no pot fer-se càrrec del cost de l'hora complementària, i que molts desenvolupen actuacions específiques per afavorir-ne l'accessibilitat (beques pròpies, ajuts externs, acords amb la família de pagaments parcials, etc.), l'existència de quotes deriva en alguns casos en situacions d'exclusió educativa dels alumnes socialment menys afavorits, en relació amb els seus companys de classe, quan es veuen obligats a marxar de l'aula durant aquesta activitat. Hi ha alumnat escolaritzat en centres concertats que té dificultats per sufragar el cost de l'hora complementària i que, per aquest motiu, no roman al centre durant l'activitat. En cap cas es tracta d'una situació generalitzada, però existeix i genera desigualtat.

Arran de la crisi econòmica, a més, aquesta desigualtat s'ha fet més evident amb els fluxos d'alumnat amb dificultats

econòmiques que sol·liciten canvi de centre i passen del sector concertat cap al sector públic (o també amb els alumnes que no romanen al centre durant l'activitat complementària per les dificultats de sufragar-ne el cost). El Departament d'Ensenyament assegura que els Serveis Territorials no autoritzen cap transvasament d'alumnat d'un sector a un altre, ja sigui d'alumnat socialment desfavorit o per raons econòmiques, i així es comunica als presidents de les comissions de garanties d'admissió. En el marc de l'activitat d'aquesta institució, però, i a través de les visites al territori, el Síndic constata que els centres i la mateixa Inspecció d'Educació, de vegades, directament o indirecta, suggereixen a les famílies que no poden sufragar les activitats complementàries que formalitzin un canvi de centre per als seus fills en acabar el curs, encara que sigui a mitja escolaritat.

A criteri d'aquesta institució, aquest transvasament d'alumnat amb dificultats econòmiques del sector concertat al sector públic o l'exclusió de l'alumnat socialment desfavorit de determinades activitats escolars són situacions inadequades i contràries al dret a l'educació en igualtat d'oportunitats i a l'interès superior de l'infant.

Tot i que aquestes situacions es produeixen en el nostre sistema educatiu, en el marc de les respostes rebudes, el Departament d'Ensenyament acostuma a limitar-se a recordar el caràcter no obligatori i no lectiu de les activitats complementàries, la possibilitat que els centres cobrin quotes per participar-hi i la manca de disponibilitat pressupostària per finançar aquestes activitats.

Davant d'aquests fets, el Síndic constata la dissonància existent entre els principis generals recollits en l'ordenament jurídic vigent, que garanteix el dret a l'educació en igualtat d'oportunitats, també en el cas de l'accés a les activitats complementàries, i els resultats que es produeixen a la pràctica a causa de com es despleguen en realitat aquestes activitats als diferents centres concertats (vegeu els epígrafs següents).

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament un compromís més gran per evitar que les activitats complementàries siguin un àmbit de generació de desigualtat educativa, i especialment que vetlli pel compliment del que estableix la normativa.

Amb aquest propòsit, el Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- reguli les activitats complementàries i també els ajuts per fomentar-ne l'accés, d'acord amb el que estableix l'article 50.3 de la Llei 12/2009, de 10 de juliol, d'educació (LEC), amb més garanties per a l'accés en igualtat d'oportunitats;
- valori els processos de transvasament d'alumnat socialment menys afavorit del sector concertat al sector públic i els seus efectes sobre la segregació escolar i sobre el dret a l'educació en igualtat d'oportunitats, i que desenvolupi actuacions específiques per evitar casos com ara els canvis de centre a mitja escolaritat per raons econòmiques, si convé amb l'establiment dels ajuts recollits en l'ordenament jurídic vigent.

Exclusió de les activitats complementàries de l'alumnat amb necessitats educatives específiques d'una escola concertada d'Igualada (AO-02662/2013)

El Síndic té coneixement a través dels mitjans de comunicació d'una suposada denúncia per possible discriminació en una escola concertada d'Igualada relacionada amb la presumpta exclusió de les activitats complementàries de l'alumnat amb necessitats educatives específiques.

Suposadament, hi havia alumnat amb necessitats educatives específiques escolaritzat en aquest centre que no pagava la quota corresponent a l'activitat complementària i que no feia aquestes activitats.

Després de rebre l'informe del Departament d'Ensenyament, el Síndic constata que, a partir del curs 2012/2013, el centre va trametre a les famílies d'alumnat amb necessitats educatives específiques l'obligatorietat de sufragar el cost de les activitats complementàries per poder participar-hi. Durant el curs 2012/2013, dels 29 alumnes amb necessitats educatives específiques del centre, només dos van pagar les quotes corresponents i van participar a les activitats complementàries.

A partir del mes de maig de 2013, es va fer una reducció de les quotes, de 71€/mes a 25€/mes, per als dos mesos finals de curs, la qual cosa va afavorir que, dels 27 alumnes amb necessitats educatives específiques que no feien les activitats complementàries es passés a un total de 15 alumnes que es trobaven en aquesta situació.

Mobilitat de l'alumnat entre els centres de Salt (AO-05115/2012)

Pel que fa a la mobilitat d'alumnat existent entre centres a Salt, les dades aportades en el marc d'aquest expedient conclouen que en el procés de preinscripció per al curs 2012/2013 hi ha hagut un total de 115 sol·licituds d'admissió als cursos de P4 a 6è, de les quals 7 corresponien a alumnat amb necessitats educatives específiques. També conclouen que del conjunt de sol·licituds s'han produït un total de 64 assignacions (dels 3.144 alumnes inscrits als centres de Salt, que representen al voltant d'un 2% de l'alumnat total). Entre aquestes assignacions, el Departament d'Ensenyament no ha acceptat cap canvi de centre a alumnat amb necessitats educatives específiques, susceptible de ser-ho per raons econòmiques.

Amb tot, en la reunió mantinguda a la seu dels Serveis Territorials es va exposar que hi havia alumnes amb necessitats educatives específiques o amb dificultats econòmiques que no podien pagar la quota dels centres concertats, i que aquests eren convidats a formalitzar un canvi de centre per part de la mateixa direcció del centre per les dificultats de sufragar el cost de les quotes d'activitats complementàries.

De fet, les dades evidencien que de les 64 sol·licituds assignades entre P4 i 6è 49 s'han formalitzat en el sector públic i 15, en el concertat. Si bé aquesta institució no coneix si aquests moviments s'han produït entre centres de titularitat diferent, el transvasament de matrícula del sector concertat al sector públic per raons econòmiques ha estat constatat per aquesta institució en altres indrets. A criteri del Síndic, aquesta és una pràctica que convé combatre, encara que sigui minoritària, perquè, des del moment en què suposa una ruptura innecessària en la trajectòria escolar, és contrària a l'interès superior de l'infant.

En aquest sentit, el Departament d'Ensenyament té mecanismes previstos en la LEC, a través de la programació de l'oferta, de la regulació de les activitats complementàries i de la convocatòria d'ajuts per a aquestes activitats, que són efectius per evitar aquest transvasament. La coresponsabilitat dels centres concertats en aquesta tasca també és fonamental per evitar que els impagaments derivats de les dificultats econòmiques derivin en un canvi de centre enmig de l'escolaritat.

En vista d'aquest fet, el Síndic demana que el Departament d'Ensenyament desplegui els mecanismes previstos en l'ordenament jurídic per evitar que el cost de les activitats complementàries modifiqui l'escolarització dels infants matriculats en centres concertats.

Manca de gratuïtat de l'activitat complementària per a l'alumnat assignat d'ofici als centres concertats

Un dels casos paradigmàtics per comprendre com el cost de les activitats complementàries suposa una limitació per a les polítiques d'escolarització equilibrada d'alumnat amb necessitats educatives específiques és que, de vegades, els alumnes que són assignats d'ofici a determinats centres concertats també són exigits a pagar aquesta quota per accedir a l'activitat complementària, tal com ho fan els seus companys. En determinats centres, aquesta situació es produeix, fins i tot, amb l'alumnat amb necessitats educatives específiques assignat d'ofici a centres concertats com a mesura per garantir l'escolarització equilibrada.

La supressió dels ajuts que el Departament d'Ensenyament tenia per promoure la coresponsabilitat dels centres concertats en l'escolarització equilibrada d'alumnat, com es veurà més endavant, no ha ajudat a garantir l'accés de l'alumnat amb necessitats educatives específiques (o de l'alumnat

socialment desfavorit en general) a aquestes activitats de manera normalitzada.

Tampoc no té garantit l'accés a aquestes activitats de manera gratuïta l'alumnat que, per manca de places de proximitat en el sector públic i per la impossibilitat d'ampliar aquesta oferta, és assignat d'ofici o és orientat a escolaritzar-se en un centre concertat.

L'assignació de plaça, sigui d'ofici, sigui en el marc de la reserva de places per a alumnat amb necessitats educatives específiques, és un recurs de què disposa el Departament d'Ensenyament per promoure una distribució més equitativa de l'alumnat entre els centres que integren el Servei d'Educació de Catalunya. Aquesta assignació, però, si es produeix en un centre concertat, ha d'anar acompanyada de garanties de gratuïtat i d'escolarització normalitzada al centre concertat, equivalents a les garanties disponibles si s'hagués escolaritzat en un centre públic. No fer l'activitat complementària mentre la resta de companys d'aula sí que la fan no garanteix, a criteri del Síndic, aquesta escolarització normalitzada.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que garanteixi la gratuïtat de l'activitat complementària a l'alumnat assignat d'ofici als centres concertats.

Dèficits en la consideració real i pràctica de les activitats complementàries com a voluntàries i no lectives

Davant de les actuacions del Síndic que alerten d'aquesta desigualtat, el Departament d'Ensenyament acostuma a recordar que les activitats complementàries tenen caràcter voluntari i no lectiu, sense referir-se específicament a les desigualtats educatives que es puguin derivar per l'existència d'un cost d'accés, com si aquesta desigualtat fos inevitable, tingués cobertura jurídica o no suposés un problema fonamental a l'hora de garantir el dret a l'educació en igualtat d'oportunitats. El fet que hi hagi un cost d'accés, i que aquest cost es pugui establir per norma, no significa que les desigualtats socials que genera s'hagin d'assumir com un fet inevitable.

Entre altres aspectes, el Síndic posa de manifest que les activitats complementàries en nombrosos centres concertats no tenen la consideració real i pràctica de "complementària", és a dir, de "voluntària" i "no lectiva", i que no hi ha una diferenciació efectiva i clara entre l'horari lectiu i l'hora complementària.

Per aquest motiu, tal com ja reconeix el Departament d'Ensenyament, el Síndic recorda que l'ordenament jurídic vigent estableix clarament el caràcter voluntari i no lectiu de l'hora complementària. La Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació (LODE) (art. 51), i la Llei 12/2009, de 10 de juliol, d'educació (LEC) (art. 50 i 54), preveuen la voluntarietat de la participació dels alumnes a les activitats complementàries, i que aquestes no formen part de l'horari lectiu. Així mateix, ho preveu també el Decret 198/1987, de 19 de maig, pel qual es regulen les activitats complementàries, extraescolars i de serveis als centres docents en règim de concert de Catalunya (art. 1.2).

Aquesta manca de diferenciació entre l'horari lectiu i l'activitat complementària té

a veure en bona part amb l'horari en què es desenvolupa. L'horari escolar en determinats centres concertats s'organitza de manera que no sempre les activitats complementàries s'ubiquen formalment abans o després de l'horari de matí o de tarda.

En el marc d'una actuació d'ofici, en què el Síndic va analitzar les activitats complementàries d'una mostra de centres (en concret, dels centres concertats dels municipis de Balaguer, Sant Adrià de Besòs, Sant Cugat del Vallès, Premià de Dalt i districte de Gràcia de Barcelona –24 en total–), aquesta institució va constatar que, en general, els centres concertats analitzats tenien activitats complementàries situades en diferents moments de la jornada escolar, intercalades amb l'horari lectiu. Només en un cas l'hora complementària se situava tots els dies de la setmana a última hora del matí o de la tarda.

En aquest sentit, en els informes rebuts, el Departament d'Ensenyament recorda que el consell escolar de cada centre concertat aprova la distribució horària de les activitats complementàries i té autonomia per fer-ho.

En efecte, el Decret 198/1987, de 19 de maig, referit anteriorment, estableix que "les activitats escolars complementàries [...] es desenvoluparan fora de l'horari lectiu establert d'acord amb la programació oficial" (art. 1.2).

En aquest sentit, l'Ordre ENS/59/2015, de 26 de març, per la qual s'estableix el calendari escolar del curs 2015-2016 per als centres educatius no universitaris de Catalunya, només estableix que "l'alumnat dels ensenyaments reglats de segon cicle d'educació infantil i d'educació primària, inclòs el d'educació especial, dels centres educatius de Catalunya, públics i privats, farà un total de 5 hores lectives diàries, de les quals 3 o 3,5 seran al matí i 1,5 o 2, a la tarda" (art. 4.2), i es limita a determinar que "amb caràcter general, als centres públics de segon cicle d'educació infantil i primària,

inclosos els d'educació especial, l'horari lectiu és de 9 a 12.30 hores i de 15 a 16.30 hores". Aquest ordenament, en canvi, no especifica cap previsió horària per als centres privats sufragats amb fons públics (més enllà de delimitar l'horari lectiu a 5 hores diàries, partit en franges de matí i de tarda).

El mateix Decret 198/1987, de 19 de maig, afegeix que "el Consell Escolar del centre concertat aprovarà la distribució horària de les activitats complementàries" (art. 1.3).

Dit això, tot i que l'ordenament jurídic atorga autonomia als centres concertats a l'hora d'ubicar l'hora complementària, el Síndic fa notar que aquesta mateixa normativa no esmenta la possibilitat de fraccionar l'horari lectiu de matí o de tarda per encabir-hi l'hora complementària, i també evidencia que la diferenciació entre l'horari lectiu i l'hora complementària és menys clara si les activitats complementàries s'intercalen amb les activitats lectives. A més, el fet que les activitats complementàries no s'ubiquin abans o després de l'horari de matí, o abans o després de l'horari de tarda, limita les possibilitats de les famílies d'exercir de manera efectiva el dret a la voluntarietat de participació en aquestes activitats o contribueix que l'exclusió d'aquestes activitats per manca de pagament es manifesti d'una manera més contrària a l'interès superior de l'infant.

La manca de diferenciació també està relacionada amb els continguts que s'imparteixen, que no sempre tenen un caràcter pròpiament no lectiu, en el sentit que s'utilitzen ocasionalment per al desenvolupament del currículum establert, com si tingués caràcter lectiu sense ser-ho, amb una clara continuïtat curricular amb les activitats lectives.

En el cas de l'actuació d'ofici assenyalada anteriorment, en què s'analitzaven les activitats complementàries d'una mostra de 24 centres concertats de diferents municipis, el Síndic va comprovar que, en general, els centres concertats analitzats tenien activitats complementàries vinculades al currículum (llengua anglesa, matemàtiques, llengua catalana, llengua castellana, etc.).

En aquest sentit, la resposta del Departament d'Ensenyament reconeix que, en cap cas, durant l'hora complementària no es poden fer activitats curriculars, ja que les activitats complementàries no formen part de la programació oficial.

Efectivament, respecte al contingut, el Decret 198/1987, de 19 de maig, estableix que "es consideren activitats complementàries les que, no figurant expressament incloses en els plans i programes oficials, tenen com a finalitat el perfeccionament i l'ampliació de la tasca educativa, cultural i social realitzada pel centre, de manera que es completa el procés de formació dels alumnes mitjançant el desenvolupament de determinats aspectes del projecte educatiu" (art. 1.1).

Aquest mateix decret preveu que "les activitats complementàries [...] no formaran part de la programació oficial i, en conseqüència, no seran susceptibles d'avaluació acadèmica per als alumnes" (art. 3).

La LEC reforça la diferenciació de les activitats complementàries respecte a les activitats lectives, que desenvolupen currículum oficial, quan estableix que "s'entén per horari lectiu les hores destinades al desenvolupament del currículum establert per a cada etapa o nivell d'ensenyament" (art. 54.2), de manera que qualsevol activitat que desenvolupi aquest currículum ha de ser considerada com a lectiva, i exclou d'aquesta possibilitat les activitats complementàries.

A criteri del Síndic, però, aquesta circumstància no es produeix en tots els casos, quan s'aprofita les activitats complementàries per treballar, encara que sigui per reforçar, els continguts curriculars establerts.

Atesa aquesta manca de diferenciació entre l'horari lectiu i l'hora complementària, s'entén que una escolarització normalitzada en un centre concertat inclou la participació a les activitats lectives i també a l'hora complementària, després de sufragar-ne el cost. La gran majoria d'alumnat d'aquests centres així ho fa.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- garanteixi la voluntarietat de la participació a les activitats complementàries ubicant l'activitat complementària abans o després de l'horari lectiu de matí o de tarda i establint aquesta obligació a través de l'ordre que regula anualment el calendari escolar;
- garanteixi la diferenciació clara entre les activitats complementàries i les activitats lectives pel que fa al seu contingut curricular, i que impedeixi de manera més activa que hi hagi centres concertats que destinin l'hora complementària a reforçar el currículum oficial (especialment si hi ha alumnes que en queden exclosos per raons econòmiques), tal com estableix el Decret 198/1987, de 19 de maig, i la legislació en matèria d'educació, si convé, a través d'una nova regulació de les activitats complementàries que incorpori noves garanties jurídiques.

Dèficits amb el caràcter no lucratiu i amb el pagament de les quotes d'accés a les activitats complementàries

En vista d'aquesta desigualtat derivada del cost d'accés, d'una banda, el Síndic recorda el caràcter no lucratiu de les activitats complementàries, i també que les quotes han de considerar el cost real d'aquestes activitats. A la pràctica, però, es constaten diferències significatives en el cost de les activitats complementàries entre centres, sense garanties que als centres amb una composició social més afavorida aquest cost no sobrepassi el cost real de l'activitat, d'acord amb el seu caràcter no lucratiu.

En l'actuació d'ofici referida anteriorment sobre l'anàlisi de les activitats complementàries en 24 centres concertats, per exemple, el Síndic va destacar que les quotes mensuals abonades per les famílies oscil·laven, en funció del cas, entre els 56 euros i els 97 euros.

En aquest sentit, la LEC estableix que “el Departament [...] ha de garantir el caràcter no lucratiu en els termes establerts per la regulació orgànica” (art. 50.3), i la LODE preveu que “als centres concertats, les activitats escolars complementàries [...] no poden tenir caràcter lucratiu” (art. 51.2).

En aquesta mateixa línia, el Decret 198/1987, de 19 de maig, pel qual es regulen les activitats complementàries, extraescolars i de serveis als centres docents en règim de concert de Catalunya, estableix que “les

activitats complementàries [...] no podran tenir caràcter lucratiu” (art. 3), i afegeix “vetllant sempre el consell escolar del centre perquè [...] les quotes s'adaptin al cost real de les activitats desenvolupades i dels serveis prestats” (art. 6).

Respecte a l'import de les quotes, a més, la LEC estableix, sobre el finançament del sosteniment dels centres privats que presten el Servei d'Educació de Catalunya, que “el Departament ha d'establir els criteris per autoritzar les quanties màximes que els centres poden percebre per activitats complementàries” (art. 205.11).

La Direcció General de Centres Concertats i Centres Privats comunica anualment als Serveis Territorials el cost autoritzat de les activitats complementàries perquè se n'autoritzi, si escau, l'activitat i el cost. La quantitat considerada com a referent és de 15 euros mensuals per a cada hora setmanal, pel que fa als ensenyaments ordinaris d'educació infantil de segon cicle, educació primària i educació secundària obligatòria, i en el cas que la sol·licitud sigui per un import superior, cal que els Serveis Territorials demanin informació addicional i valorin si l'import sol·licitat està justificat documentalment. El Síndic desconeix, però, fins a quin punt aquesta comprovació es fa a la pràctica.

D'altra banda, en vista d'aquesta desigualtat derivada del cost d'accés, el Síndic també recorda que el caràcter voluntari de les activitats complementàries no justifica que

els centres concertats puguin excloure d'aquesta activitat l'alumnat de famílies socialment desfavorides que no tenen la possibilitat de sufragar-ne el cost, i més quan aquesta activitat està plenament integrada en l'activitat escolar ordinària del grup-classe.

A banda dels principis fonamentals recollits en la legislació educativa i en matèria d'infància, sobre el dret a l'educació en igualtat d'oportunitats, val a dir que el Decret 198/1987, de 19 de maig, estableix que “els consells escolars dels centres concertats [...] [quan estableixin la programació de les activitats complementàries] tindran en compte el caràcter voluntari d'aquestes activitats, la possibilitat d'accés de tots els alumnes als quals vagin destinades i les seves finalitats” (art. 4.1), i afegeix que “les activitats complementàries [...] seran finançades amb les aportacions econòmiques, degudament autoritzades, de les famílies, vetllant sempre el consell escolar del centre perquè cap alumne en sigui discriminat”.

Anteriorment, s'ha manifestat que la distribució horària de les activitats complementàries dins l'horari lectiu pot condicionar negativament l'exercici efectiu del dret a la voluntarietat de participació en aquestes activitats. En relació amb el cost,

aquest exercici efectiu també es pot veure limitat per l'establiment d'una quota única mensual per a les diferents activitats complementàries que es fan al centre, quan aquestes poden ser diverses i presentar despeses diferenciades. En aquest cas, fórmules de fraccionament de les quotes i de pagament condicionat a les activitats complementàries que es facin podrien facilitar-ne l'accessibilitat econòmica.

De fet, el Decret 198/1987, de 19 de maig, estableix que “l'equip directiu farà la proposta d'activitats i serveis dins de la programació general anual del centre i el titular n'elaborarà el pressupost, que serà proposat al Consell Escolar per a la seva aprovació i la posterior autorització de quotes per part dels Serveis Territorials del Departament d'Ensenyament. Anualment, el Consell Escolar farà una estimació valorativa de les activitats complementàries, extraescolars i de serveis” (art. 4.2).

El Departament d'Ensenyament informa que, mitjançant les reunions ordinàries amb els representants de les titularitats dels centres concertats, fomentarà la possibilitat del fraccionament de la quota de les activitats complementàries com a mecanisme per afavorir l'accessibilitat de l'alumnat.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- vetlli perquè cap alumne amb dificultats per sufragar-ne el cost quedi exclòs de les activitats complementàries, tal com estableix el Decret 198/1987, de 19 de maig (article 4);
- no autoritzi quotes per a les activitats complementàries quan aquestes siguin superiors al cost real de l'activitat, tal com estableix el Decret 198/1987, de 19 de maig (article 6), de manera que es garanteixi la igualtat d'oportunitats i el seu caràcter no lucratiu;
- estableixi els criteris per autoritzar les quanties màximes que els centres poden percebre, tal com estableix la LEC (article 205.11);
- estudiï la possibilitat de fomentar el fraccionament de la quota en funció de les activitats que faci l'alumnat, com a mecanisme per afavorir-ne l'accessibilitat, quan les activitats tenen despeses i pressupostos diferenciats.

Irregularitats en el cobrament de quotes i en la programació d'activitats complementàries en un centre concertat de Mataró (Q-05928/2012)

La persona interessada, mare d'una alumna amb necessitats educatives específiques reconegudes per motius socioeconòmics des del curs 2011/2012, presenta queixa a aquesta institució pel cobrament de quotes.

D'acord amb la informació facilitada pel Departament d'Ensenyament, el centre sol·licita aportacions econòmiques a les famílies per les activitats complementàries, els serveis escolars i les aportacions a la fundació privada, però no impedeix l'accés a les activitats complementàries en cas que no se'n pugui satisfer la quota corresponent, només a excepció de l'activitat de piscina i de les sortides escolars (en què s'impedeix de participar-hi si no se'n sufraga el cost). Els alumnes que no hi assisteixen es queden a l'escola fent una activitat acadèmica: per exemple, en el cas de la piscina, educació física.

El Síndic constata que, al llarg de diferents cursos, el centre ha rebut subvencions del Departament d'Ensenyament per a l'escolarització d'alumnat amb necessitats educatives específiques, també per al curs 2011/2012.

A criteri d'aquesta institució, aquesta subvenció obligava el centre a garantir l'accés a les activitats complementàries de manera gratuïta, en igualtat d'oportunitats que la resta d'alumnat. Aquesta circumstància, però, no es produeix ni a les sortides ni a l'activitat de piscina, que són activitats complementàries on es requereix a les famílies haver fet un pagament de les quotes per poder-hi assistir (malgrat que els alumnes que no hi assisteixen es queden a l'escola fent les activitats acadèmiques pròpies de l'activitat en qüestió).

A més, el Departament d'Ensenyament facilita la informació sobre el deute acumulat de la família amb l'escola, i dins d'aquest deute hi comptabilitza també les aportacions econòmiques a la fundació, que tenen caràcter voluntari, i les activitats complementàries realitzades i no pagades.

El Departament d'Ensenyament exposa que l'escola escolaritza un 20% d'alumnes amb necessitats educatives específiques, la majoria socialment desafavorits. Aquests últims temps, són moltes les famílies que han acudit a la Inspecció d'Educació per plantejar la seva manca de recursos perquè els seus fills participin en les sortides escolars, l'activitat de piscina o per satisfer els pagaments de les aportacions a la fundació.

El Departament d'Ensenyament ha atès les famílies i ha parlat diverses vegades amb la direcció del centre per intentar trobar maneres de donar una sortida a aquest problema. En aquests moments, el centre pacta amb les famílies necessitades una quota mínima i uns terminis de manera que puguin assistir a les sortides i a la piscina com els altres alumnes. En cas que no es pugui pagar cap quota mínima pactada amb cada família, els alumnes seran atesos igual a l'escola.

La supressió dels ajuts per a l'alumnat amb necessitats educatives específiques per sufragar el cost de les activitats complementàries

Davant d'aquesta desigualtat derivada del cost d'accés, el Síndic també recorda que l'ordenament jurídic preveu el deure del Departament d'Ensenyament d'establir ajuts per a l'accés a les activitats complementàries.

Així, la LEC estableix, sobre beques i ajuts, que "les administracions públiques han de promoure mesures que facilitin l'accés de tots els alumnes a les activitats complementàries [...]" (art. 6), i afegeix més endavant, específicament sobre ajuts i beques per garantir la igualtat d'oportunitats en activitats complementàries i extraescolars, que "el Departament, per raons d'oportunitat social, d'equitat o de no-discriminació per raons econòmiques,

ha d'establir ajuts i atorgar beques amb relació a activitats complementàries [...]” (art. 202).

Adicionalment, sobre les garanties de gratuïtat, la mateixa llei estableix que “el Departament ha de regular les activitats complementàries [...]. Així mateix, ha de regular l'establiment d'ajuts per accedir-hi en situacions socials o econòmiques desfavorides, tenint en compte els acords de coresponsabilitat a què es refereix l'article 48.5” (art. 50.3).

Respecte a aquesta previsió, el Síndic recorda que el Departament d'Ensenyament va establir per als centres concertats una convocatòria de subvencions per al finançament d'activitats complementàries de l'alumnat amb necessitats educatives específiques, regulades el darrer any per l'Ordre EDU/123/2010, d'1 de març, que tenien per objecte finançar el cost de les activitats complementàries de l'alumnat amb necessitats educatives específiques derivades de situacions socioeconòmiques o socioculturals desfavorides. Aquests ajuts, adreçats a centres que no tenien contracte programa, es van suprimir l'any 2011.

Davant de la supressió d'aquests ajuts, el Departament d'Ensenyament exposa la manca de disponibilitat pressupostària per finançar aquestes activitats complementàries, i el caràcter discriminatori que el finançament d'aquestes activitats per a determinats alumnes amb dificultats econòmiques podria suposar en relació amb l'alumnat dels centres públics en els quals aquestes activitats no s'imparteixen.

Pel que fa al suposat caràcter discriminatori del finançament de les activitats complementàries, el Síndic recorda que la lluita contra la segregació escolar ha de ser un objectiu prioritari d'actuació per a l'Administració educativa, atès que vulnera frontalment el dret a l'educació en igualtat d'oportunitats. Qualsevol mesura adreçada a garantir la igualtat d'accés de l'alumnat socialment desfavorit a una determinada activitat escolar, i a combatre la segregació escolar, no pot ser concebuda com a discriminatòria, atès que el foment de l'equitat es conforma com a causa raonable que ho justifica. Establir ajuts per sufragar el cost de l'activitat complementària per a

l'alumnat socialment desfavorit escolaritzat als centres concertats, per exemple, permet a aquest alumnat gaudir d'una escolarització en condicions d'igualtat amb els seus companys de classe, i afavoreix que pugui ser escolaritzat de manera normalitzada en qualsevol dels centres sufragats amb fons públics, no només en el sector públic.

De fet, l'eliminació d'aquests ajuts va ser compensada per la convocatòria de concurs públic per seleccionar centres privats concertats que poden rebre finançament addicional en funció de les característiques socioeconòmiques dels alumnes escolaritzats, regulada per primer cop per l'Ordre ENS/273/2011, de 10 d'octubre.

Durant el curs 2012/2013, els centres concertats que no havien tingut el contracte programa no van rebre finançament addicional per afavorir l'escolarització equilibrada d'alumnat.

A partir del curs 2013/2014, aquesta subvenció, que també incorpora com a possibles destinataris els centres que tenien contractes programa i que ja no els reben, i que integra en una mateixa convocatòria els centres que rebien subvenció per finançar les activitats complementàries i els centres amb contracte programa, representa una xifra sensiblement inferior a la suma de les quantitats previstes pels antics ajuts i pels contractes programa.

L'Ordre ENS/66/2014, de 12 de març, i successives estableixen que “l'obtenció de la subvenció comporta per al centre beneficiari l'obligació de no discriminar econòmicament cap alumne en qualsevol de les activitats ordinàries del centre que suposi un cost per a les famílies, i la de destinar íntegrament la subvenció a minorar la quota a càrrec de les famílies”.

Cal destacar que els antics ajuts per a activitats complementàries tenien per finalitat explícita “finançar el cost de les activitats complementàries de l'alumnat amb necessitats educatives específiques derivades de situacions socioeconòmiques o socioculturals desfavorides”, i s'atorgaven a cada centre en funció del nombre d'alumnes escolaritzats amb necessitats educatives específiques derivades de situacions socioeconòmiques o

socioculturals desfavorides (600 euros per alumne/curs a l'educació infantil de segon cicle, l'educació primària i els ensenyaments bàsics obligatoris d'educació especial, i 300 euros per alumne/curs en el cas d'educació secundària obligatòria), sense que fos requerida una concentració significativa d'aquest alumnat per poder rebre aquesta subvenció.

A diferència del que succeïa amb els antics ajuts, més concebuts com a instrument per fomentar l'escolarització equilibrada d'alumnat, aquest finançament addicional ja no parla de finançar el cost de les activitats complementàries, sinó de minorar la quota o de suplir les aportacions que les famílies no poden fer, i ja no en garanteix necessàriament la gratuïtat, sinó genèricament la no-discriminació de l'alumnat. A més, s'adjudica en funció del perfil socioeconòmic de l'alumnat, per diferents trams (8.000 euros per unitat concertada per als 10 centres amb el perfil socioeconòmic més baix, 6.000 euros per unitat concertada per als 20 centres següents, i 4.000 euros per unitat concertada

per a la resta de centres fins a exhaurir la dotació pressupostària), especialment per als centres que escolaritzen en proporció més elevada alumnes en situació econòmica més desfavorida, sense que aquesta subvenció estigui lligada directament a l'escolarització de determinats alumnes amb necessitats educatives específiques (o, altrament dit, sense que aquests alumnes tinguin coberta necessàriament la despesa de les quotes de les activitats complementàries).

El Síndic alerta que la supressió dels antics ajuts, la minoració de la despesa globalment destinada i les condicions del nou finançament addicional als centres concertats poden afectar l'escolarització en condicions d'igualtat dels alumnes amb necessitats educatives específiques ja presents en aquests centres i poden afeblir tant la implicació dels centres concertats en les polítiques d'escolarització equilibrada d'alumnat com també la disposició de les famílies de l'alumnat amb necessitats educatives específiques a escolaritzar-se en aquests centres.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que dissenyi una convocatòria d'ajuts per garantir l'accés en igualtat d'oportunitats a les activitats complementàries que sigui efectiva per promoure l'escolarització equilibrada d'alumnat, tal com estableix la LEC (article 202 i altres), amb més garanties per a l'alumnat amb necessitats educatives específiques.

L'impacte de la supressió dels ajuts per sufragar les activitats complementàries de l'alumnat amb necessitats educatives específiques a Salt (AO-05115/2012)

En el marc d'una actuació d'ofici sobre la segregació escolar a Salt, el Síndic recorda que les omissions en el desplegament de polítiques per combatre aquest fenomen generen efectes directes i immediats en municipis amb una elevada concentració d'alumnat socialment desfavorit sobre l'equilibri en la composició social dels centres.

De fet, el Departament d'Ensenyament admet en l'informe tramès que determinades polítiques dutes a terme per aquesta administració reforcen la segregació escolar al municipi, quan planteja, entre altres aspectes, que la reducció dels ajuts als centres concertats per a l'escolarització equilibrada d'alumnat compromet l'escolarització de l'alumnat socialment desfavorit en aquests centres pel fet de no poder pagar l'hora complementària.

Manca de control suficient sobre el cobrament de les activitats complementàries per part de centres que reben finançament addicional del Departament d'Ensenyament

En el marc de diverses queixes, el Síndic ha tingut constància que alguns centres concertats, tot i rebre finançament addicional per part del Departament d'Ensenyament per evitar la discriminació per raons econòmiques per a l'accés a activitats complementàries o a altres serveis, obliguen els alumnes a sufragar-ne el cost per poder participar-hi.

El Síndic també constata que les famílies desconeixen quan el centre és perceptor d'aquest finançament addicional.

Davant d'aquestes situacions, el Síndic recorda al Departament d'Ensenyament el deure d'analitzar el compliment per part dels centres receptors de l'obligació de no discriminar econòmicament cap alumne en qualsevol de les activitats ordinàries del centre que suposi un cost per a les famílies, i la de destinar íntegrament la subvenció a minorar la quota a càrrec de les famílies. És competència del

Departament d'Ensenyament, no només tenir un posicionament actiu en la supervisió de les garanties del dret a l'educació dels alumnes en centres privats sufragats amb fons públics, sinó també supervisar que els centres que reben subvencions públiques, com ara el finançament addicional previst per als centres concertats en entorns de característiques socioeconòmiques desfavorides, destinen aquests recursos als objectius previstos per la subvenció.

En el marc d'aquestes queixes, però, aquesta administració exposa que les mesures adoptades envers les famílies que no paguen l'activitat complementària entren dins de l'àmbit de decisió de cada escola, i afegeix que el Departament d'Ensenyament no disposa d'informació relativa als alumnes amb necessitats educatives específiques o sense que fan activitats complementàries.

A criteri del Síndic, és incompatible rebre aquest finançament addicional i deixar fora de les activitats complementàries alumnes que no poden pagar-ne el cost, i el Departament d'Ensenyament és l'Administració competent per evitar que aquesta circumstància es produeixi.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- insti els centres concertats receptors del finançament addicional a publicar la quantitat atorgada i l'objecte de la subvenció i de donar-ho a conèixer a les famílies;
- supervisi que cap alumne d'aquests centres receptors de finançament addicional deixa de participar a les activitats complementàries per raons econòmiques;
- vetlli perquè cap alumne amb dificultats per sufragar-ne el cost quedi exclòs de les activitats complementàries, tal com estableix el Decret 198/1987, de 19 de maig (article 4).

Cobrament de quotes amb caràcter obligatori a un centre concertat de Manlleu (Q-00603/2014)

L'anàlisi de la queixa posa de manifest que, d'acord amb la Resolució ENS/2050/2014, de 4 de setembre, per la qual es resol la convocatòria pública de subvenció per dotar de finançament addicional els centres privats que presten el Servei d'Educació de Catalunya en entorns de característiques socioeconòmiques desfavorides, aquesta escola rep un import de 78.000,00 euros per "no discriminar econòmicament cap alumne en qualsevol de les activitats ordinàries del centre que suposi un cost per a les famílies".

Amb tot, el full informatiu d'aquest centre concertat conté la informació sobre les quotes següent:

“Informació administrativa curs 2013/2014

Quotes mensuals

A causa de la supressió del contracte programa del Departament i les retallades del concert educatiu, per no perdre qualitat en l'ensenyament, ens veiem obligats a augmentar les quotes mensuals [...].

Aquestes quotes, de caràcter obligatori, es divideixen en dos conceptes: serveis escolars [...] i activitat complementària [...].

Aquestes quotes es cobren a final de cada mes. El no-pagament dels serveis escolars farà que l'alumne/a no pugui disposar dels serveis que cobreix aquest import. El no-pagament de l'activitat complementària farà que l'alumne/a no pugui participar d'aquesta activitat.

Despeses escolars

Aquest apartat, que té caràcter obligatori, inclou: l'assegurança escolar, el material i les despeses d'escola. Els preus per a tot el curs són: [...]

El no-pagament de les despeses escolars farà que l'alumne no pugui disposar dels materials que cobreix aquest import.” (sic).

La supressió dels contractes programa

Els contractes programa, que es van posar en funcionament el curs 2006/2007, s'han mostrat un instrument efectiu a l'hora de promoure l'escolarització equilibrada d'alumnat entre sectors de titularitat a municipis com ara Vic, Manlleu o Olot. El fet que l'alumnat escolaritzat en centres concertats no hagués de fer aportacions econòmiques addicionals va afavorir que la tria de centre per part de les famílies no estigués tan condicionada per la seva condició socioeconòmica i per la titularitat del centre.

En els darrers anys, com ja s'ha assenyalat, el Síndic ha constatat fluxos d'alumnat amb dificultats econòmiques del sector concertat cap al sector públic, o també alumnes que no romanen al centre durant l'activitat complementària per les dificultats de sufragar el cost de la sisena hora. Els contractes programa, de fet, fan possible que la situació socioeconòmica de la família no condicioni les activitats escolars que fa l'alumnat, de manera que l'existència d'activitats complementàries no esdevé un

factor de “fugida” de l'alumnat socialment desfavorit del sector concertat.

Tot i que és una mesura amb efectes positius sobre l'escolarització equilibrada d'alumnat, i que està prevista en la LEC com a mesura de coresponsabilització de tots els centres en l'escolarització d'alumnes (art. 48.5, 201.2 i 205.9), ha estat desenvolupada insuficientment: només 27 centres privats concertats del conjunt de Catalunya han subscrit en algun moment contractes programa amb el Departament d'Ensenyament (tres a Manlleu, un a Badalona, un a Reus, un a Girona, tres a Barcelona, cinc a Vic, un a Torelló, un a Sant Hipòlit de Voltregà, un a Sant Julià de Vilatorrada, tres a Olot, una a Gironella, dos a Manresa, un a Tàrraga, un a Solsona i un a Figueres).

Les restriccions pressupostàries que travessa el Departament d'Ensenyament van comportar, a més, que, set anys més tard de la seva implementació, aquesta administració suprimís aquesta mesura. El Departament d'Ensenyament informa que els contractes programa que s'havien formalitzat amb 27 centres privats concertats estaven vinculats

a la durada del concert educatiu i finalitzaven la vigència a la fi del curs 2009/2010, tot i que posteriorment, per Resolució de 30 d'agost de 2010, es va aprovar la pròrroga d'aquests contractes programa per als cursos 2010/2011 i 2011/2012. Per al curs 2012/2013, el Departament d'Ensenyament va considerar mantenir de forma excepcional el finançament de les activitats complementàries mitjançant una subvenció directa perquè el procés d'admissió d'alumnes a aquests centres es va desenvolupar, pel que fa a la informació a les famílies, sota la premissa que l'activitat complementària es continuaria desenvolupant en les mateixes condicions de gratuïtat.

Tot i això, a partir d'aleshores, es va suprimir formalment aquesta mesura, segons exposa el Departament d'Ensenyament, per ajustar aquestes subvencions al principi de concurrència pública i per permetre que totes les escoles que escolaritzen alumnes procedents d'entorns socioeconòmics desfavorits poguessin concórrer-hi i accedir a un finançament addicional, que es va concretar amb la publicació per al curs 2013/2014 de l'Ordre ENS/66/2014, de 12 de març, per la qual s'aproven les bases específiques d'un programa de subvenció per dotar de finançament addicional els centres privats que presten el Servei d'Educació de Catalunya en entorns de característiques socioeconòmiques desfavorides.

Tot i que aquest finançament addicional, com ja s'ha assenyalat, té per objectiu evitar la discriminació econòmica dels alumnes procedents de famílies en situació econòmica més desfavorida, el Síndic ja ha tingut constància que la supressió dels contractes programa amb aquests centres concertats ha comportat que les activitats complementàries esdevinguin novament un factor de desigualtat en l'accés a aquests centres, atès el cobrament de quotes. Val a dir que algun centre concertat ha decidit suprimir l'activitat complementària per evitar aquest efecte.

El manteniment dels contractes programa, que financen la sisena hora a centres concertats, era una mesura controvertida en un context en què s'havia suprimit la sisena hora en la majoria de centres públics per manca de finançament. Cal recordar, però, que aquests contractes programa s'establien sovint amb centres ubicats en entorns socialment desfavorits o amb escoles públiques que mantien la sisena hora, atesa la seva composició social desfavorida.

En els indrets en què els centres públics mantinguin la sisena hora, d'accés gratuït, és convenient que els centres concertats disposin de contractes programa com a mesura per garantir l'escolarització equilibrada.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que estableixi contractes programa amb els centres concertats coresponsables amb l'escolarització equilibrada d'alumnat, especialment en zones socialment desfavorides on es manté la sisena hora en el sector públic.

La supressió de la sisena hora en una escola concertada de Badalona

La supressió dels contractes programa i les dificultats econòmiques de les famílies han comportat que una escola concertada del barri de Sant Roc, amb una elevada coresponsabilitat en l'escolarització d'alumnat socialment desfavorit, hagi decidit suprimir la sisena hora per falta de finançament a partir del curs 2013/2014, tot i que les escoles públiques de l'entorn han mantingut la sisena hora perquè es troben en una zona socialment desfavorida.

Segons explica el Diari de Badalona (10/09/2013), "tot i ser un centre concertat, les famílies dels alumnes, en la seva gran majoria població d'ètnia gitana i nouvinguts, no paguen ni podrien pagar quotes d'escolarització.

L'única despesa que realitzen, explica el director, [...], és el pagament de 130 euros per tot el material escolar i els llibres de text, que, confessa, en alguns casos costa molt de cobrar. En aquest sentit, l'opció d'establir mensualitats, per minses que fossin, es va descartar ràpidament. La situació del centre tampoc ajudava en la decisió. I és que [el centre concertat] encara no ha rebut la subvenció relativa al curs 2012-13 i no sap quan es farà efectiva. Arribats a aquest punt, la direcció ha decidit retallar una hora diària de classe.”

Efectes de la supressió dels contractes programa en la distribució d'alumnat estranger al municipi de Manlleu

La persona interessada informa que a Manlleu hi ha un pla de distribució dels alumnes per les escoles de manera que no es produeixin situacions de discriminació per raons econòmiques o d'origen, però que aquest model no funciona correctament d'ençà de la supressió dels contractes programa.

L'anàlisi de les dades dels cursos 2006/2007 i 2011/2012 facilitades pel Departament d'Ensenyament indicaven que Manlleu era un dels municipis catalans (de més de 10.000 habitants) amb més percentatge d'alumnat estranger i un dels municipis amb menys segregació escolar. Les dades del 2013/2014 assenyalen, però, que Manlleu és el 17è municipi català de més de 10.000 habitants (dels 121 existents) on més ha incrementat la segregació escolar de l'alumnat estranger en aquest període.

En aquest sentit, cal destacar que, amb dades del curs 2011/2012, no hi havia cap centre amb més del 40% de l'alumnat estranger. Les dades del curs 2013/2014 facilitades pel Departament d'Ensenyament ja indiquen que n'hi ha un per sobre del 60%.

Les dades facilitades pel Departament d'Ensenyament corresponents al curs 2015/2016 confirmen que els desequilibris en l'escolarització de l'alumnat estranger s'estan incrementant al municipi. Si bé hi ha un cert equilibri entre el pes del fet migratori entre el Centre concertat 2, l'Escola pública 1 i l'Escola pública 3, l'Escola pública 2 té un percentatge significativament més elevat d'alumnat estranger que la resta, i el Centre Concertat 1, un percentatge significativament més baix. A més, aquesta evolució tendeix a accentuar-se, perquè la situació a l'educació infantil és encara més desequilibrada que a l'educació primària.

Taula 8. Percentatge d'alumnat estranger als centres de Manlleu (2016)

	Centre concertat 1	Centre concertat 2	Escola pública 1	Escola pública 2	Escola pública 3
Educació infantil	12,7	33,0	27,7	82,6	32,4
Educació primària	21,7	23,7	27,9	55,2	31,7
Total	18,5	26,7	27,8	64,6	31,9

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

La minoració de la inversió destinada a finançar l'escolarització en igualtat d'oportunitats de l'alumnat amb necessitats educatives específiques en centres concertats

L'Ordre ENS/249/2015, de 27 de juliol, que regula la concessió de subvencions destinades a dotar de finançament addicional els centres concertats en entorns de característiques socioeconòmiques desfavorides per al curs 2015/2016, estableix per a la concessió d'aquestes subvencions un import de 6,6 milions d'euros.

Aquest import, que és lleugerament superior al destinat als contractes programes, que gira al voltant dels 6 milions d'euros, però, està repartit entre més de 100 centres amb una elevada presència d'alumnat socialment desfavorit, no només entre els 27 que tenien contracte programa fins al curs 2011/2012.

Convé destacar que, a més de la inversió en els contractes programa, el Departament

d'Ensenyament tenia un programa de subvenció de les activitats complementàries per a l'alumnat amb necessitats educatives específiques adreçat a altres centres concertats sense contracte programa. L'Ordre EDU/123/2010, d'1 de març, per exemple, preveia una despesa màxima prevista per a la concessió d'aquestes subvencions de 7 milions d'euros.

Respecte al curs 2010/2011, doncs, la dotació pressupostària destinada a finançar les activitats complementàries (sigui a través dels contractes programa, sigui a través de subvencions finalistes per a activitats complementàries, sigui a través d'un finançament addicional als centres concertats) s'ha reduït globalment més del 50%.

Aquesta reducció de la inversió dificulta la promoció de la coresponsabilitat dels centres concertats amb l'escolarització equilibrada d'alumnat.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que incrementi el finançament addicional que reben els centres concertats coresponsables amb l'escolarització equilibrada d'alumnat, especialment en zones socialment desfavorides on es manté la sisena hora en el sector públic.

3.1.2. Les aportacions a les fundacions dels centres concertats i les quotes d'accés als serveis escolars: la voluntarietat

El cobrament d'aportacions econòmiques en concepte d'aportacions a les fundacions i d'accés a serveis amb caràcter "obligatori"

El cobrament d'aportacions econòmiques per part dels centres concertats, al marge de les activitats complementàries, també afecta la segregació escolar del sistema, perquè suposen un obstacle per a l'escolarització d'alumnat socialment desfavorit en el sector concertat, encara que aquestes aportacions siguin considerades com a voluntàries en l'ordenament jurídic vigent.

D'entrada, val a dir que les quantitats cobrades pels centres a les famílies en

concepte d'aportacions a les fundacions són molt desiguals. Tot i que la majoria de centres concertats cobren aportacions econòmiques a les famílies en concepte d'aportacions a les fundacions, i que alguns cobren quotes mensuals properes al salari mínim interprofessional, també hi ha nombrosos centres concertats ubicats en barris socialment desfavorits o amb una composició social desfavorida que no ho fan.

En el marc de la seva activitat, el Síndic recorda que els centres concertats poden cobrar aportacions econòmiques a les famílies, però aquest cobrament s'ha de fer amb plenes garanties del principi de gratuïtat de l'ensenyament i també del principi d'igualtat d'oportunitats.

En efecte, la LEC estableix, sobre les garanties de gratuïtat, que "en l'escolarització

d'alumnes en els ensenyaments obligatoris i en els declarats gratuïts, els centres que presten el Servei d'Educació de Catalunya s'atenen a llur caràcter gratuït", i que "no es pot imposar l'obligació de fer aportacions a fundacions o associacions de qualsevol tipus, ni es pot vincular l'escolarització a l'obligatorietat de rebre cap servei escolar addicional que requereixi aportacions econòmiques de les famílies" (art. 50.2).

Malgrat que el marc normatiu vigent estableix clarament la prohibició d'imposar a les famílies l'obligació de fer aportacions a fundacions ni associacions, ni establir serveis obligatoris associats als ensenyaments que requereixin aportacions de les famílies, el Síndic constata que en nombrosos centres concertats el pagament d'aquestes aportacions voluntàries o l'ús d'aquests serveis és concebut amb caràcter "obligatori" i normalitzat.

En relació amb les aportacions a les fundacions, hi ha centres concertats que reclamen el pagament a les famílies que no ho han fet, tot i el seu caràcter voluntari, i

incorporen els impagaments com a deutes de la família amb el centre. Ocasionalment, també hi ha centres que pressionen les famílies que no satisfan aquestes aportacions amb pràctiques clarament discriminatòries i irregulars, adreçades no només als progenitors, sinó també als alumnes. Més endavant, s'aborda aquest assumpte amb més deteniment.

En relació amb els serveis escolars, els centres poden establir-los i les famílies tenen el deure de satisfer la quota corresponent sempre que voluntàriament hagin decidit fer-ne ús. De vegades, però, aquests serveis afecten directament l'exercici del dret a l'educació i el principi d'equitat, com ara l'atenció a la diversitat, de manera que les famílies es veuen obligades a pagar-los per mantenir una escolarització normalitzada.

Hi ha nombrosos centres concertats que no informen les famílies que les activitats complementàries i els serveis escolars són voluntàries, com també el pagament de les aportacions a les fundacions.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- es donin instruccions als centres concertats sobre les condicions d'aportació econòmica voluntària de les famílies i sobre la informació que aquestes han de rebre sobre les aportacions a les fundacions i l'ús de serveis;
- es garanteixi que els serveis escolars que presten els centres no estan vinculats, en cas que requereixin una aportació econòmica, amb l'escolarització de l'alumnat i amb l'exercici efectiu del dret a l'educació en igualtat d'oportunitats;
- consti de forma clara i desglossada en els rebuts lliurats a les famílies les aportacions voluntàries i les aportacions per ús voluntari d'activitats o serveis;
- en cap cas els infants han de ser coneixedors del problema d'impagament si es produeix, i no se'ls pot responsabilitzar, ni culpabilitzar ni discriminar si els pares no paguen;
- es publiquin les quotes dels centres concertats i el règim legal (en el marc del procés d'admissió d'alumnat i posteriorment).

Irregularitats en la carta de compromís educatiu de centres concertats d'una determinada congregació religiosa (AO-00229/2016)

El Síndic té constància que la carta de compromís educatiu d'algun dels col·legis d'una determinada congregació religiosa de Catalunya estableixen el següent compromís per part dels progenitors:

- “Abonant puntualment les quotes i aportacions establertes conforme a la normativa vigent (activitats complementàries i serveis) i contribuint al manteniment econòmic de l'escola en tot allò que no està cobert pel concert educatiu que l'escola té subscrit amb l'Administració educativa (Fundació X).”

Davant d'aquest fet, el Síndic ha obert una actuació d'ofici per analitzar el compromís d'abonar determinades aportacions econòmiques voluntàries per part de les famílies pot vulnerar l'article 50 de la LEC, que estableix el caràcter gratuït de l'escolarització i la impossibilitat d'imposar l'obligació de fer aportacions a fundacions o associacions de qualsevol tipus.

Irregularitats en el cobrament de quotes a les famílies d'un centre concertat d'Igualada (AO-02662/2016)

La informació tramesa a les famílies sobre les quotes del curs 2015/2016 exposa:

“Per estar informats dels conceptes econòmics que l'escola té assignats, a continuació us els detallem:

Escolaritat. És un rebut que es cobra per 10 mesos, de setembre a juny. Aquest rebut inclou els següents conceptes, segons cada etapa educativa:

- Activitats complementàries: concepte de les hores complementàries addicionals al currículum obligatori (1h diària [...]). Import aprovat pel Consell Escolar i autoritzat per la Generalitat de Catalunya.

- Serveis: Activitats multilingües, assegurances, digitalització de les aules, Departament Psicopedagògic, projectes pedagògics, activitats festives-culturals pastorals, activitat aquàtica, activitats de tallers a l'ESO i aula oberta a batxillerat.

Fundació X. És una fundació de l'Escola X constituïda legalment [...].

[...]

Tot i que s'aporta informació molt detallada dels conceptes de les quotes, no s'exposa en cap moment que les activitats complementàries i els serveis escolars són voluntaris, i que les aportacions a la fundació també. S'incorporen com a serveis escolars, a més, continguts relacionats amb l'escolarització (projectes pedagògics, activitats multilingües, etc.) i també aspectes relacionats amb l'equipament de les aules (digitalització de les aules).

Irregularitats en el cobrament de quotes de les famílies d'un centre concertat de Sant Cugat del Vallès (AO-00073/2016)

El Síndic rep una informació relacionada amb el cobrament de quotes per part d'un centre concertat en el moment de l'admissió al centre.

A través de les actuacions endegades per aquesta institució, el Síndic constata que el centre sol·licita a les famílies una aportació econòmica de 2.500 euros per alumne en el moment de l'admissió, aportació que es retorna, si ho demana la família, en el supòsit d'un temps d'estada reduït a l'escola (inferior als tres cursos).

La direcció del centre exposa a la Inspecció d'Educació que aquestes aportacions són cobrades per una fundació que demana col·laboració econòmica a les famílies en projectes destinats, entre d'altres, a atorgar ajuts econòmics a les famílies en situació social desfavorida (per al pagament de serveis escolars com ara el menjador o el psicopedagògic). Segons la mateixa direcció, mai cap alumne ha deixat l'escola per raons econòmiques.

Sense entrar a valorar si aquestes aportacions es presenten com a realment voluntàries, tal com preveu la normativa, el Síndic recorda que no es pot relacionar l'admissió amb el cobrament de quotes, i menys encara per a aquesta quantitat.

Adicionalment, en la sol·licitud d'autorització d'activitats escolars complementàries tramesa per la titularitat del centre al Departament d'Ensenyament, la titularitat del centre exposa, a més de les corresponents a les activitats complementàries i als serveis de menjador i transport escolars, les quotes següents:

- Atenció personalitzada: 58,0 euros per alumne/mes a educació infantil; 69,0 euros per alumne/mes a educació primària; i 92,0 euros per alumne/mes a educació secundària obligatòria.
- Projecte pedagògic: 48,0 euros per alumne/mes a educació infantil; 79,0 euros per alumne/mes a educació primària; i 98,0 euros per alumne/mes a educació secundària obligatòria.

Aquests són serveis vinculats a l'escolarització per als quals es requereix aportacions econòmiques a les famílies, circumstància que està prohibida per la LEC (art. 50.2).

Incorporació del cobrament de quotes "voluntàries" a la carta de compromís educatiu de les famílies

La carta de compromís educatiu és el document establert per la LEC en què s'han d'expressar els objectius necessaris per assolir un entorn de convivència i respecte per al desenvolupament de les activitats educatives en cada centre. Amb aquest document, es busca potenciar la participació de les famílies, la seva vinculació amb el centre i el seu compromís amb el procés educatiu, i la mateixa LEC preveu que "les famílies s'han d'avenir a compartir els principis que inspiren la carta".

El Síndic ha identificat diversos centres que incorporen en aquesta carta, com a compromís de la família, el finançament del centre.

En relació amb aquest assumpte, el Síndic ha recordat que l'article 7.5 del Decret 102/2010, de 3 d'agost, d'autonomia de centres educatius, estableix que la carta de compromís educatiu pot incloure compromisos específics addicionals que ambdues parts convinguin en el marc del projecte educatiu i d'acord amb els principis i valors educatius establerts a les lleis.

Ara bé, cal tenir en compte que els continguts de la carta de compromís educatiu, i també

els esmentats compromisos específics addicionals, en cas que s'estableixin, han de respectar els drets i les llibertats de les famílies recollits en les lleis, i així ho preveu l'article 20.2 de la LEC. Entre altres aspectes, l'article 50 de la llei esmentada estableix que en l'escolarització d'alumnes en els ensenyaments obligatoris i els declarats gratuïts, els centres que presten el Servei d'Educació de Catalunya s'atenen al seu caràcter gratuït, i que no es pot imposar l'obligació de fer aportacions a fundacions o associacions de qualsevol tipus, ni es pot vincular l'escolarització a l'obligatorietat de

rebre cap servei escolar addicional que requereixi aportacions econòmiques de les famílies.

D'acord amb aquesta regulació, les clàusules introduïdes en la carta de compromís educatiu del centre que comprometen les famílies al pagament de quotes, a criteri del Síndic, incompleixen les previsions recollides en l'ordenament jurídic vigent, des del moment en què s'obliga les famílies a comprometre's a assumir una obligació que prohibeix expressament la legislació en matèria d'educació.

Irregularitats en la carta de compromís educatiu d'un centre concertat de Sant Adrià de Besòs (Q-07018/2011)

En relació amb la carta de compromís educatiu, el Síndic ha rebut una queixa en què es plantejava si el contingut que proposa un centre concertat de Sant Adrià de Besòs podia vulnerar els drets de les famílies, en concret amb referència a les garanties de gratuïtat de l'article 50 de la LEC. Aquesta carta assenyalava, en l'apartat referent a continguts específics addicionals, el compromís de la família de "[...] contribuir al manteniment econòmic de l'escola en tot allò que no està cobert pel concert educatiu que l'escola té subscrit amb l'Administració educativa".

En un primer informe de resposta del Departament d'Ensenyament, l'Administració educativa assenyalava que no és l'objectiu essencial del legislador que la carta de compromís serveixi per apel·lar la responsabilitat de la família perquè aboni les despeses que hagi generat el centre, però que la llei tampoc ho prohibeix. Així, es fa referència a la possibilitat d'incloure compromisos específics addicionals dins la carta de compromís educatiu, i s'assenyalava que hi ha la possibilitat que l'escola ofereixi, més enllà de les activitats complementàries, extraescolars i serveis previstos en la normativa referida, altres beneficis als alumnes que el concert educatiu no cobreix. En conseqüència, el Departament d'Ensenyament conclouia que, atenent al fet que l'escola pot facturar a les famílies el cost de determinades activitats i serveis, si es fa conforme a la normativa, es considera legítim que el titular inclogui el compromís d'abonar la factura en la carta de compromís educatiu. En relació amb les aportacions "estrictament" voluntàries, el Departament d'Ensenyament indica que és una contradicció fer una apel·lació al compromís de les famílies i, per tant, es considera que la seva presència a la carta és sobrerera, però és legal.

Davant d'aquest posicionament, el Síndic va demanar al Departament d'Ensenyament eliminar l'obligació de les famílies del centre esmentat a assumir un compromís –el de contribuir al manteniment econòmic de l'escola en tot allò que no està cobert pel concert–, que entra clarament en contradicció amb la legislació educativa.

El Departament d'Ensenyament va informar que, arran de la queixa, s'havia retirat de la carta de compromís educatiu del centre el paràgraf corresponent a l'obligatorietat de les famílies de contribuir en el manteniment econòmic del centre.

Desigualtats en el finançament privat dels centres concertats

Les quotes que paguen les famílies en concepte d'activitat complementària, de serveis escolars (exclòs el servei de menjador escolar) i d'aportacions voluntàries a les fundacions difereixen substancialment entre centres concertats.

Aquestes diferències no s'expliquen pel finançament públic que reben a partir del concert educatiu, que deriva de l'aplicació d'uns criteris comuns (de mitjana, al voltant de 2.900 euros per alumne, segons l'Estadística del finançament i la despesa de l'ensenyament privat per al curs 2009/2010), ni tampoc pel finançament addicional que reben determinats centres concertats ubicats en entorns socialment desfavorits (atès que les quantitats rebudes són baixes per comparació amb l'import del concert educatiu i de les quotes familiars, al voltant de 250 euros/any/alumne, amb diferències segons la tipologia de centre).

Les diferències s'expliquen fonamentalment per les quantitats que ingressen les famílies en concepte d'activitats complementàries i d'aportacions voluntàries a les fundacions, amb diferències que poden ser superiors als 2.000 euros per alumne/any. Així s'observa en el quadre 1, que conté un càlcul aproximat d'ingressos per alumne en diferents centres concertats de Barcelona ciutat. El centre concertat 2, per exemple, ingressa al voltant de 3.300 euros per alumne/curs en aportacions econòmiques de les famílies (sense comptar menjador i transport escolars), mentre el centre concertat 4, 780 euros per alumne/curs. Cal recordar que la composició social d'aquests dos centres difereix notablement: el primer s'ubica en un barri d'estatus socioeconòmic alt, i té un 0,8% d'alumnat estranger, mentre que el segon escolaritza alumnat d'un barri de baix estatus socioeconòmic, amb un 10,6% d'alumnat estranger.

Quadre 1. Finançament de cinc centres concertats de la ciutat de Barcelona (2016)

	Centre concertat 1 (districte de Gràcia, Barcelona)	Centre concertat 2 (districte de les Corts, Barcelona)	Centre concertat 3 (districte de Sarrià, Barcelona)	Centre concertat 4 (districte de l'Eixample, Bar- celona, barri Sant Antoni)	Centre concertat 5 (districte de l'Eixample, Bar- celona, barri Sagrada Família)
Unitats EINF, EP i ESO	26	48	52	9	13
Professorat EINF, EP i ESO	37,7	64,2	73	13	20,7
Alumnat EINF, EP i ESO	719	1.321	1.423	219	314
Ingressos part professorat* concert (aprox.) EINF, EP i ESO	1.183.757* euros (1.646* euros per alumne/curs)	2.034.000* euros (1.540* euros per alumne/curs)	2.304.000* euros (1.619* euros per alumne/curs)	403.000* euros (1.840* euros per alumne/ curs)	642.000* euros (2.045* euros per alumne/ curs)
Ingressos quotes famílies (complementària i aportacions voluntàries) (aprox.) EINF, EP i ESO	1.941.300 euros (2.700 euros per alumne/curs)	4.319.670 euros (3.270 euros per alumne/curs)	2.419.100 euros (1.700 euros per alumne/ curs)	170.000 euros (780 euros per alumne/curs)	383.000 euros (1.220 euros per alumne/ curs)
Finançament addicional (curs 2013/2014)	0 euros	0 euros	0 euros	0 euros	0 euros
% alumnat estranger (curs 2013/2014)	0,9%	0,8%	0,6%	10,6%	30,8%

Font: Elaboració pròpia

*Nota: Les dades relacionades amb el concert només inclouen despeses de funcionament per unitat i despeses de sou base i plus d'analogia per professor titular (sense comptar complements específics, triennis, plusos per càrrecs directius, etc.). S'agafa com a referència la despesa de personal del professor titular de primària, també en el cas de secundària. En el cas de les quotes de les famílies, es fa una mitjana aproximada entre primària i secundària.

De fet, cal destacar que els centres concertats, internament, com també passa als centres públics, tenen notables desigualtats en la composició social, i també desigualtats en les quanties econòmiques que perceben de les famílies, però reben un finançament públic molt similar. Al marge del finançament addicional que reben determinats centres concertats ubicats en entorns socialment desfavorits, la inversió pública als centres concertats és similar, independentment de la seva composició social.

3.1.3. La cobertura i les obligacions associades al concert educatiu

Desigualtats en la suficiència del concert

La LEC estableix que el model ordinari de finançament amb recursos públics dels centres privats que presten el Servei d'Educació de Catalunya és el concert educatiu, tal com el defineixen la regulació orgànica i aquesta llei (art. 205.1).

El concert es preveu per cobrir personal docent i despeses de funcionament. Les necessitats de personal docent poden ser desiguals, a causa de la desigual distribució de les necessitats educatives específiques dins del mateix sector concertat, i les despeses de funcionament, també, i no necessàriament a causa de la qualitat del projecte educatiu del centre (per més provisió de recursos humans, materials i tecnològics), sinó a causa de determinades

despeses de funcionament que són alienes a la prestació del servei educatiu (per exemple, pel pagament de lloguers d'equipaments, per la necessitat de fer obres o fer renovació de tecnologia, etc.). No té la mateixa situació financera un centre que disposa d'equipaments de propietat i ja pagats que un centre amb instal·lacions de lloguer o hipotecades. En alguns casos, doncs, l'import del concert educatiu pot resultar insuficient per garantir el funcionament ordinari del centre, i les aportacions econòmiques de les famílies esdevenen més necessàries.

Les dades que aporta l'Estadística del finançament i la despesa de l'ensenyament privat corresponent al curs 2009/2010 assenyalen que el concert cobreix al voltant del 60% de les despeses totals dels centres concertats, mentre que la resta es cobreix fonamentalment amb les quotes de les famílies per serveis escolars i activitats complementàries (35%) i altres ingressos (vegeu la taula 9).

Això no significa que el concert hagi de ser necessàriament insuficient, perquè una part important dels ingressos procedents de les famílies estan destinats a cobrir despeses que als centres públics o bé no hi són (activitats complementàries) o bé també es paguen (servei de menjador escolar, materials, etc.). Per valorar la suficiència del concert, caldria establir estàndards de qualitat homogenis per a tots els centres, i valorar tant el cost de garantir-los com la possibilitat de cobrir aquest cost amb el concert.

Taula 9. Ingressos i despeses per alumne als centres concertats (curs 2009/2010)

	Quotes serv. educatius	Quotes serv. com- plem.	Transf. públiques	Transf. pri- vades	Assoc. i ISAL	Altres ingressos corrents	Ingressos de capital	Total ingressos	Total despe- ses	Ingressos- despeses per alumne	Ingressos- despeses total (en milers d'euros)
Total	1.111	611	2.979	39	150	40	8	4.932	4.946	-14	-5.471
Religiosos	1.008	558	2.900	13	159	39	7	4.679	4.748	-69	-16.984
Laics no lucratiu	1.628	1.174	3.624	121	187	107	25	6.844	6.875	-31	-988
Laics lucratiu	1.196	561	2.969	76	119	22	6	4.944	4.822	122	12.502
Total (%)	22,5	12,4	60,2	0,8	3,0	0,8	0,2	99,7	100,0	-	-
Religiosos	21,2	11,8	61,1	0,3	3,3	0,8	0,1	98,5	100,0	-	-
Laics no lucratiu	23,7	17,1	52,7	1,8	2,7	1,6	0,4	99,5	100,0	-	-
Laics lucratiu	24,8	11,6	61,6	1,6	2,5	0,5	0,1	102,5	100,0	-	-

Font: Elaboració a partir de dades de l'Estadística del finançament i la despesa de l'ensenyament privat.

El Síndic ha tingut accés a dades d'alguns centres concertats ubicats en entorns socialment desfavorits que tenen dèficit financer (entre l'1% i el 4%) i que requereixen les aportacions de les famílies (que suposen al voltant del 10% dels ingressos del centre, un cop extretes totes les despeses i ingressos relacionats amb les activitats complementàries i serveis escolars) per garantir el funcionament ordinari del centre (vegeu la taula 10).

Amb tot, el Síndic ha pogut analitzar dades de pressupostos d'altres centres concertats, prop de 20, amb diferents composicions socials, i ha constatat que:

- Hi ha diferències importants relacionades amb el percentatge d'ingressos procedents de les transferències públiques (del voltant del 50% al 95%), la qual cosa significa que els

ingressos dels centres procedents de les famílies difereixen substancialment.

- Hi ha centres amb balanços positius i centres amb balanços negatius. Els centres amb un percentatge més baix de finançament procedent de les famílies i amb balanços econòmics negatius acostumen a ser centres amb una composició social menys afavorida.
- Hi ha centres ubicats en entorns socials desfavorits en què la partida del concert corresponent a la despesa de funcionament no cobreix íntegrament la inversió que ha de fer el centre en conceptes necessaris i bàsics per al seu funcionament ordinari: noves tecnologies a l'aula, dotació addicional de professionals per garantir l'atenció individualitzada (vetlladors, etc.), servei de secretaria i consergeria del centre, servei de neteja i manteniment de les instal·lacions.

Taula 10. Dades d'ingressos i de despeses de dos centres concertats de Catalunya ubicats en entorns socials desfavorits (curs 2015/2016)

Despeses		Centre Concertat A (centre d'alta complexitat)	Centre Concertat B
Despeses de personal	Concert (pagament delegat)	1.470.485,58	882.943,71
	Vetlladores (subvenció Generalitat)	17.010,00	6.242,58
Altres despeses de personals	Direcció	3.189,42	2.449,92
	Serveis educatius addicionals	1.891,66	37.643,46
	Serveis generals 75% (Administració i consergeria)	71.590,18	53.840,78
	Beques conveni laboral	11.804,10	0
	Formació del personal	3.626,26	4.275,10
	Neteja 75%	71.378,64	27.473,51
	Manteniment (Edifici i IT) 75%	19.320,89	14.706,92
Altres despeses	Subministraments 75%	16.186,56	17.366,83
	Altres despeses (Material, assegurances, assessoria, nòmines, comunicacions,...) 75%	48.723,99	34.532,92
	Amortitzacions cessions d'ús, millores, mobiliari i instal·lacions 75%	13.950,56	13.675,23
	Beques escola (llibres, material escolar, etc., exclòs activitats complementàries) 75%	109.249,03	0
	Morositat 75%	5.282,52	20.451,44
Total			

Font: Elaboració pròpia a partir de dades dels centres.

Ingressos (exclòs aportacions familiars)	Centre Concertat A (centre d'alta complexitat)	Centre Concertat B
Concert Generalitat (pagament delegat personal)	1.470.485,58	882.943,71
Concert Generalitat (Despeses funcionament concert)	178.291,84	77.881,08
Subvencions Generalitat	17.010,00	6.242,58
Altres (subvencions privades)	4.852,14	0
Total	1.670.639,56	967.067,37
Ingressos depenent aportacions famílies (exclòs activitats complementàries i serveis escolars)	193.049,82	148.535,02
% sobre despeses	10,4	13,3
Dèficit real de l'escola (després aportacions familiars)	28.720,52	40.823,95

Font: Elaboració pròpia a partir de dades dels centres.

Nota: Les dades de despesa han estat elaborades sense incorporar les despeses relacionades amb les activitats complementàries, els serveis escolars i les activitats extraescolars. En les despeses de funcionament (equipaments, etc.), a més, s'ha comptabilitzat el 75% de la despesa total, entenent que el 25% restant correspon a aquestes despeses relacionades amb l'activitat no lectiva.

De fet, les informacions trameses per direccions de determinats centres concertats amb coresponsabilitat en l'escolarització equilibrada d'alumnat i amb una composició social desfavorida remetent a les dificultats existents per poder obtenir aquests recursos addicionals per part de les famílies, per la situació econòmica especialment precària que travessen. La crisi econòmica ha comportat als centres concertats molts problemes amb relació al cobrament de les quotes per part de les famílies per a activitats complementàries i per a serveis escolars. Aquests centres manifesten les dificultats que els suposa garantir el funcionament del centre amb l'única aportació del finançament del concert i escolaritzar alumnat que no té capacitat econòmica de cofinançar les activitats i els serveis existents. Les restriccions pressupostàries del Departament d'Ensenyament, a més, com ja s'ha manifestat,

han minorat la subvenció que reben els centres per compensar aquests problemes de finançament. En canvi, aquests problemes de suficiència econòmica no hi són en altres centres concertats socialment més privilegiats, amb famílies que fan aportacions econòmiques als centres cinc o més vegades més altes que altres centres amb una composició social desfavorida. Si bé no hi ha grans diferències en el cost de les activitats complementàries aprovades pel Departament d'Ensenyament, sí que hi ha diferències en la capacitat de les famílies per abonar-les i en la quantitat que es demana com a aportació voluntària a la fundació.

Aquestes diferències es traslladen en la prestació del servei educatiu, amb desigualtats importants en els projectes educatius dels centres.

RECOMANACIONS

Davant d'aquesta heterogeneïtat de situacions, el Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- s'analitzi i es revisi, si escau, el finançament dels centres privats concertats, per garantir l'adequació del concert educatiu però també la responsabilitat social dels centres concertats a l'hora d'establir quotes per a les famílies i escolaritzar alumnat de diferents orígens socials;
- es valori la possibilitat de graduar el concert (mòdul de despeses de funcionament, per exemple) en funció de la coresponsabilitat amb l'escolarització d'alumnat socialment desfavorit;

- atesa l'escassetat de recursos públics, no es renovi el concert als centres que infringeixen les seves obligacions i que no respecten els principis que ordenen el Servei d'Educació de Catalunya i el seu compromís amb l'escolarització equilibrada d'alumnat.

L'incompliment de les obligacions derivades del concert educatiu i la manca d'aplicació de les sancions previstes

Si bé hi ha centres que faciliten l'accés a les activitats complementàries als alumnes amb dificultats econòmiques, n'hi ha d'altres (pocs) que cometen irregularitats per garantir el cobrament de les quotes dels centres: no informen del caràcter voluntari de les activitats complementàries ni faciliten aquesta participació voluntària; conviden els alumnes que no poden pagar-les a canviar de centre; no informen del caràcter voluntari de les aportacions econòmiques a les fundacions dels centres; utilitzen procediments inadequats, amb ús instrumental dels infants, per pressionar les famílies per al cobrament, etc.

En el marc de les seves actuacions, el Síndic també ha manifestat la seva preocupació per l'existència de pràctiques de selecció adversa d'alumnat per part d'alguns centres que, lluny de coresponsabilitzar-se de l'escolarització equilibrada d'alumnat, utilitzen estratègies per evitar que l'alumnat amb necessitats educatives específiques s'hi escolaritzi (dissuasió de la demanda en les entrevistes, recomanació d'escolarització en un centre alternatiu amb una composició social més similar o amb recursos suposadament més especialitzats –aules d'acollida, etc. –, etc.). En l'informe *La segregació escolar a Catalunya (I): la gestió del procés d'admissió d'alumnat* (2016), s'analitza de manera més aprofundida aquest assumpte.

Davant d'aquest tipus de situacions, la LODE estableix que l'admissió d'alumnes als centres concertats s'ajusta al règim establert per als centres públics (art. 54). La mateixa llei també estableix que el règim de concert implica per part dels titulars l'obligació d'impartir gratuïtament els ensenyaments que en són objecte, i que les activitats escolars complementàries i les extraescolars no poden tenir caràcter lucratiu.

La LODE estableix les causes d'incompliment del concert per part del titular del centre (art. 62). Entre aquestes s'inclou:

- Infringir el principi de voluntarietat i de no-discriminació de les activitats complementàries i extraescolars i serveis complementaris (incompliment lleu o greu, en funció de la intencionalitat).
- Infringir les normes sobre admissió d'alumnes (greu).

L'incompliment del concert pot donar lloc a l'aplicació de les sancions previstes en la mateixa LODE (art. 62), que poden portar a la pèrdua del concert en cas d'incompliments molt greus.

El Síndic té constància d'irregularitats dutes a terme per determinats centres concertats, amb vulneracions de la normativa d'admissió i dels principis de voluntarietat i no-discriminació en les activitats complementàries, que no han comportat l'obertura d'expedient administratiu i no han rebut les sancions previstes en aquest ordenament jurídic per a incompliments greus o molt greus.

RECOMANACIONS

En casos en què es produeixen irregularitats, el Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- s'obrin expedients als centres que incorren en alguna de les causes d'incompliment del concert que preveu l'article 62 de la LODE i, en cas que sigui així, s'apliquin les sancions previstes en aquesta norma;
- es retiri el concert educatiu als centres que incorren en incompliments molt greus de la normativa vigent.

Irregularitats en el cobrament de les aportacions voluntàries als centres i aplicació de sancions per impagament (Q-02582/2013)

La interessada, amb una filla escolaritzada en un centre concertat de Barcelona ciutat, relata que, a causa de les dificultats econòmiques que pateix, va generar un deute important en relació amb les quotes del centre, que paulatinament, amb retards, ha anat resolent. Segons la interessada, aquest deute incorporava les aportacions a la fundació del centre, les quals el mateix centre havia indicat que eren obligatòries.

La interessada relata diversos incidents a causa d'aquestes dificultats de pagament, l'últim dels quals ha estat la manca d'autorització per a l'assistència de la seva filla a les colònies que organitza l'escola, malgrat que l'import corresponent a les colònies s'havia dipositat al centre, ja que la seva filla havia aportat l'imprès juntament amb els diners que ella mateixa havia obtingut de regals de familiars.

Irregularitats relacionades amb els uniformes escolars en l'escolarització d'uns alumnes en un centre concertat de la ciutat de Barcelona (Q-07040/2012)

La família, en una situació socioeconòmica precària, va fer un canvi de domicili l'estiu de 2012 perquè se li havia assignat un habitatge social en un barri diferent d'on vivia i als infants se'ls havia assignat d'ofici plaça en un centre concertat.

La incorporació al centre dels fills de la interessada es va produir amb quinze dies de retard perquè no tenien l'uniforme de l'escola, que té un cost de 200 euros per infant. Finalment, a través de les gestions de l'assistent social de l'Ajuntament de Barcelona i de la intervenció del Consorci d'Educació de Barcelona, es va aconseguir que els infants poguessin anar a l'escola sense uniforme (malgrat que, alhora, això suposava, segons la persona interessada, un sentiment de rebuig per part dels infants a causa suposadament de la reacció de l'escola i dels companys). Els alumnes tampoc no tenien llibres de text i part del material. La interessada afegeix que té diversos rebuts pendents i que no pot assumir les despeses de l'AMPA, excursions i material que li estan reclamant.

En la resposta rebuda, el Consorci d'Educació de Barcelona exposa que la família havia sol·licitat plaça a una escola pública, la qual en aquell moment no disposava de vacants, motiu pel qual la comissió de garanties d'admissió els va assignar plaça al centre concertat, on no van formalitzar la matrícula perquè els demanaven el pagament de quotes complementàries i la compra d'uniformes escolars.

Un cop informada per la presidenta de la comissió, la inspectora del centre es va posar en contacte amb la directora per instar-la a complir la normativa vigent i admetre els alumnes. Inicialment, la directora va ser reticent, la qual cosa va obligar que la inspectora li fes un requeriment de compliment de la legalitat. Finalment, els alumnes van ser matriculats.

Els alumnes van ser matriculats l'1 d'octubre de 2012 amb el compromís del centre d'evitar qualsevol tipus de discriminació, intentar aconseguir uniformes d'alguns exalumnes i facilitar-los l'accés als materials, llibres i sortides escolars.

Les queixes de la família que els alumnes no eren ben acollits i la formalització d'una sol·licitud de canvi de centre van forçar la gestió de la comissió a escolaritzar-los a una escola pública el mes de desembre.

La inspectora va plantejar al centre la necessària millora del seu plantejament d'inclusió educativa, i va orientar-lo a fer formació en atenció a la diversitat, a fi d'atendre millor les necessitats dels alumnes i de treballar adequadament en l'acolliment dels alumnes i les famílies.

La incidència de l'etapa a partir de la qual s'inicia el concert educatiu en la coresponsabilitat dels centres concertats en l'escolarització equilibrada d'alumnat

La Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació (LOE), estableix que “en els centres privats concertats que imparteixin diverses etapes educatives, el procediment inicial d'admissió es fa al començament de l'oferta del curs que sigui objecte de concert i que correspongui a l'edat més petita. Aquest procediment s'ha de fer d'acord amb el que està establert per als centres públics” (art. 84.8, de caràcter orgànic).

En aquesta mateixa línia, el Decret 75/2007, de 27 de març, pel qual s'estableix el procediment d'admissió de l'alumnat als centres en els ensenyaments sufragats amb fons públics, preveu que “als centres públics que imparteixin diverses etapes educatives el procediment inicial d'admissió es fa al començament de la que correspongui a la menor edat. En el cas dels centres privats concertats, es fa al curs que correspongui a la menor edat dels que són objecte de concert” (art. 2.5).

El fet que l'educació infantil de segon cicle no estigui concertada en determinats centres concertats que també imparteixen educació primària o el fet de ser un centre concertat de primària sense educació infantil (sense centres adscrits amb ensenyaments concertats d'educació infantil de segon cicle) fa que el procés d'admissió d'alumnat es faci a primer de primària, i que no s'hagi de fer coresponsable de l'escolarització de l'alumnat amb necessitats educatives específiques que s'incorpora a P3 als ensenyaments sufragats amb fons públics. El fet que l'alumnat admès procedeixi majoritàriament de centres amb ensenyaments no concertats, en què no està garantida la gratuïtat de l'ensenyament i en què la presència d'alumnat amb necessitats educatives específiques és nul·la, limita les possibilitats de participar de l'escolarització equilibrada d'alumnat.

Fetes aquestes consideracions, val a dir que el curs 2013/2014 a Catalunya només hi havia quatre centres de primària sense concert a l'educació infantil de primer cicle, un de Banyoles i tres de Barcelona. Tres d'aquests centres no tenien cap alumne amb necessitats educatives específiques per raons socioeconòmiques escolaritzat.

A Catalunya també hi havia el curs 2013/2014 onze centres amb concert a primària i sense educació infantil de primer cicle, dels quals quatre a Barcelona, dos a l'Hospitalet de Llobregat i un a Alpicat, Constantí, Jorba, Sant Feliu de Guíxols i Sant Hilari Sacalm. Val a dir que tots aquests centres tenen adscrits centres amb educació infantil de primer cicle amb concert.

En cas que aquestes situacions condicionin l'escolarització d'alumnat amb necessitats educatives específiques a aquests centres, el Síndic demana al Departament d'Ensenyament que adopti mesures per evitar que la inexistència de concert a l'educació infantil de segon cicle afecti la coresponsabilitat d'aquests centres en l'escolarització equilibrada d'alumnat a partir de primària.

3.1.4. Les quotes de les famílies i altres fonts de finançament als centres públics

Les diferències en les quotes dels centres públics i les desigualtats derivades

El pagament de quotes, que anteriorment s'ha exposat per als centres concertats, també es produeix, per conceptes diferents, als centres públics. La gratuïtat de l'ensenyament bàsic, àmpliament reconeguda des d'un punt de vista jurídic, no abasta les activitats complementàries ni tampoc, amb caràcter general, els serveis escolars, els llibres de text i el material escolar, ni les activitats educatives fora de l'horari lectiu. Per a aquests àmbits, la LEC preveu especialment l'establiment d'ajuts per compensar les desigualtats.

De fet, la majoria d'escoles públiques, directament o a través de les AMPA, cobren quotes relacionades amb l'activitat que fan els alumnes en horari escolar: per material escolar, per activitats complementàries (sortides, excursions, etc.), etc.

El Síndic constata que hi ha escoles públiques, amb una composició social afavorida, que tenen quotes similars, tot i no fer l'activitat complementària, que escoles concertades amb una composició social desfavorida (comptant les aportacions voluntàries a les fundacions).

A la pràctica, hi ha diferències significatives entre centres públics en les quotes que satisfan les famílies, tant en l'import que se sol·licita per alumne o família com en la proporció de famílies que en fan l'abonament. Les mateixes AMPA tenen quotes diferenciades, que poden variar ostensiblement entre centres en funció dels conceptes que recullen, ocasionalment amb recursos destinats a sufragar activitats o recursos materials dels centres.

Aquestes diferències en les aportacions econòmiques de les famílies reproduïxen la segregació escolar en dos sentits. D'una banda, aquestes aportacions de les famílies, molt condicionades per la composició social dels centres, generen diferències en la disponibilitat de recursos, activitats i serveis educatius als centres a l'abast del seu alumnat i, consegüentment, també en la qualitat del seu projecte educatiu. De fet, les escoles amb una composició social desfavorida acostumen a tenir AMPA molt febles i proporcions d'alumnat que cofinança l'activitat escolar molt baixes. Aquesta situació pot afavorir que

el projecte educatiu del centre resulti menys atractiu per a les famílies i que la seva demanda s'afebleixi encara més.

I, d'altra banda, les quotes que han de sufragar les famílies poden desincentivar la demanda socialment més desfavorida de les escoles amb quotes més elevades, generalment també amb una composició social més afavorida. Val a dir, a més, que aquestes diferències en els imports també es tradueixen en diferències en el grau d'exigència amb què aquests pagaments "voluntaris" són reclamats pels centres i les AMPA. Hi ha escoles públiques que disposen d'activitats complementàries (sisena hora) sufragades íntegrament per les famílies, com a element singular del propi projecte educatiu de centre, i que en les jornades de portes obertes informen que les famílies "han de" pagar determinades quotes, com si aquestes tinguessin caràcter obligatori. En funció de com s'articulen, aquests requeriments acostumen a atraure a famílies sense dificultats econòmiques i a desincentivar l'accés de les famílies socialment més desfavorides.

Quadre 2. Finançament de diferents escoles públiques de la ciutat de Barcelona (2015/2016)

	Escola pública (districte de Gràcia)	Escola pública (districte de Sants)	Escola pública (districte de Sarrià)	Escola pública (districte de les Corts)	Escola pública (districte de l'Eixample)	Escola pública (districte de Gràcia)	Escola pública (districte de Gràcia)	Escola pública (districte de Nou Barris)
Material escolar (per any)			175 euros		230 euros	150 euros	101 euros	107 euros
Sortides i activitats escolars (per any)	390 euros	420 euros		400 euros	-	60 euros	91 euros	48 euros
Colònies escolars (per any) (aprox.)			130 euros		120 euros*	135 euros	120 euros*	77 euros
AMPA (per any)	45 euros	12 euros	100 euros		50 euros	40 euros	53,5 euros	19 euros
Total per alumne (per any)	435 euros	432 euros	405 euros	400 euros	400 euros	385 euros	365,5 euros	251 euros
% alumnes beneficiari beca menjador (curs 2013/2014)	11,5	17,6	7	8,7	10,6	14,6	15,8	33
% alumnat estranger (curs 2013/2014)	9,3	12	0,4	1,8	12,1	17,2	9,6	21,7
Total per centre (en el supòsit que totes les famílies paguin)	196.620 euros	194.400 euros	180.225 euros	179.600 euros	191.600 euros	176.715 euros	164.110 euros	55.471 euros

Font: Elaboració a partir de dades dels centres.

Quadre 3. Finançament de diferents escoles públiques d'una mateixa zona de la ciutat de Girona (2015/2016)

	Escola pública 1	Escola pública 2	Escola pública 3	Escola pública 4	Escola pública 5	Escola pública 6
Material escolar (per any)		172 euros	170 euros	108 euros	130 euros	60 euros
	195 euros					
Sortides i activitats escolars (per any)		-	-	30 euros	-	-
Total per alumne (per any)	195 euros	172 euros	170 euros	138 euros	130 euros	60 euros
% alumnat estranger (curs 2013/2014)	7,1	9,3	74,2	77,1	7,5	28,8
Total per centre (en el supòsit que totes les famílies paguin)	16.380 euros	114.380 euros	63.920 euros	28.290 euros	57.200 euros	26.700 euros

Font: Elaboració a partir de dades dels centres.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que supervisi les desigualtats existents en el cobrament de quotes per part dels centres públics i eviti que aquestes derivin en desigualtats en els projectes educatius de centre i en l'accés de l'alumnat socialment desfavorit, factors de reproducció de la segregació escolar.

El finançament dels centres a través de les AMPA i la dinamització de l'AMPA com a factor de desigualtat

La contribució de les famílies d'alumnes escolaritzats en centres públics en l'assumpció de costos de material, tecnologia i d'altres també es produeix, en alguns casos, de manera indirecta, a través de l'associació de mares i pares d'alumnat (AMPA). Hi ha nombroses AMPA que col·laboren amb l'escola a sufragar determinades despeses de funcionament

del centre i relacionades amb l'activitat escolar. Hi ha AMPA que sufraguen la despesa de contractació de professorat de plàstica, de llengües estrangeres, etc. o financen projectes educatius (robòtica, etc.) o serveis escolars (biblioteques, etc.), que es desenvolupen o s'utilitzen durant l'horari lectiu. A tall d'exemple, podeu consultar les dades obtingudes en el marc d'una actuació d'ofici relacionada amb aquest assumpte en una mostra de quatre centres d'una sola línia de la ciutat de Barcelona (vegeu el quadre 4).

Quadre 4. Aportació de les AMPA en el pressupost aprovat de diferents escoles públiques d'una sola línia de la ciutat de Barcelona (2015/2016)

	Escola 1 (complexitat alta / barri estatus socio- econòmic baix)	Escola 2 (complexitat mit- jana / barri nivell socioeconòmic mitjà)	Escola 3 (complexitat mit- jana / barri nivell socioeconòmic alt)	Escola 4 (complexitat mit- jana / barri estatus socioeconòmic alt)
Aportació (en euros)	0,0	4.940,0	9.820,0	0,0
% alumnes beneficiari beca menjador (curs 2013/2014)	33,0	15,7	8,4	3,4
% alumnat estranger (curs 2013/2014)	21,7	22,4	3,1	3,0

Font: Elaboració pròpia a partir de dades dels centres

La capacitat de l'AMPA d'assumir aquestes despeses i de promoure aquestes activitats està condicionada en bona part pel nombre d'associats i per la quota que ingressa dels seus socis. Els centres amb una composició social més afavorida acostumen a tenir nivells de participació més elevats de les famílies a l'AMPA i també quotes més elevades.

En aquesta línia, l'estudi *Més que un gra de sorra. Les associacions de mares i pares d'alumnes (AMPA) a Catalunya* (2013), promogut per la Fundació Bofill, que analitza la participació de les famílies a les AMPA, que és un dels principals agents

promotors d'oferta de lleure educatiu, elaborat a partir d'una enquesta feta a una mostra de 1.508 equips directius i 1.228 AMPA del total de 2.976 centres públics i privats que imparteixen ensenyament obligatori a Catalunya, evidencia que les AMPA amb nivells més elevats d'associació de les famílies i que, consegüentment, acostumen a tenir més capacitat per promoure serveis i activitats adreçats als infants del centre són les que presenten una composició social més afavorida, amb percentatges més baixos d'alumnat immigrant i amb percentatges més elevats d'alumnat amb progenitors amb estudis universitaris (vegeu la taula 11).

Taula 11. Mitjana de famílies associades a l'AMPA del centre segons les característiques de les famílies (2013)

		%
Total		80,7
Titularitat	Pública	80,6
	Privada	81,3
Famílies d'origen immigrant	Fins al 10%	85,9
	Entre l'11% i el 20%	80,8
	Entre el 21% i el 30%	71,3
	Més del 30%	71,1
Famílies amb estudis universitaris	Fins al 10%	74,0
	Entre l'11% i el 20%	81,1
	Entre el 21% i el 40%	82,5
	Més del 40%	85,2

Font: Elaboració a partir de dades de l'estudi *Més que un gra de sorra. Les associacions de mares i pares d'alumnes (AMPA) a Catalunya* (2013), de la Fundació Jaume Bofill.

Cal destacar que les AMPA actives i amb elevats nivells de participació també tenen més capacitat de captar recursos externs procedents de les activitats que fan i també de les subvencions de les administracions públiques. És oportú destacar que el Departament d'Ensenyament ofereix subvencions a les AMPA dels centres per minorar el cost d'accés dels infants a les activitats extraescolars o als serveis d'acollida,

que a partir del curs 2011/2012 es van suprimir, i que la tramitació d'aquestes subvencions era més freqüent entre les AMPA amb estructura pròpia i amb juntes actives.

Les AMPA més febles i amb una composició social més desfavorida tenen més dificultats, de vegades, per aconseguir finançament dels associats o de les convocatòries de subvencions públiques.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- no autoritzi el finançament per part de les famílies de les activitats lectives o del manteniment dels centres públics, encara que sigui a través de les AMPA;
- convoqui els ajuts per fomentar l'accés de l'alumnat a les activitats educatives fora de l'horari lectiu en igualtat d'oportunitats, tant en centres públics com en centres concertats (art. 202 de la LEC);
- la convocatòria d'ajuts per a associacions de mares i pares d'alumnes prevegi garanties perquè la despesa pública destinada s'adreci efectivament a aquests ajuts per a infants (quan els centres disposen d'activitats) o a les AMPA, especialment en zones socialment desfavorides, per a l'organització d'activitats de lleure en horari extraescolar (quan els centres no disposen d'activitats, ja que els ajuts no serveixen si les escoles on van aquests alumnes no disposen d'oferta).

El Síndic demana a les administracions locals que:

- desenvolupin polítiques de dinamització de les AMPA dels centres amb una composició social menys afavorida.

Necessitat de discriminar positivament els centres d'alta complexitat en l'assignació econòmica als centres

Més enllà de la provisió de personal docent i de les aportacions econòmiques procedents de les famílies (quotes), les AMPA o altres fonts de caràcter privat, i de les subvencions rebudes per part dels ajuntaments o altres administracions públiques, els centres públics reben finançament per part del Departament d'Ensenyament en concepte de despeses de funcionament, manteniment, subministraments, etc.

En el marc d'una actuació d'ofici sobre el finançament públic dels centres públics a la ciutat de Barcelona, el Síndic va constatar, a partir de casos particulars, que no sembla que hi hagi una relació clara entre la

quantitat de recursos econòmics percebuts pels centres i la seva composició social o el seu nivell de complexitat. De fet, hi ha centres d'alta complexitat ubicats en barris socialment desfavorits que perceben una aportació econòmica més reduïda per part del Consorci d'Educació de Barcelona per al desenvolupament de la seva activitat (un cop exclosa la partida d'ajuts de menjador escolar) que centres de complexitat mitjana amb una composició social més afavorida (vegeu la taula 12). L'exemple contingut a la taula 12, que conté les dades d'una mostra de centres d'una sola línia de la ciutat de Barcelona, il·lustra que, paradoxalment, els dos centres amb una composició social menys afavorida (amb una despesa en ajuts de menjador més alta) són els dos centres amb una aportació econòmica més baixa (exclosa la partida dels ajuts de menjador escolar).

Taula 12. Aportació econòmica del Consorci d'Educació de Barcelona a quatre centres públics d'una sola línia a la ciutat de Barcelona (2015)

	Despesa per- sonal (PAS) (en euros)	Despesa fun- cionament (en euros)	Despesa monitoratge (en euros)	Programes escolars (en euros)	Ajuts menja- dor (en euros)	Manteniment (en euros)	Subministra- ments (en euros)	Total (exclòs menjador) (en euros)
Escola 1 (complexitat alta/barri estatus socioeconòmic baix)	29.796,5	17.045,6	2.577,6	114,0	96.732,9	25.983,7	95.896,6	171.414,0
Escola 2 (complexitat mitjana/ barri estatus socioeconòmic mitjà)	30.001,1	9.261,3	0,0	0,0	28.351,2	23.222,4	91.940,1	154.424,9
Escola 3 (complexitat mitjana/ barri estatus socioeconòmic mitjà)	29.073,6	7.325,5	21.274,8	123,4	5.152,6	23.050,8	97.983,4	178.831,5
Escola 4 (complexitat mitjana/ barri estatus socioeconòmic alt)	29.073,6	7.869,7	16.354,2	0,0	9.194,6	26.782,2	92.766,7	172.846,4

Font: Consorci d'Educació de Barcelona.

La quantitat econòmica assignada varia especialment per les despeses de funcionament, que tenen per finalitat cobrir despeses de comunicació (servei postal, missatgeria, telèfon, internet, etc.) i d'activitat docent (material fungible per treball a l'aula), i que són gestionades autònomament pel centre, i per les despeses de monitoratge, que tenen per finalitat cobrir les hores de vetlladors que donen suport al professorat en l'atenció d'alumnes que presenten necessitats educatives especials. Pel que fa a les despeses de funcionament, el Consorci d'Educació de Barcelona informa que s'assignen en funció del nombre d'alumnes, grups i alumnes (o aules) amb necessitats educatives especials, d'acord amb els criteris establerts pel Departament d'Ensenyament. I, pel que fa a les despeses de monitoratge, aquesta assignació està condicionada al nombre i perfil d'alumnat amb necessitat de suport, d'acord amb la relació nominal d'alumnat justificada per cada centre, validada per l'EAP corresponent, i tractada posteriorment en la Comissió de Monitoratge. Tot i que l'assignació econòmica es fa a partir de criteris objectius, la quantitat final rebuda no sembla que ponderi suficientment les característiques socioeconòmiques de l'alumnat.

Ja s'ha comentat en epígrafs anteriors que els centres amb una composició social

afavorida tenen més facilitats per complementar aquesta aportació econòmica amb recursos econòmics procedents de les famílies (quotes, etc.).

3.1.5. La despesa en llibres de text, material escolar i sortides escolars als centres públics i concertats

Els dèficits d'inversió en polítiques de beques per a l'escolaritat i l'impacte diferencial en funció de la composició social dels centres

Encara avui el capital econòmic de la família és un condicionant important de les trajectòries escolars dels alumnes. Malgrat que l'ordenament jurídic estableix la gratuïtat del l'ensenyament, l'escolarització obligatòria comporta per als alumnes i les seves famílies l'assumpció de costos directes (llibres, material escolar, sortides escolars, activitats complementàries, etc.) i indirectes (menjador escolar, desplaçament, etc.), tant pel que fa a l'alumnat de centres públics com de centres concertats, que no sempre estan coberts per polítiques de beques.

De fet, el nostre sistema educatiu es caracteritza per una inversió en polítiques

de beques baixa si es compara amb la mitjana europea. Catalunya destina al voltant de l'1% de la despesa en educació no universitària a beques, mentre que la inversió al conjunt de la Unió Europea se situa al voltant del 3%.

Actualment, en el marc dels ensenyaments obligatoris, només hi ha un sistema de beques consistent per garantir l'accés de l'alumnat socialment desfavorit al servei de menjador escolar (i parcialment també al transport escolar). La resta de costos d'escolarització no s'acompanyen amb polítiques consistents de beques per part del Departament d'Ensenyament per garantir que el capital econòmic familiar no interfereixi en les oportunitats educatives de l'alumnat. Alguns ajuntaments disposen de convocatòries d'ajuts a l'escolaritat que cobreixen despeses de llibres de text, material escolar o sortides per a l'alumnat socialment més desfavorit, habitualment usuari de serveis socials, però no tots.

Val a dir que les mesures d'austeritat aplicades pel Departament d'Ensenyament, amb finançament també del Ministeri d'Educació, han afectat les polítiques de beques d'ençà del curs 2011/2012, amb la supressió d'alguns dels ajuts que ja hi havia.

Aquests dèficits d'inversió en beques tenen efectes negatius no només per als alumnes socialment desfavorits, sinó també per als centres amb una composició social desfavorida, que troben més dificultats a l'hora de gestionar la complexitat socioeducativa i que han de destinar més temps a resoldre les conseqüències de la precarietat econòmica familiar en l'escolaritat dels seus alumnes. En un context de dèficit d'inversió en beques, com més elevat és el nivell de concentració de complexitat al centre, més dificultats de gestionar aquesta complexitat.

Aquest impacte diferencial als centres amb una composició social desfavorida fa que els dèficits d'inversió en beques amplifiquin els efectes negatius que ja té la segregació escolar per a l'equitat del sistema, la qual cosa contribueix a reproduir aquest fenomen.

La insuficiència d'ajuts per a la compra de llibres de text i material escolar

En el marc de les mesures d'austeritat aplicades en els darrers anys, el Departament d'Ensenyament va suprimir els ajuts existents per a l'adquisició de llibres de text i material didàctic complementari i informàtic que atorgava a alumnes de centres educatius sostinguts amb fons públics de Catalunya que complien els requisits de renda, amb una quantitat individual màxima per concedir del voltant de 100 euros. L'Ordre ENS/217/2011, de 6 de setembre, corresponent al curs 2011/2012, va ser l'última convocatòria d'ajuts per a l'adquisició de llibres de text i material didàctic complementari i informàtic, amb una dotació màxima prevista d'11.663.049,00 euros.

Aquesta supressió contrasta amb la previsió recollida en la LEC (art. 6.4), que estableix el deure del Departament d'Ensenyament d'adoptar les mesures necessàries per introduir progressivament un sistema d'ajuts general, en les diverses modalitats, per als llibres de text i altre material escolar en l'ensenyament obligatori per a l'alumnat dels centres públics i dels centres privats sostinguts amb fons públics. Aquesta previsió no es compleix actualment.

Arran d'aquesta supressió, i també de la crisi econòmica, que ha incrementat la precarietat social i econòmica de moltes famílies, el Síndic ha rebut diverses queixes de famílies que no podien fer-se càrrec de la compra de llibres i del material escolar necessari, ni tampoc del cost de les sortides escolars, i que no podien garantir als seus fills les condicions per seguir de manera adequada l'activitat escolar, tal com ho feien els seus companys. En el marc d'algunes queixes, el Síndic ha constatat que, sense ser una situació generalitzada, hi ha alumnes que comencen el curs sense llibres ni material escolar, i que no en disposen fins a mesos més tard, després d'adquirir-los bé amb recursos propis, bé amb l'ajut de serveis socials, bé amb altres mesures de solidaritat dels centres.

El Programa cooperatiu per al foment de la reutilització de llibres de text en centres educatius sostinguts amb fons públics que imparteixen ensenyaments obligatoris, que

subvencionava els centres amb uns 20-25 euros per alumne en concepte de llibres de text i material curricular i de continguts digitals, va suposar un gran avenç a l'hora d'abaratir, a través de l'ús compartit i la reutilització d'aquests materials, el cost associat a aquest concepte. Amb tot, l'Ordre ENS/206/2011, de 3 d'agost, corresponent al curs 2011/2012, també va ser l'última en aprovar les bases reguladores per a l'atorgament d'aquestes subvencions als centres educatius sostinguts amb fons públics, amb una dotació màxima prevista d'11.663.049,00 euros, i amb un total de 1.472 centres participants i 271.935 beneficiaris.

En els darrers tres anys, el Departament d'Ensenyament ha dotat d'assignacions econòmiques els centres que imparteixen ensenyaments obligatoris i que estan en

situacions complexes derivades de les característiques socioeconòmiques de l'alumnat i de l'entorn, per tal que aquests centres adquireixin llibres de text i material didàctic per deixar en préstec a l'alumnat que no pugui adquirir-los a causa de la situació econòmica de la seva família. Aquestes assignacions, però, es limiten als centres amb més complexitat educativa però no al conjunt de l'alumnat socialment desfavorit, ni tampoc al conjunt de centres amb una composició social desfavorida.

Malgrat els programes de reutilització de llibres i aquestes assignacions específiques, la majoria de centres educatius públics i privats cobren a les famílies quotes per a llibres, material i sortides escolars (a més de les activitats complementàries i altres serveis escolars en la majoria de centres concertats).

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament:

- que restableixi una convocatòria d'ajuts per a l'adquisició de llibres de text i material didàctic complementari i informàtic, tal com estableix l'article 6.4 de la LEC;
- que atorgui als centres educatius subvencions per al desenvolupament de programes orientats a sufragar els costos d'escolarització dels alumnes de famílies amb dificultats econòmiques que cobreixin les despeses relacionades amb els llibres de text, el material escolar, les sortides escolars, etc., com ara el Programa cooperatiu per al foment de la reutilització de llibres de text en centres educatius sostinguts amb fons públics que imparteixen ensenyaments obligatoris.

El caràcter lucratiu de les quotes de llibres de text i de material escolar en determinats centres concertats

El Síndic té constància, a través de les queixes, que en determinats centres, especialment concertats, s'utilitza l'adquisició de llibres de text per part de les famílies per obtenir un marge de benefici, per mitjà d'acords avantatjosos amb les editorials, que de vegades serveix per cobrir altres deutes, però que incrementa el cost d'escolarització en general, i també el cost d'accés als llibres de text.

Aquest cas es produeix, per exemple, quan, de vegades hi ha acords entre els centres i les editorials per renovar anualment els llibres de text o per impedir el

desenvolupament de "bancs de llibres" o programes de reutilització de llibres que puguin reduir el volum de venda, a canvi de descomptes o determinats avantatges econòmics, que poden repercutir en les famílies però també repercuteixen en els centres. O també es produeix, per exemple, quan els centres imputen en el preu de venda dels llibres costos addicionals relacionats amb la gestió de la venda, com ara llum, ús de mobiliari o neteja. O també quan els centres imposen la compra d'aquests llibres al mateix centre.

Aquesta mateixa circumstància succeeix amb la venda d'uniformes escolars, que també suposa, de vegades, i més enllà del seu component educatiu (segons el projecte educatiu del centre), una activitat orientada

a l'obtenció de determinats beneficis econòmics.

A criteri del Síndic, els centres que presten el Servei d'Educació de Catalunya no haurien de supeditar la compra-venda de llibres a acords que impedeixin el desplegament de determinades mesures orientades a garantir el dret a l'educació en condicions d'igualtat, com ara la creació d'un "banc de llibres" per part de l'AMPA o del mateix centre, per bé que aquests acords incorporin altres mesures que vagin en aquesta direcció.

A més, d'acord amb les garanties de gratuïtat de l'ensenyament, l'aplicació en el preu final de venda d'un cost addicional per cobrir altres despeses és, a criteri d'aquesta

institució, irregular. Aquestes són despeses que formen part del funcionament ordinari del centre i que no haurien de ser imputades al preu d'adquisició d'un instrument imprescindible i intrínsecament relacionat amb l'exercici de l'escolarització dels alumnes, especialment protegida pel principi de gratuïtat de l'ensenyament.

El principi de gratuïtat de l'ensenyament, previst en la legislació en matèria d'educació, ja qüestiona que en els ensenyaments obligatoris i gratuïts es cobrin a les famílies despeses relacionades amb el desenvolupament de les activitats lectives. D'acord amb aquest principi, no és admissible que els centres converteixin la venda de llibres de text i de material escolar en una activitat amb ànim de lucre.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament:

- que impedeixi la venda de llibres o d'uniformes escolars amb ànim de lucre en determinats centres concertats on aquesta pràctica succeeix;
- que desenvolupi programes de reutilització de llibres de text als centres concertats que no en tinguin.

Irregularitats en la venda de llibres de text en una escola concertada de Sant Adrià de Besòs (AO-4/2016)

El Síndic va rebre una queixa relacionada amb la venda de llibres de text. L'estudi de la queixa va permetre constatar que:

- La compra de llibres de text al centre és voluntària per part de les famílies. Les famílies poden adquirir aquests llibres a l'escola o als punts de venda que considerin.
- Hi ha un acord entre el centre i les editorials per aplicar descomptes en el preu de venda dels llibres. Això fa, a criteri del centre, que sigui més econòmic (i pràctic) per a les famílies adquirir els llibres a la mateixa escola. Els descomptes són del 5% a educació infantil i del 10-15% a educació primària i secundària obligatòria.
- El centre disposa de mesures per promoure l'accés als llibres de text a les famílies amb més dificultats. Aquestes mesures consisteixen en el repartiment de lots gratuïts de llibres a les famílies amb més necessitat econòmica, i també en la possibilitat de fer el pagament d'aquesta quota amb caràcter fraccionat o diferit al llarg del curs.
- Tot i els descomptes, el centre carrega en el preu dels llibres costos addicionals relacionats amb la gestió de la venda, com ara la llum, l'ús de mobiliari o la neteja.

- El centre permet la reutilització de llibres per part de les famílies, però no pot gestionar un “banc de llibres” o un programa de reutilització de llibres perquè els acords subscrits amb les editorials ho impedeixen.
- Els preus dels llibres de text als ensenyaments obligatoris són: a primària, 263 euros a 1r, 288 euros a 2n, 386 euros a 3r, 356 euros a 4t, 306 euros a 5è i 282 euros a 6è; i a secundària, 352 euros a 1r, 363 euros a 2n, 404 euros a 3r i 460 euros a 4t.

Les irregularitats dels centres en la gestió dels impagaments de les quotes per part de les famílies: l'exclusió de l'activitat escolar, la pressió a les famílies i l'ús dels infants en la relació econòmica

Les queixes rebudes constaten que, en alguns casos, el mateix centre pressiona la família, directament o a través dels mateixos alumnes afectats, per tal que formalitzi el pagament de quotes, fins i tot, de vegades, condicionant la participació d'aquests alumnes a les activitats escolars previstes. Són situacions no generalitzades però que, encara que sigui puntualment, es produeixen.

En relació amb el pagament de quotes de material i de sortides escolars, el Síndic recorda, amb caràcter general, que la LEC estableix que l'educació infantil de segon cicle, l'educació primària i l'educació secundària obligatòria són ensenyaments declarats gratuïts (art. 5.2), i també que l'escolarització d'alumnes en els ensenyaments obligatoris i en els declarats gratuïts no pot estar condicionada al pagament d'aportacions econòmiques per part de les famílies (art. 50.2), de manera que l'Administració educativa ha d'assegurar els recursos públics per fer efectiva la gratuïtat d'aquests ensenyaments (art. 50.1).

La mateixa LEC, però, no prohibeix explícitament el cobrament de quotes quan estableix el deure del Departament d'Ensenyament d'adoptar un sistema d'ajuts general, en les diverses modalitats, per als llibres de text i altre material escolar en l'ensenyament obligatori (art. 6.4) o també d'establir ajuts per accedir a les activitats complementàries i als serveis escolars en situacions socials o econòmiques desfavorides (art. 50.3 i 6.3).

L'existència d'ajuts i la possibilitat d'establir quotes de material o de sortides escolars no

significa, però, que aquest pagament sigui necessàriament obligatori. És més, implícitament, el deure d'establir ajuts per a determinades activitats escolars implica el reconeixement del dret de l'alumnat a participar-hi i a no ser-ne exclòs per raons econòmiques. Així, per exemple, el mateix Decret 198/1987, de 19 de maig, pel qual es regulen les activitats complementàries, extraescolars i de serveis als centres docents en règim de concert de Catalunya, que no és aplicable per al cas dels centres públics, estableix que “els consells escolars dels centres concertats [quan estableixin la programació de les activitats complementàries] tindran en compte el caràcter voluntari d'aquestes activitats, la possibilitat d'accés de tots els alumnes als quals vagin destinades i les seves finalitats” (art. 4.1), i afegeix que “les activitats complementàries [...] seran finançades amb les aportacions econòmiques, degudament autoritzades, de les famílies, vetllant sempre el consell escolar del centre perquè cap alumne en sigui discriminat”.

El Síndic ha destacat en diverses ocasions que les sortides escolars i les colònies escolars se situen en uns límits legals: no són considerades com a activitats obligatòries, i, per tant, gratuïtes, però es desenvolupen en horari lectiu.

El deure de no discriminar cap alumne per raons econòmiques s'ha d'aplicar amb una cura especial a les activitats escolars que es duen a terme dins l'horari lectiu. Si bé la gratuïtat de l'ensenyament bàsic no abasta les activitats complementàries, els serveis escolars de menjador i transport o les activitats extraescolars, l'ordenament jurídic no preveu cap pagament obligatori en relació amb el desenvolupament de les activitats lectives (en horari lectiu).

A criteri d'aquesta institució, condicionar la participació de l'alumnat a activitats

escolars organitzades en horari lectiu en funció del pagament de les quotes de material o de sortides escolars, amb caràcter general, no s'ajusta a la norma, atès que vulnera el dret a l'educació en igualtat d'oportunitats i les garanties de gratuïtat que regeixen la participació a l'educació infantil de segon cicle i a l'educació primària, entre altres ensenyaments.

En general, el fill d'una família que no ha pagat la quota de material o de determinades sortides escolars ha de poder fer l'activitat escolar de manera normalitzada, en condicions d'igualtat amb el fill d'una família que hagi pagat aquesta quota, i participar especialment a les activitats escolars de les quals ja ha pagat el cost.

En cas que es produeixin impagaments, el Síndic no considera adequat que la reclamació

del pagament de les quotes de material i de sortides escolars per part dels centres es faci directament a través dels mateixos alumnes. La relació econòmica que manté l'escola amb la família es produeix a través dels progenitors, atès que el pagament de quotes, si escau, forma part de la seva responsabilitat en l'exercici de les seves funcions parentals, no pas dels infants. Implicar els infants en les decisions econòmiques que adopten els progenitors, i fer-los partícips de la situació socioeconòmica familiar, especialment en casos de privació i precarietat econòmica, no suposa una pràctica favorable a l'interès superior de l'infant. Convé recordar que la Llei 14/2010, de 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència, estableix que "l'interès superior de l'infant ha d'ésser el principi inspirador i fonamentador de qualsevol actuació pública" (art. 5).

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- atès el caràcter no obligatori del pagament de quotes relacionades amb el desenvolupament de les activitats lectives del centre, garanteixi la igualtat de tracte a tots els alumnes durant l'horari lectiu, al marge del pagament de quotes per part dels seus progenitors;
- eviti que els alumnes siguin partícips de la relació econòmica existent entre centre i família;
- estableixi mesures d'accessibilitat econòmica (ajuts o altres) per garantir l'accés en igualtat d'oportunitats dels infants socialment desfavorits a les activitats escolars (per a sortides escolars, per a material escolar, etc.);
- estudiï la situació plantejada per cada família amb dificultats econòmiques amb l'objectiu de facilitar que els alumnes afectats puguin participar de manera normalitzada de les activitats escolars que es fan en horari lectiu, sense veure's discriminats per raons econòmiques, buscant, si escau, modalitats de finançament de les activitats escolars (a través d'ajuts, de flexibilitat en els pagaments, etc.) que en facin possible la participació.

Desacord amb el pagament de quotes en el cas d'una escola pública de Girona (Q-06363/2014)

A continuació, s'exposen fragments d'alguns dels escrits de l'escola tramesos a les famílies que no havien abonat l'import de les quotes:

"Arribats a aquest punt, ens sap molt greu comunicar-vos que, a contracor, i amb referència a les mesures que us comentàvem en el darrer comunicat, us agrairíem

que, abans del dimarts 8 d'abril, feu efectiu com a mínim els 2/3 (150 euros) de l'import de la quota o l'import total d'aquesta (215 euros). Aquest fet ens permetria lliurar al vostre fill la documentació impresa del projecte treballat en aquest trimestre”.

“Les famílies que no estan al corrent de pagament de la quota anual de material i sortides, caldrà que abonin la quantitat de 10 euros al despatx de la direcció dins dels horaris especificats [...]. El pagament només es podrà realitzar dins d'aquests horaris. Si no s'ha fet efectiu el pagament dins d'aquest termini, s'entendrà que l'alumne no participará de l'espectacle”.

“L'escola dels vostres fills i filles té un projecte característic i singular que es fa possible gràcies a la vostra aportació econòmica”.

Pressions per al pagament de quotes en un centre concertat del Pallars Jussà (Q-06717/2012)

En la queixa s'exposava que un centre concertat, suposadament, pressionava les famílies que no satisfien el pagament de les quotes del centre o de l'AMPA. En la queixa es descrivien actuacions de pressió no només adreçades a les famílies, sinó també als mateixos alumnes, als quals es responsabilitzava de la manca d'abonament d'aquesta quota per part dels progenitors, amb actuacions com ara no repartir-los berenar durant una festa de l'escola, fer-los seure a l'última fila a l'hora complementària i ignorar-los mentre la resta d'alumnes feien l'activitat normal, o reclamar-los públicament a classe la quota a la fundació en presència dels companys. També es relata que els alumnes que no abonaven les quotes es veien privats de participar a les festes de l'escola, en aquest cas un festival de carnestoltes (malgrat que la festa tenia lloc en horari lectiu).

Davant d'aquest darrer fet, el Síndic va fer al·lusió al fet que la privació de participar en una festa de l'escola té un caràcter clarament penalitzador per als alumnes afectats, que es veuen impeditos de participar en una celebració que es desenvolupa dins l'horari lectiu i com a conseqüència d'una situació (la manca del pagament de quotes) que no els resulta atribuïble.

Irregularitats relacionades amb la manca de desglossament dels conceptes que han de pagar les famílies i amb la incorporació de conceptes no adequats en les quotes (i amb la suposada obligatorietat del pagament)

Sovint, la informació que donen els centres, també en el cas de centres públics, sobre les quotes que han de pagar les famílies no és adequada.

La possibilitat de cobrar quotes per determinats conceptes (material escolar, sortides escolars, servei de menjador escolar, etc.) no significa que es pugui cobrar per qualsevol servei o activitat que faci i ofereixi el centre, i menys encara si aquest pagament es preveu com a obligatori.

L'ordenament jurídic prohibeix vincular l'escolarització al cobrament de quotes a les famílies per determinats serveis escolars, ni tampoc cobrar per les activitats lectives realitzades.

En el marc de la seva activitat, però, el Síndic ha detectat que alguns centres públics i concertats incorporen despeses relacionades amb activitats lectives, amb l'ús de tecnologia, amb el manteniment de l'aula, amb el finançament de professionals de suport, etc., que haurien de correspondre al mateix Departament d'Ensenyament, o que determinats pagaments tenen la consideració d'obligatoris quan no ho són.

El Síndic també ha detectat que hi ha centres públics i concertats tramiten les

quotes sense distingir els diferents conceptes que les integren (llibres de text, material escolar, assegurança escolar, sortides i colònies escolars, activitats complementàries, etc.).

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- garanteixi que els centres públics i concertats informen adequadament les famílies sobre l'obligatorietat o voluntarietat de les quotes i no incorporin en aquestes quotes conceptes de despesa que no poden ser imputats a les famílies;
- garanteixi el desglossament dels conceptes que integren les quotes que s'han pagar als centres públics i concertats.

Irregularitats en el pagament de quotes en dos instituts de Barcelona (Q-04095/2015)

El promotor de la queixa manifesta la seva disconformitat pel fet que alguns instituts de la ciutat de Barcelona sol·licitin a les famílies el pagament de quotes per despeses escolars que no els corresponen:

- Full informatiu de l'Institut 1, adreçat a les famílies, amb el títol “Matrícula 1r ESO Alumnes nous curs 2015/2016”, en què consta com a despeses escolars obligatòries: agenda escolar, assegurança escolar, activitats i serveis escolars, material reprogràfic, ús dels armariets de l'aula, despeses de comunicació amb les famílies, costos derivats del manteniment de l'aula.
- Full informatiu de l'Institut 2, adreçat a les famílies, amb el títol “Informació per a confirmació de plaça curs 2015/2016. Documentació a presentar en el moment de la confirmació de plaça alumnes ESO i batxillerat”, en què consten com a despeses escolars obligatòries: assegurança escolar, assegurança de responsabilitat civil, agenda obligatòria, carpeta i material i còpies de treball bàsiques, plataforma comunicació famílies i sortides curriculars.

Entre altres aspectes, el Síndic ha qüestionat els pagaments obligatoris per conceptes com ara els “costos derivats del manteniment de l'aula”, “despeses de comunicació amb les famílies” o “plataforma comunicació famílies”.

La LEC estableix que el manteniment dels centres escolars és una competència pública (art. 164), i el Síndic no considera adequat imputar a les famílies les despeses que es deriven del manteniment de l'aula. La LEC també estableix que la informació a les famílies és un dret (art. 25), i aquest dret no es pot condicionar al pagament de quotes. El centre ha de garantir aquesta informació al conjunt de famílies del centre, i en cas que s'estableixi un servei específic que vagi més enllà dels sistemes de comunicació ordinaris aquest ha de tenir un caràcter voluntari.

El Síndic també ha qüestionat que els instituts esmentats incorporin com a pagaments obligatoris conceptes que l'ordenament jurídic estableix com a voluntaris, com ara “serveis escolars” o “ús dels armariets de l'aula”, per exemple.

3.1.6. El preu del servei de menjador escolar als centres públics i concertats

Incompliment del cost màxim del servei de menjador als centres públics

El Departament d'Ensenyament estableix un preu màxim de 6,20 euros per al menjador escolar dels centres públics, a través de la Resolució ENS/1479/2015, de 23 de juny, per la qual es determina el preu màxim de la prestació del servei escolar de menjador dels centres educatius de titularitat del Departament d'Ensenyament per al curs 2015/2016.

El Síndic té constància, però, que hi ha centres públics que tenen un cost del servei de menjador escolar per sobre del preu màxim establert. En el marc d'un expedient (AO-03701/2013), sobre el copagament del servei de menjador escolar, el Consell Comarcal del Barcelonès exposa que "cada escola determina per al curs escolar el seu preu de menjador, que pot variar respecte al màxim fixat pel Departament en funció del model de gestió i de l'oferta del prestador del servei seleccionat. Pel que fa a les escoles del Barcelonès, durant el curs 2012/2013, un 41% dels centres han tingut preus inferiors al màxim esmentat (entre

5,35 i 6,18 euros diaris), un 19% s'ajusten al preu de 6,20 euros i un 40% restant tenen preus que superen aquest import (entre 6,25 i 7,55 euros diaris)".

La voluntat d'una majoria de famílies del centre d'instaurar menús ecològics o amb determinats aliments de cost més elevat provoca aquesta decisió, tot i que vagi en detriment de les famílies amb menys recursos econòmics o que incrementi el cost d'escolarització de l'alumnat al centre, factor determinant per a la segregació escolar.

En alguns casos, hi ha centres que, sense superar aquest preu màxim, redueixen el temps de menjador i incorporen activitats no lectives, sense alternativa, que incrementen el cost global de l'atenció al temps de migdia.

Cal tenir present que la Resolució ENS/1384/2016 estableix que el preu màxim de la prestació del servei escolar de menjador comprèn, a més de l'àpat, l'atenció directa a l'alumnat durant el temps de la prestació del servei de menjador i els períodes de temps anteriors i posteriors, des que acaben les classes del matí fins que comencen les de la tarda amb una durada màxima de dues hores i mitja en total.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que prohibeixi els incompliments del preu màxim del servei de menjador escolar als centres públics, sigui directament a través de les quotes que paguen les famílies per accedir al servei, sigui indirectament a través de les quotes a les AMPA o de la introducció d'activitats addicionals sense alternativa.

El cost del servei de menjador escolar als centres concertats com a factor de desigualtat en l'accés

La Resolució ENS/1384/2016, referida anteriorment, regula el preu màxim dels centres públics però no el dels centres concertats.

De fet, el preu del servei de menjador escolar als centres concertats acostuma a sobrepassar amb escreix el preu màxim establert per als centres públics, la qual cosa incrementa el cost d'escolarització en

aquests centres i suposa un factor de reproducció de la segregació escolar.

El cost del servei de menjador escolar també suposa un factor de desigualtat per a l'escolarització de l'alumnat socialment menys afavorit en el sector concertat perquè aquest sobrepassa l'import que cobreixen les beques de menjador escolar. Mentre en el sector públic l'import que una família socialment desfavorida pot percebre si és beneficiària del 100% d'una beca de menjador coincideix amb el preu màxim

establert, en el cas dels centres concertats, no.

El Departament d'Ensenyament recorda que als centres privats concertats correspon al consell escolar del centre establir i aprovar el preu dels serveis escolars, com el de menjador, i que l'Administració educativa no té capacitat per incidir sobre aquest import.

En aquest sentit, tal com ja s'ha assenyalat amb les activitats complementàries, el Síndic recorda que l'ordenament jurídic estableix el caràcter no lucratiu dels serveis

escolars (art. 50 de la LEC), i també el deure de garantir la igualtat d'oportunitats en l'accés, i discrepa amb el Departament d'Ensenyament a l'hora de considerar que aquesta administració es limita només a rebre la comunicació del centre pel que fa al preu del menjador escolar. El Decret 198/1987, de 19 de maig, pel qual es regulen les activitats complementàries, extraescolars i de serveis als centres docents en règim de concert de Catalunya, preveuen que les quotes d'aquest servei siguin autoritzades (no només comunicades) per part del Departament d'Ensenyament (art. 4.2. i 6).

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- garanteixi el caràcter no lucratiu del servei de menjador escolar als centres concertats;
- desenvolupi una nova regulació del servei de menjador escolar³ que, entre d'altres aspectes, garanteixi, d'una banda, la inclusió dels centres concertats en la normativa que regula la provisió del servei de menjador escolar, actualment només aplicable als centres públics; i, de l'altra, el desenvolupament d'instruments per garantir la igualtat d'oportunitats en l'accés al servei (sistemes d'ajuts, llindars de renda per a la percepció dels ajuts, etc.).

³ Amb la revisió o el desplegament del Decret 160/1996, de 14 de maig, pel qual es regula el servei escolar de menjador als centres docents públics de titularitat del Departament d'Ensenyament.

3.2. La qualitat i l'obertura del projecte educatiu del centre a la diversitat social

3.2.1. L'impacte del projecte pedagògic en la composició social del centre

Les desigualtats en els projectes educatius de centre

En relació amb l'informe *La segregació escolar a Catalunya*, de l'any 2008, un dels canvis més significatius que ha experimentat el nostre sistema educatiu té a veure amb el reconeixement de l'autonomia dels centres. L'autonomia dels centres és un dels principis organitzatius del sistema educatiu que estableix la LEC, i que s'ha desplegat en els darrers anys a partir del Decret 102/2010, de 3 d'agost, d'autonomia dels centres educatius. Aquest ordenament reconeix als centres autonomia en els àmbits pedagògic, organitzatiu i de gestió de recursos humans i materials.

Aquests marges d'autonomia han provocat en els darrers anys una progressiva diferenciació dels projectes educatius dels centres en diferents aspectes, també en l'àmbit pedagògic. Les escoles desenvolupen projectes propis, al marge del suport que ja reben del Departament d'Ensenyament, de vegades amb recursos finançats per les mateixes famílies, de vegades amb l'aprofitament de recursos de l'entorn del centre, en els àmbits de l'aprenentatge de la lectura, de les llengües estrangeres (anglès), de la tecnologia (informàtica, robòtica, etc.), de les arts (música, plàstica, etc.) o de l'educació en valors (filosofia per a infants,

ioga, etc.). La presència d'aquests projectes entre els centres és força desigual, de manera que les oportunitats educatives dels alumnes tenen el risc de ser no només diferents, sinó també desiguals.

A aquestes diferències/desigualtats relacionades amb el projecte pedagògic, tal com es posa de manifest en els diferents capítols d'aquest informe, cal afegir-hi diferències/desigualtats relacionades amb altres aspectes que condicionen el desenvolupament pràctic del projecte (com ara l'estabilitat i la capacitació del professorat, la participació de les famílies, etc.), que comprometen la qualitat de la tasca educativa i que expliquen, en part, un cop controlada la incidència dels factors socioeconòmics de l'alumnat, les desigualtats entre centres en els resultats educatius assolits.

Ben sovint, aquestes diferències estan fortament condicionades per la composició social dels centres: els centres, tant públics com concertats, amb més capital social (del professorat, de les famílies, del territori) acostumen a tenir més facilitats per configurar projectes educatius que garanteixin una formació més integral als seus alumnes. La segregació escolar, doncs, contribueix a reproduir o a accentuar aquestes diferències/desigualtats.

El Departament d'Ensenyament i algunes administracions locals ja disposen alguns programes per enriquir els projectes pedagògics dels centres públics i per compensar, encara que sigui parcialment, aquestes diferències/desigualtats (Pla integrat de llengües estrangeres, robòtica educativa, etc.).

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que ofereixi als centres, especialment els que tenen una composició social desfavorida, projectes en els àmbits de l'aprenentatge de la lectura, de les llengües estrangeres (anglès), de la tecnologia (informàtica, robòtica, etc.), de les arts (música, plàstica, etc.) o de l'educació en valors (filosofia per a infants, ioga, etc.).

Els límits de l'autonomia pedagògica de centres: l'orientació dels projectes educatius de centre a una determinada tipologia d'alumnat i la distinció dels centres a través del projecte pedagògic

Les diferències de projecte educatiu entre centres van més enllà del que es pot considerar com a admissible des de la perspectiva del respecte a aquests marges d'autonomia pedagògica quan suposen o generen desigualtats educatives per als alumnes.

Cal afegir que la diferenciació dels projectes pedagògics dels centres, en un context de "quasi" mercat en què els centres competeixen per la demanda i en què les famílies que trien activament ho fan amb paràmetres més elaborats i complexos, tendeix a magnificar-se, com si les diferències fossin més grans del que realment són. En determinats territoris, les diferències (que no necessàriament desigualtats) se situen més en l'aspecte discursiu, d'acord amb la imatge que cada centre vol donar públicament del propi projecte, que de pràctiques pedagògiques de fons, i de vegades s'acompanyen d'una sèrie de relats al voltant del que es pot considerar com a "bona" educació i "bona" elecció de centre que tenen una forta càrrega competitiva amb la resta de centres de l'entorn, des del moment en què desacrediten les opcions de tria alternatives (amb els projectes pedagògics alternatius diferents però no necessàriament desiguals).

Els relats que es construeixen a partir de la superioritat d'uns models respecte als altres, pel seu caràcter innovador, pels efectes que generen en el benestar dels alumnes, pel nivell d'exigència, pels bons resultats acadèmics (sense ponderar la composició social) o per d'altres contribueixen a configurar en l'imaginari col·lectiu un mapa escolar entre escoles "bones" i "dolentes", entre escoles "modernes" i "antigues", entre escoles "actives" i "passives", etc., sense que aquesta "superioritat pedagògica" tingui cap fonament en la realitat. En aquest escenari, els centres que no tenen projectes singulars, tot i ser consistents, tenen una posició de més debilitat a l'hora d'atraure famílies que fan una tria activa pel projecte pedagògic (perquè els prejudicis fan que aquestes

escoles sense singularitat passin a ser "dolentes", "antigues", "passives", etc.).

El Departament d'Ensenyament, lluny de combatre simbòlicament aquests relats, es limita a reforçar la necessitat de seleccionar l'escola pel seu projecte pedagògic, sense tenir present que les escoles tenen projectes pedagògics que de vegades són desiguals (com s'ha dit en l'epígraf anterior), i que de vegades les diferències es construeixen socialment sobre prejudicis (com s'argumenta en aquest epígraf).

En aquest punt, cal afegir que la consideració del que és "millor" o "pitjor", del què és una "bona" o "mala" escola està molt condicionada per factors culturals i de classe social. Els diversos grups socials construeixen relats diferents, més o menys elaborats, sobre la tria d'escola a fer, i les famílies de més capital cultural, que també acostumen a fer una tria d'escola més elaborada, vesteixen aquests relats pedagògicament, la qual cosa afavoreix que la demanda de les diferents escoles tingui una certa homogeneïtat social, i especialment també les escoles amb projectes singulars.

Val a dir, però, que aquesta homogeneïtat en la demanda dels centres està de vegades fortament alimentada pels mateixos centres. Tal com ja s'exposa en l'informe *La segregació escolar a Catalunya (I): la gestió del procés d'admissió d'alumnat*, hi ha projectes educatius de centre fortament associats, explícitament o implícita, a una determinada tipologia d'alumnat (i de famílies).

En el marc del procés d'admissió d'alumnat, per exemple, hi ha centres amb projectes educatius "singulars" que, a l'hora de presentar aquests projectes a les famílies potencialment sol·licitants, demanen que les famílies comparteixin més o menys activament aquests trets diferenciadors (i que, per tant, siguin famílies amb determinades creences, ideologies, valors, maneres d'entendre l'educació, etc.).

La singularitat no suposa necessàriament adreçar-se a un determinat tipus de família, renunciar a la pluralitat, ja que pot estar concebuda per incloure-hi tothom, com caldria esperar de tot centre educatiu sufragat amb fons públics. Quan s'invoca només un determinat tipus de família, se'n

dissuadeixen d'altres. És així com determinades escoles concertades però també públiques, sota diferents relats pedagògics (en uns casos d'excel·lència en els resultats acadèmics obtinguts, en d'altres d'innovació educativa i transformació social,

etc.) acaben articulant propostes poc inclusives de la diversitat social del seu entorn i, de vegades, també socialment distingides, adreçades a una determinada tipologia de famílies, generalment socialment afavorides.

El paper de les famílies en el funcionament del centre

El paper que cada centre atorga a les famílies també és determinant per comprendre les diferències en el perfil social de la demanda. En el sector públic, per exemple, les escoles amb una composició social més afavorida acostumen a requerir a les famílies un paper més actiu, fora del centre però també durant l'horari lectiu, que pot generar adhesió entre determinades famílies amb més capital educatiu i amb una determinada implicació en l'educació dels fills, però que pot generar incomprensió o inseguretat entre les famílies amb menys capital educatiu i menys vinculades amb la institució escolar.

En nombrosos centres públics amb projectes educatius singulars s'han desenvolupat, per exemple, projectes relacionats amb l'acompanyament dels alumnes per part dels progenitors i altres familiars adults durant l'horari lectiu.

A continuació, teniu descrit el projecte de voluntariat d'una de les escoles públiques més sol·licitades de la ciutat de Barcelona, amb una composició social més afavorida que els centres públics del seu entorn (vegeu la taula 13, Escola 1). Són projectes que incrementen els recursos humans disponibles als centres durant l'horari lectiu i que hi són en determinades escoles amb una determinada composició social, i que no són fàcilment extrapolables en centres d'entorns socials desfavorits, generalment amb més dificultats de promoure la vinculació de les famílies a les escoles.

"PROJECTE DE VOLUNTARIAT"

L'escola va iniciar de manera formal el curs 2012/13 el projecte de voluntariat amb la incorporació de la figura dels voluntaris, adults que ajuden els i les mestres en l'acompanyament dels infants a l'escola.

Els voluntaris i les voluntàries poden ser pares, mares o familiars dels infants que tenim a l'escola; també poden ser persones, fins ara externes a l'escola. En ambdós casos són persones sensibles, que tenen interès per aprendre i compartir la nostra manera de 'fer escola', la nostra manera d'estar amb els infants, l'acompanyament respectuós amb nens i nenes que es centra en el respecte pels processos de vida de cada nen o nena.

Acompanyar els infants amb amor i respecte, per tal de permetre que connectin amb les seves autèntiques necessitats internes, i en puguin donar sortida amb seguretat i equilibri.

A l'escola donem molta importància a l'acompanyament emocional dels infants, ja que considerem que el benestar emocional és la base perquè la persona es desenvolupi, creixi i aprengui.

Per tal de poder dur a terme aquest acompanyament, necessitem la presència d'adults que ens permetin disminuir la ràtio adult-infant i dur a terme una atenció més individualitzada als infants.

Què demanem a les persones voluntàries?

- Ser persones que sentin que estan en un bon moment personal per dur a terme un bon acompanyament als infants.

- Participar de les coordinacions i de les trobades regulars per orientar la feina que els voluntaris fan amb els infants.
- Ser persones que es puguin comprometre a una continuïtat, com a mínim trimestral, amb una freqüència regular que els permeti establir els vincles necessaris. Remarquem la necessitat d'una continuïtat en l'acompanyament, la relació crea el vincle i aquest és el que permet que l'infant confii en l'adult que l'acompanya. Entenem que pot ser que sorgeixi algun imprevist que no estava previst al moment de comprometre's com a voluntari, i que la persona ho hagi de deixar.
- Cal poder venir a l'escola un mínim de dues franges horàries a la setmana. Per poder intervenir amb els infants i poder-los acompanyar en aspectes emocionals, és imprescindible que hi hagi un vincle afectiu entre l'adult i l'infant. Només a través del vincle, la intervenció tindrà sentit. Però la consolidació d'aquest vincle necessita constància i presència, i això només és possible si la persona pot assistir a l'escola de manera regular i amb una dedicació continuada [...]”.

Resposta de l'equip pedagògic de l'escola a una queixa d'algunes famílies sobre la rotació de professorat existent a l'Escola 1

L'escrit de l'equip pedagògic de l'Escola 1 sol·licita a les famílies adhesió plena al projecte educatiu del centre.

“[...] volem que sapigueu que nosaltres, l'equip pedagògic, fins ara no hem viscut mai malament els moviments de mestres que hem tingut a l'escola, ja que sempre han estat decisions madures i reflexionades. Ara, l'actuació d'aquestes famílies sí que ens representa un problema, ja que, en lloc de construir, divideix. En lloc de fer tribu, fa enfrontament.

Us demanem a totes les famílies que feu ús del bon sentit comú. Que si continueu pensant que aquesta és l'escola que voleu perquè els vostres fills vagin creixent, ajudeu-nos a reconduir veus que, lluny d'ajudar, el que fan és minar energies, força i temps.

Si, contràriament, aquesta ja no és l'escola en què confiàveu i on crèieu que els vostres fills esdevindrien grans amb un bon entorn educatiu, plantegeu-vos de buscar una alternativa positiva i constructiva [...]”.

Aquesta situació, però a la inversa, també es produeix en centres socialment desfavorits, guetitzats, que s'especialitzen en l'atenció d'una determinada tipologia d'alumnat, socialment desfavorida (alumnat d'ètnia gitana, alumnat immigrat, etc.), sense pretensió, generalment per resignació, d'incloure-hi la diversitat social de l'entorn.

Davant d'aquests plantejaments, convé recordar que la LEC estableix com a principis rectors del nostre sistema educatiu “el respecte de la llibertat d'ensenyament”, però també “el pluralisme”, “la inclusió escolar i la cohesió social.” i “l'exclusió de qualsevol mena de proselitisme o adoctrinament” (article 2). L'alumnat i les seves famílies

tenen el deure de “respectar el projecte educatiu i, si escau, el caràcter propi del centre” (articles 22.2 i 25.3), i els centres educatius disposen d'autonomia en els àmbits pedagògic, organitzatiu i de gestió de recursos humans i materials (article 90.1) i han de definir un projecte educatiu que incorpori el caràcter propi del centre (article 91.1), però aquesta autonomia dels centres ha d'estar orientada a assegurar, entre d'altres, l'equitat (articles 90.3) i el projecte educatiu ha de respectar els principis d'igualtat d'oportunitats, inclusió, cohesió social i pluralisme que regeixen el nostre sistema educatiu (articles 91.1 i 93.4). A més, aquest projecte ha d'impulsar la relació del centre amb l'entorn social (articles 91.2 i 93.4) i, per

definir-lo, “s’han de valorar les característiques socials i culturals del context escolar” (article 91.3). “L’autonomia pedagògica no pot comportar en cap cas discriminació en l’admissió d’alumnes” (article 97.2).

A criteri d’aquesta institució, doncs, l’autonomia en la definició dels projectes educatius dels centres ha de vetllar per incorporar la diversitat social de l’entorn, i el seu caràcter propi o “singular” no pot ser un argument per no promoure plantejaments amb caràcter inclusiu. És més, en el cas dels centres públics, val a dir que la inclusió i el respecte a la pluralitat són trets definidors del seu caràcter propi (article 93.2) i, a més de la implicació de les famílies, “els centres públics es defineixen d’acord amb els principis [...] de preservació de l’equitat, [...] i de respecte a les idees i les creences dels alumnes i de llurs mares, pares o tutors” (article 93.3).

El mateix Decret 102/2010, de 3 d’agost, d’autonomia dels centres educatius, regula l’exercici d’aquesta autonomia i, segons el mateix preàmbul, estableix que sigui en l’àmbit de centre on se situï la presa de decisions, dins un procés d’enfortiment institucional de cada centre educatiu. Ara bé, com succeeix en la llei esmentada, el Decret d’autonomia dels centres també reconeix com una de les seves finalitats aconseguir que l’exercici de l’autonomia sigui compatible amb el funcionament del sistema i que concordi amb el conjunt de principis que el regeixen.

Aquesta institució ha rebut queixes en què es qüestiona, de manera directa o indirecta, quins són els límits de l’autonomia del centre i com s’articula amb els drets dels alumnes, les famílies o els altres principis del sistema, especialment en casos en què aquesta autonomia s’aplica en contra dels principis d’equitat, d’igualtat d’oportunitats, de cohesió social i de pluralisme que regeixen el nostre sistema educatiu, amb efectes directes sobre la segregació escolar.

En aquest terreny, a més de la determinació de la composició social a través del projecte pedagògic, cal incloure-hi les pràctiques que, de manera directa o indirecta, dificulten a l’alumnat socialment desfavorit incorporar-se de manera normalitzada al centre, de manera que se’n dissuadeix la tria en el procés d’admissió d’alumnat.

La informació sobre l’“obligatorietat” o la conveniència del pagament de determinades quotes que la llei preveu com a voluntàries, la incorporació en la carta de compromís educatiu del deure de les famílies de contribuir econòmicament amb el finançament del centre o la necessitat de comprar obligatòriament els uniformes escolars amb costos elevats i sense ajuts en són alguns exemples.

Aquest tipus de pràctiques no es poden emparar en els marges d’autonomia de què disposen els centres.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d’Ensenyament que:

- Es respecti escrupolosament que aquesta autonomia s’orienti a assegurar l’equitat de l’activitat educativa, tal com estableix l’article 90.3 de la Llei 12/2009, de 10 de juliol, d’educació, i s’ha d’exercir en el marc dels drets i les llibertats que recullen les lleis. D’aquesta manera, l’exercici de l’autonomia del centre ha de concorder amb els principis del sistema educatiu i amb la resta del marc jurídic dins el qual s’exerceix, i també en els documents que suposen la plasmació d’aquesta autonomia: el projecte educatiu i la carta de compromís educatiu.
- Vetlli per tal que els centres educatius estableixin projectes educatius compromesos amb la inclusió de la diversitat social del seu entorn.

La distorsió de l'equitat en l'admissió d'alumnat en territoris amb centres amb projectes educatius singulars

Com a conseqüència de les reflexions exposades anteriorment, el Síndic constata que actualment, amb caràcter general, les escoles amb projectes educatius singulars acostumen a tenir no només més demanda en el procés d'admissió d'alumnat, la qual cosa debilita la demanda dels centres propers, sinó també una composició social més afavorida.

La taula 13 conté les dades de composició social de les escoles públiques amb més sol·licituds a la ciutat de Barcelona en el procés d'admissió d'alumnat corresponent al curs 2015/2016, i coincideix que aquests cinc centres són de posada en funcionament recent, tenen projectes educatius singulars i presenten una composició social més afavorida que les escoles públiques més properes i que les escoles públiques del barri.

Taula 13. Les cinc escoles públiques amb més sol·licituds no ateses en primera opció en el procés d'admissió corresponent al curs 2015/2016 a la ciutat de Barcelona (2015)

	% alumnat estranger			% alumnat amb beca de menjador			Any creació escola	Projecte educatiu
	Centre	Barri	Dues escoles públiques més properes	Centre	Barri	Dues escoles públiques més properes		
Escola 1 (Sagrada Família/Camp d'en Grassot i Gràcia Nova)	10,0	11,2	25,8	10,7	12,8	21,3	2009	Educació viva i activa Comunitat d'aprenentatge
Escola 2 (Poblenou/Diagonal Mar i Front Marítim)	8,5	11,3	11,9	11,4	10,7	16,8	2007	Treball per projectes, espais d'aprenentatges i tallers
Escola 3 (Vila de Gràcia/Camp d'en Grassot i Gràcia Nova)	13,7	13,9	16,3	9,6	11,3	16,1	2009	Treball per projectes, espais d'aprenentatges i tallers
Escola 4 (Sagrada Família/Camp d'en Grassot i Gràcia Nova)	9,3	11,2	14,9	11,5	12,8	19,1	2004	Treball per projectes, espais d'aprenentatges i tallers
Escola 5 (Sant Andreu)	5,2	8,6	10,7	8,2	13,2	14,4	2009	Treball per projectes, espais d'aprenentatges i tallers

Nota: Elaboració a partir de dades del Consorci d'Educació de Barcelona i del Departament d'Ensenyament.

L'existència d'aquests desequilibris no ha d'impedir, en un context d'autonomia de centres, que els centres es puguin "singularitzar"; això sí, sempre que aquesta singularitat no afecti negativament

principis rectors i orientadors del nostre sistema educatiu, com ara l'equitat, la cohesió social o la pluralitat, i que formen part d'un sistema educatiu.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que desenvolupi actuacions per evitar que l'existència de projectes educatius singulars en determinats territoris incideixi negativament en l'equitat en l'admissió d'alumnat i en la composició social dels centres, i que desenvolupi experiències de treball integrat per afavorir que els centres socialment més capitalitzats comparteixen recursos i dinàmiques amb els centres de l'entorn. La innovació en els projectes educatius dels centres s'ha de fer sense que afecti negativament l'equitat del sistema.

La desegregació a través de la pedagogia (i del projecte educatiu)

Si per mitjà dels projectes pedagògics es pot fomentar la segregació escolar, per mitjà d'aquests projectes també se'n pot promoure la desegregació. El projecte educatiu dels centres és un dels factors més determinants en la tria de centre per part de les famílies, especialment les de més capital cultural. Promoure que aquestes famílies accedeixin a centres amb una composició social desfavorida implica revalorar els projectes educatius d'aquests centres, per fer-los més atractius a aquest tipus de demanda social.

Hi ha nombroses experiències de centres socialment estigmatitzats, amb una

demanda feble, que han aconseguit capgirar aquesta dinàmica a partir de proporcionar condicions d'escolarització avantatjoses que n'incrementen la percepció de qualitat.

Els programes inspirats en les *Magnet Schools* dels Estats Units, que ja s'estan duent a terme en alguns centres amb una especial complexitat social i educativa de Catalunya,⁴ en són un exemple.

Aquestes actuacions són positives mentre els problemes de segregació escolar persisteixin, però cal tenir la precaució necessària per evitar que el caràcter distintiu de la seva especialització curricular i pedagògica acabi debilitant la demanda d'altres centres propers.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- garanteixi la qualitat dels projectes educatius dels centres amb més complexitat social i amb una demanda més feble, i que apliqui les mesures necessàries per compensar la incidència de la composició social del centre en el desenvolupament del projecte educatiu;
- promogui la participació dels centres amb una demanda més feble i amb una composició social desfavorida en programes de desegregació que contribueixin a millorar i prestigiar els projectes educatius d'aquests centres (per exemple, amb programes inspirats en les *Magnet Schools*);
- acompanyi la implantació de mesures per revalorar el projecte educatiu dels centres amb d'altres que contribueixin a combatre la segregació escolar (informació i acompanyament de les famílies, etc.).

⁴ Tarabini, A. (2013). *Les escoles magnet. Una aposta per l'excel·lència i l'equitat*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill (Informes Breus, núm. 39).

Programes inspirats en les Magnet Schools dels Estats Units

“Tàndem

El programa Escoles Tàndem, iniciat el curs 2011-2012, concreta un nou projecte educatiu que gira a l'entorn d'una especialització en una matèria singular que vertebrava el currículum dels centres educatius que hi participen. Per aconseguir-ho, s'estableix un partenariat, durant tres anys, entre aquests centres educatius amb institucions de referència, amb l'assessorament, seguiment i finançament de la Fundació Catalunya-La Pedrera, i la col·laboració del Departament d'Ensenyament.

Pel que fa a l'especialització en una matèria, que pot variar segons la institució de referència que formi part del Tàndem (música, ciències, audiovisuals, etc.), no comporta obviar les competències bàsiques que tot alumne ha d'adquirir, sinó tot el contrari, ja que serà un element clau per a potenciar-les.

Magnet. Aliances per a l'èxit educatiu

MAGNET és un programa impulsat per la Fundació Jaume Bofill en col·laboració amb el Departament d'Ensenyament, que té per objectiu acompanyar els centres educatius en el desenvolupament d'un projecte educatiu en aliança amb una institució. Aquesta aliança ha de permetre al centre educatiu desenvolupar un projecte educatiu innovador i de qualitat, un projecte atractiu, que tingui magnetisme i que es converteixi en un projecte de referència en el seu territori, tant per a les famílies com per a la comunitat educativa.

Les institucions que hi participen són institucions de referència i excel·lència en un camp de coneixement específic (ciència, tecnologia, art, comunicació audiovisual, música, etc.) que tenen un compromís educatiu amb la societat, i una gran capacitat de transferir innovació i coneixement.”

Assignació del batxillerat internacional en un institut de Barcelona (AO-00100/2016)

Aquest institut havia estat un centre socialment estigmatitzat amb una composició social desfavorida que ja des de fa alguns anys va aconseguir revertir la seva imatge social, a través de la revaloració del seu projecte pedagògic i de la seva adscripció amb una escola amb una composició social més afavorida, fins al punt que actualment és un dels instituts més prestigisats i també sol·licitats de la zona (37 sol·licituds més que places en oferta en el procés d'admissió corresponent al curs 2016/2017).

El Síndic manifesta que la ubicació de l'oferta de batxillerat internacional contribuirà en els propers anys a consolidar encara més la imatge social d'aquest centre i, previsiblement també, per comparació, acabarà debilitant amb el temps la imatge social dels centres de l'entorn (que en algun cas actualment ja està afeblida).

A través de l'informe tramès, el Consorci d'Educació de Barcelona exposa que els motius pels quals s'assigna el programa de batxillerat internacional a aquest centre tenen a veure amb la motivació pedagògica i la iniciativa de millora educativa per part de l'equip directiu i del claustre de professorat del centre que ho sol·licita, i que s'ha mogut per adquirir les competències professionals necessàries per impartir-lo. No s'han tingut en compte alternatives en la ubicació de l'oferta esmentada per part de l'Administració educativa perquè aquesta és una demanda que sorgeix del claustre i de la direcció del centre.

El Síndic planteja dubtes sobre la conveniència que programes que poden distorsionar el comportament de la demanda d'una zona determinada en el procés d'admissió d'alumnat

i agreujar els desequilibris existents entre centres depenguin exclusivament de la iniciativa dels professionals del centre, sense que l'Administració educativa intervingui en aquesta planificació.

Hi ha diferències importants entre centres relacionades amb la capacitat dels professionals, la cohesió del claustre o la seva implicació en la millora del centre. L'Administració educativa ha d'intervenir per corregir aquests desequilibris i compensar l'impacte d'aquests desequilibris en la valoració social del projecte educatiu de cada centre.

En aquesta línia, per exemple, el Síndic recorda que cal estimular els equips directius i els claustres de professorat per tal que reforcin els projectes educatius dels centres socialment menys valorats, amb una composició social més desfavorida i amb una demanda més feble, i destinar-hi els millors recursos per aconseguir generar una oferta de centres pedagògicament i socialment més equilibrada.

El lideratge per part de l'Administració educativa a l'hora de promoure la ubicació del batxillerat internacional en aquest tipus de centres amb projectes socialment menys valorats pot ser un bon recurs per revertir situacions de segregació escolar.

A Catalunya, hi ha quatre centres públics i diversos centres privats que ofereixen la doble titulació de batxillerat i batxillerat internacional. Dins dels respectius municipis, cap d'aquests es troba entre els centres amb una composició social més desfavorida als ensenyaments secundaris obligatoris".

El transvasament d'alumnat del sector públic al sector concertat en el pas a l'educació secundària: la necessitat de millora dels instituts

Les dades d'alumnat escolaritzat en el sector públic indiquen que, si bé a l'educació infantil de segon cicle un 67,2% d'alumnat està escolaritzat en centres públics, a l'educació secundària obligatòria aquesta proporció decreix fins al 61,9%. Aquest

diferencial de 5-7 punts percentuals es manté al llarg de la darrera dècada (vegeu la taula 14). Això significa que, al marge de factors conjunturals relacionats amb l'evolució demogràfica o amb la crisi econòmica, per exemple, es produeix un comportament sostingut en el temps d'una part significativa de l'alumnat escolaritzat en escoles públiques a l'etapa de primària que renuncia a continuar el seu itinerari en el sector públic a l'educació secundària obligatòria i sol·licita l'admissió a centres concertats.

Taula 14. Evolució del percentatge d'alumnat en el sector públic per etapa educativa a Catalunya (2005-2015)

	2005- 2006	2006- 2007	2007- 2008	2008- 2009	2009- 2010	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015
Educació infantil de segon cicle	64,5	65,2	65,8	66,3	66,9	67,7	68,3	68,1	68,0	67,2
ESO	58,6	59,0	59,1	59,6	60,2	60,7	61,4	62,0	62,0	61,9

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

Aquest transvasament de demanda del sector públic al sector concertat en el pas a secundària està protagonitzat especialment per alumnat de famílies socialment afavorides, que, a diferència de l'educació primària, no confien prou en el sector públic a secundària. Des d'aquesta perspectiva, doncs, és un transvasament

d'alumnat que contribueix a mantenir o a incrementar els desequilibris ja existents a primària en la composició social dels dos sectors de titularitat i, consegüentment, a reproduir la segregació escolar a secundària.

Aquesta composició social més desfavorida de molts instituts en comparació amb la

majoria de centres concertats, juntament amb valoracions subjectives sobre la grandària, el projecte educatiu, el professorat, el tipus de seguiment que es proporciona als alumnes o el clima escolar i la convivència al centre, són alguns dels factors argüïts recurrentment per aquestes famílies per explicar el canvi de sector.

L'experiència del Síndic en les visites fetes a centres sembla que constata, de manera més prevalent que als centres de primària, l'existència d'instituts amb dèficits de cohesió i de vinculació amb el centre per part de l'equip docent i de la comunitat escolar, i amb dèficits de consistència dels projectes educatius de centre.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- ganalitzi les raons que expliquen el transvasament de demanda del sector públic al sector concertat en el pas a secundària i que desenvolupi mesures per evitar-ho, atès que reproduceix la segregació escolar del sistema;
- garanteixi una provisió de places públiques a secundària suficient per garantir la continuïtat educativa en el sector públic;
- analitzi i consolidi els projectes educatius dels instituts amb dèficits de demanda i amb una composició social desfavorida, i la cohesió i la vinculació de l'equip de professionals que hi treballen.

La incorporació de la lluita contra la segregació escolar en el retiment de comptes

En els darrers anys, el Departament d'Ensenyament ha anat atorgant nivells més grans d'autonomia pedagògica i organitzativa als centres, però també ha anat desenvolupant mecanismes de retiment de comptes, a fi de poder valorar-ne el funcionament i per garantir que la prestació del servei educatiu es desenvolupa adequadament.

Aquest retiment de comptes se centra molt en la supervisió i la millora del rendiment acadèmic dels alumnes dels centres, a partir dels instruments d'avaluació disponibles pel Departament d'Ensenyament, i també objectius relacionats amb la cohesió social,

però sense uns instruments d'avaluació que de manera comparada amb la resta de centres de l'entorn garanteixi el seguiment de l'equitat en la composició social dels centres i dels canvis organitzatius i pedagògics necessaris per afavorir l'heterogeneïtzació, si cal, d'aquesta composició social.

Aquestes actuacions, en tot cas, es limiten als centres que tenen una composició social especialment desfavorida, però no tant als centres socialment afavorits que no reflecteixen la realitat social del seu entorn.

L'experiència del Síndic constata que part de la responsabilitat d'aquesta situació és de les condicions d'escolarització que plantegen els mateixos centres amb una composició social afavorida.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que incorpori la lluita contra la segregació escolar en el retiment de comptes, tant pel que fa als centres amb una composició social afavorida com també pel que fa als centres amb una composició social desfavorida, en el sentit d'incorporar la diversitat social del seu entorn.

La intervenció pedagògica als centres amb alta complexitat educativa i amb resultats acadèmics baixos: la reducció de ràtios i les auditories pedagògiques

Davant de les situacions de segregació escolar, la intervenció del Departament d'Ensenyament s'orienta fonamentalment a dotar els centres de composició social especialment desfavorida de condicions pedagògiques més favorables per gestionar la complexitat, amb un seguiment més exhaustiu de la pràctica docent i dels resultats.

Els criteris de programació de P3 fets públics pel Departament d'Ensenyament en el procés d'admissió corresponent al curs 2016/2017, per exemple, incorporen la reducció de les ràtios dels centres en entorns d'alta complexitat a 22, amb l'acord del centre i de l'ajuntament corresponent.

De fet, el Departament d'Ensenyament dota els centres d'elevada complexitat de ràtios d'alumnat per aula més baixes i de més recursos de professorat (vegeu el capítol posterior corresponent) i de suport, com ara les aules d'acollida, juntament amb la sisena hora: més professors per menys alumnes durant més hores. L'objectiu és intentar compensar l'efecte de la composició social en els resultats acadèmics dels centres i afavorir l'èxit escolar, alhora que es redueix l'impacte de les diferències socioeconòmiques i culturals dels alumnes.

La centralitat del Departament d'Ensenyament en la millora dels resultats acadèmics als centres amb més complexitat educativa el va portar el curs 2013/2014 a desenvolupar el programa de les auditories pedagògiques en 96 centres de Catalunya en els quals el percentatge d'alumnes que no assolien les competències bàsiques en llengua i matemàtiques va ser proper al 30% en diverses edicions de l'avaluació d'educació primària. Aquest programa consisteix en una sèrie d'actuacions dutes a terme per la Inspecció d'Educació per a l'avaluació integral del centre (realitat socioeconòmica de l'alumnat, aspectes pedagògics, econòmics i organitzatius dels centres, etc.) i per a l'establiment d'estratègies d'orientació i de suport pedagògic ajustades a la seva realitat.

Aquesta intervenció pedagògica del Departament d'Ensenyament en els centres

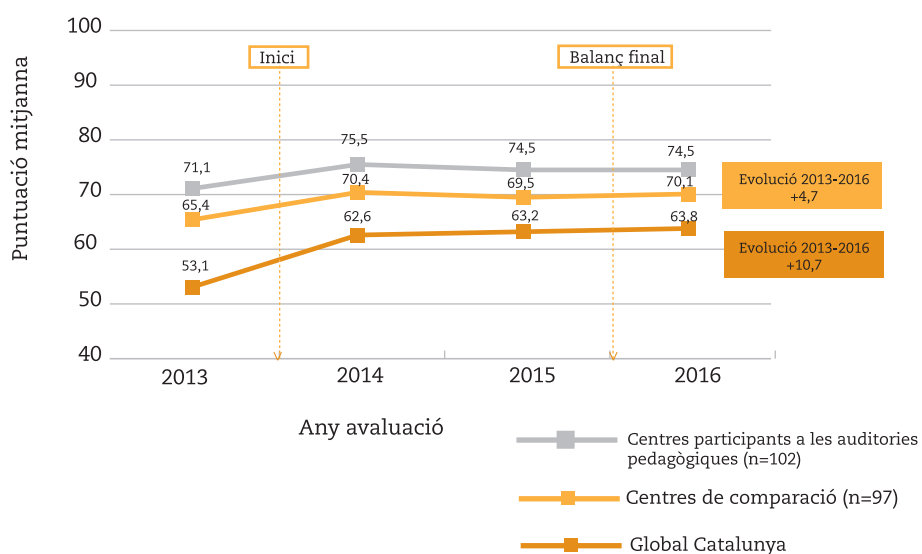
amb una elevada complexitat educativa per garantir la millora dels resultats també es fa present, a través de mesures menys intenses però addicionals (servei escolar personalitzat a les escoles, Programa intensiu de millora als instituts, etc.), en altres centres on aquesta complexitat educativa no és tan elevada. Aquí caldria afegir-hi les mesures relacionades amb l'organització de suport lingüístic i suport social adreçat als alumnes de procedència estrangera, per donar resposta a les seves necessitats d'accés al currículum, com ara les aules d'acollida, adreçades a atendre l'alumnat nouvingut que desconeix la llengua vehicular del centre, o també el suport lingüístic i social, que també és un recurs específic de suport a les activitats programades a l'aula ordinària que dona resposta a les necessitats educatives per als alumnes que no es poden considerar estrictament nouvinguts, que ja no assisteixen a l'aula d'acollida i que la seva llengua familiar és diferent de les llengües oficials a Catalunya (de manera que presenten unes limitacions que no els permeten seguir amb normalitat els continguts curriculars i superar les dificultats d'integració escolar i social per assolir l'èxit educatiu). El curs 2015/2016 412 centres educatius disposen d'aula d'acollida, 156 centres disposen de suport lingüístic i social i 125 centres disposen d'ambdós recursos.

El seguiment de les auditories pedagògiques entre els cursos 2013/2014 i 2015/2016 ha permès als centres participants millorar substancialment els seus resultats en les proves de llengua catalana, llengua castellana, llengua anglesa i matemàtiques per sobre de la millora dels resultats experimentada pels centres d'un entorn socioeconòmic similar i també per la mitjana de Catalunya (vegeu el gràfic 21).

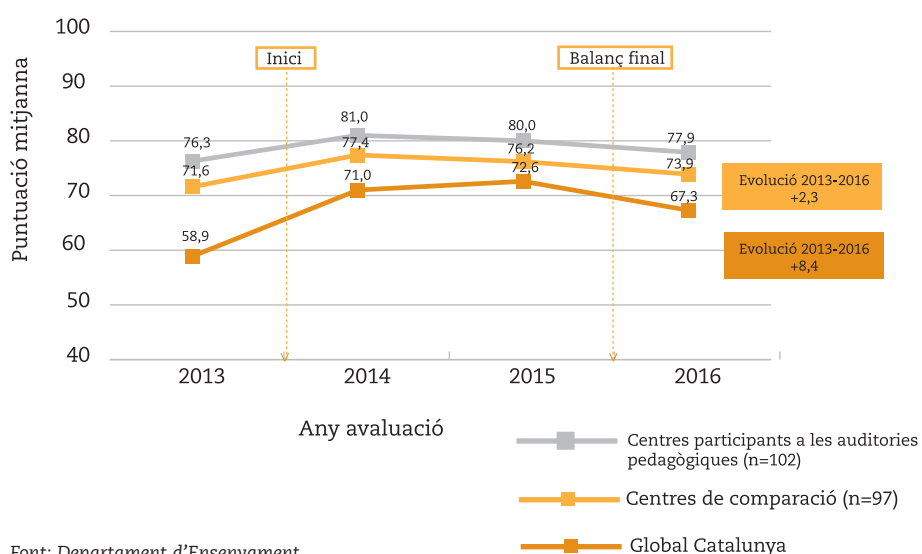
El Síndic alerta, però, que, si bé aquestes mesures compensatòries pretenen reduir l'impacte de la composició social dels centres en els resultats educatius, no corregeixen necessàriament la segregació escolar ni actuen sobre les causes que l'origenen. Limitar la intervenció de l'Administració educativa en la millora d'aspectes pedagògics i del desenvolupament acadèmic de l'alumne, a criteri del Síndic, és reduccionista. L'impacte negatiu de la segregació escolar va més enllà del rendiment acadèmic, i té a veure amb desigualtats en les oportunitats educatives en sentit més ampli (activitats que desenvolupa, relacions socials, generació d'expectatives educatives, etc.).

Gràfic 21. Seguiment de les auditories pedagògiques (2013-2016)

Llengua catalana

Matemàtiques

Font: Departament d'Ensenyament.

A banda de desenvolupar mesures compensatòries per garantir el dret a l'educació de l'alumnat escolaritzat en centres amb una elevada complexitat, cal combatre les

condicions estructurals que provoquen els desequilibris en la composició social dels centres.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que desenvolupi les mesures compensatòries que escaiguin per garantir el dret a l'educació en condicions de qualitat dels alumnes escolaritzats en centres amb una elevada complexitat educativa, però que actuï amb la mateixa intensitat i determinació sobre les condicions estructurals que originen la segregació escolar.

L'estabilitat del projecte educatiu

La mobilitat de l'alumnat durant el curs i al llarg de l'escolaritat és un dels factors que més dificulta l'activitat docent i el desenvolupament dels projectes educatius, i que és especialment present als centres amb una composició social desfavorida. En l'informe *La segregació escolar I: la gestió del procés d'admissió d'alumnat*, el Síndic ja ha destacat la necessitat de protegir els centres amb una composició social desfavorida (generalment amb vacants) de la matrícula fora de termini.

La manca d'estabilitat en el professorat, com es veurà en epígrafs posteriors, també especialment present en centres amb elevada complexitat, també suposa una dificultat a l'hora de consolidar els projectes educatius dels centres.

L'estabilitat dels projectes educatius també s'ha vist afectada, especialment en els anys de crisi econòmica, per les mesures de restriccions pressupostàries aplicades, que han suposat la minoració de la inversió directa o indirecta en determinades mesures

i programes que eren font de recursos humans i materials addicionals i que contribuïen a finançar actuacions educatives per a l'alumnat dels centres.

Pel que fa al pressupost dels centres, convé recordar que la LEC estableix que la gestió pública de recursos econòmics del sistema educatiu s'ha de regir, entre d'altres, pel principi d'estabilitat pressupostària (art. 197). Aquesta estabilitat ha de facilitar als centres educatius assolir els seus objectius i consolidar el propi projecte educatiu i l'organització pedagògica del centre.

En aquest sentit, les informacions facilitades pels mateixos centres escolars a través d'escrits de queixa han posat de manifest les dificultats de garantir l'estabilitat de projectes educatius i de planificar inversions de millora a mitjà i llarg termini, a causa de les alteracions pressupostàries que han experimentat els centres en els darrers anys. La millora de la situació financera, si es consolida, ha de permetre garantir una estabilitat més gran als centres pel que fa als recursos humans, materials i econòmics disponibles.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que garanteixi, d'acord amb el principi d'estabilitat pressupostària, previst en l'ordenament jurídic vigent, que ha de regir la gestió dels recursos públics del sistema educatiu, una certa estabilitat dels recursos assignats als centres per consolidar els seus projectes educatius, sens perjudici d'incorporar les adequacions necessàries derivades de la rendició de comptes i de l'avaluació de la implementació d'aquests projectes educatius, especialment als centres amb una composició socialment desfavorida.

Alhora, a fi de garantir el dret a l'educació en qualitat i en igualtat d'oportunitats, el Síndic també demana al Departament d'Ensenyament que tingui una especial cura en la provisió de recursos econòmics als centres amb una composició social menys afavorida i amb més concentració de necessitats educatives específiques, on l'exercici del dret a l'educació en igualtat d'oportunitats està menys garantit.

3.2.2. La provisió i l'accessibilitat de les sortides i les colònies escolars

Els efectes de la segregació escolar sobre el desenvolupament de sortides i colònies escolars als centres amb una composició social desfavorida

Un dels factors que moltes famílies valoren (encara que potser de manera complementària) a l'hora de triar escola és la realització de sortides i colònies escolars.

En aquest sentit, val a dir que hi ha importants diferències/desigualtats entre centres, tant públics com concertats, en la freqüència i en el tipus de sortides i de colònies escolars que fan els alumnes. Mentre hi ha escoles públiques i concertades que els alumnes fan viatges a l'estranger o estades d'esquí, per exemple, n'hi ha d'altres que no fan colònies per la impossibilitat d'una part significativa de les famílies de sufragar-ne el cost.

Hi ha centres públics i concertats que, a través de les quotes que paguen les famílies a les AMPA o als mateixos centres o de

subvencions de les administracions locals o d'entitats socials, se sufraga el cost de les sortides i de les colònies escolars dels alumnes que no el poden assumir. No totes les escoles disposen d'aquestes mesures d'accessibilitat econòmica, i no hi ha mesures d'accessibilitat promogudes pel mateix Departament d'Ensenyament.

Quan la composició social és especialment desfavorida, el desplegament d'aquestes mesures finançades per altres famílies o per les mateixes administracions locals esdevé més difícil, per l'import total que s'ha de sufragar. Aquest és un dels motius pels quals els centres amb una composició social més desfavorida tenen, de vegades, una freqüència i un tipus de sortides i colònies escolars més baixes que els centres amb una composició social afavorida.

La manca de realització (o la realització menys freqüent) de sortides i colònies escolars en aquests centres, a banda de suposar una desigualtat d'oportunitats per als alumnes, debilita el projecte educatiu del centre i en reproduïx encara més la segregació escolar.

Desigualtats en la participació a les colònies escolars d'alumnes residents a Figueres (Q-02793/2013)

Per conèixer la participació a les colònies escolars dels alumnes de Figueres, el Síndic va seleccionar una mostra de centres i va sol·licitar les dades de participació dels alumnes de 3r de primària. L'anàlisi d'aquesta informació ha posat de manifest que:

- De les 11 escoles de les quals s'ha demanat informació sobre els alumnes de 3r de primària, 7 no tenen programades colònies escolars per als alumnes de tercer de primària per al curs 2015/2016.
- De les 4 escoles amb colònies, més d'una quarta part dels alumnes no hi va assistir-hi per diferents motius. Una de les escoles informa haver endegat actuacions per afavorir que les colònies siguin accessibles econòmicament, especialment a través de la implicació dels mateixos mestres. En les altres tres escoles, prop d'un 20% dels alumnes no hi va participar per raons econòmiques (vegeu la taula 15).

Taula 15. Centres amb colònies escolars dels alumnes de 3r de primària a Figueres (2015/2016)

	Alumnes 3r primària	Sense colò- nies	%	Sense colònies per motius econòmics	%
Centre concertat 1	26	10	38,5	5	19,2
Escola pública 1	26	13	50,0	5	19,2
Escola pública 2	47	11	23,4	0	0,0
Escola pública 3	28	18	64,3	6	21,4

Font: Elaboració a partir de dades dels centres.

Els límits de l'autonomia dels centres en la programació de les sortides i les colònies escolars: equitat i màxim aprofitament educatiu

A més dels centres de composició social desfavorida que no fan sortides i colònies escolars, o que ho fan amb menys freqüència, en molts dels centres on es fan la participació en aquestes activitats està condicionada al pagament de les quotes corresponents. Com ja s'ha assenyalat anteriorment, hi ha molts infants que no fan aquestes activitats per la impossibilitat de sufragar-ne el cost.

Davant les actuacions dutes a terme pel Síndic en aquest àmbit, el Departament d'Ensenyament acostuma a emprar dos arguments:

- Les sortides i colònies escolars no són activitats obligatòries.
- Les sortides i colònies escolars formen part de les activitats educatives dels centres i estan vinculades als seus projectes educatius corresponents, de manera que correspon al centre definir el seu projecte i adoptar les decisions que corresponguin en relació amb la participació dels alumnes, d'acord amb els marges d'autonomia de què disposen.

En aquest sentit, segons estableix la LEC (art. 91), el projecte educatiu de centre és la màxima expressió de l'autonomia dels centres, i “n'orienta l'activitat i hi dóna sentit amb la finalitat que els alumnes assoleixin les competències bàsiques i el màxim aprofitament educatiu”. En el cas dels centres públics, a més, el projecte educatiu ha d'estar inspirat, entre d'altres, pels principis “de qualitat pedagògica, de direcció responsable, de dedicació i professionalitat docents, d'avaluació, de retiment de comptes, d'implicació de les famílies, de preservació de l'equitat, de cerca de l'excel·lència i de respecte a les idees i les creences dels alumnes i de llurs mares, pares o tutors”.

De la mateixa manera, en definir el projecte educatiu de centre, a banda de tenir-se en compte aquests principis, també s'han de valorar, de manera més concreta, “les característiques socials i culturals del context escolar i les necessitats educatives dels alumnes” (art. 91.3).

Pel que fa a la programació de les sortides i les colònies escolars en el projecte educatiu de centre, cal tenir present que aquestes tenen una funció educativa específica que difícilment pot ser substituïda per activitats alternatives, i que ofereixen oportunitats educatives (experiències vitals, descoberta de l'entorn, etc.), especialment als infants de famílies socialment menys capitalitzades,

que no sempre poden adquirir a través de les vies que tenen al seu abast.

Les sortides i les colònies escolars, doncs, tenen un clar valor educatiu i de foment de la igualtat d'oportunitats, plenament coherent amb els projectes educatius de centre que, per llei, han de fomentar el màxim aprofitament educatiu per als alumnes, la preservació de l'equitat i la cerca de l'excel·lència, tenint en compte la composició social de l'alumnat i les característiques de l'entorn del centre.

La supressió (o minoració) de les sortides i les colònies escolars en centres amb una composició social desafavorida o la manca de participació dels alumnes amb dificultats econòmiques en centres sense aquesta composició social, per bé que tinguin l'aval de la direcció i del consell escolar de centre d'acord amb l'autonomia organitzativa de què disposa el centre, a criteri del Síndic, contrasta amb els principis que han d'orientar la definició de tot projecte educatiu de centre, que limiten l'exercici de l'autonomia dels centres.

El Departament d'Ensenyament té el deure de proporcionar els recursos públics per facilitar el desenvolupament del projecte educatiu de centre, i aquestes activitats n'han de formar part.

Des d'aquesta perspectiva, el Síndic insisteix que la realització de les sortides i les colònies escolars hauria d'estar regida únicament per criteris educatius i de necessitats i composició de l'alumnat, no pas per altres circumstàncies.

Cal tenir present, a més, que la Convenció de les Nacions Unides sobre els drets de l'infant (art. 3.1), de compliment obligat, i la Llei 14/2010, de 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència (art. 5), estableixen el principi de l'interès superior de l'infant, i totes les decisions que afecten infants l'han de tenir en compte.

Precisament, el nostre ordenament jurídic reconeix el dret de l'infant a l'escolarització, però també a l'educació en un sentit més ampli, de manera que els poders públics no només han de fomentar l'accés dels infants en igualtat d'oportunitats a

l'activitat pròpiament lectiva, sinó també a altres activitats no lectives, organitzades dins o fora dels centres, que proveeixen d'oportunitats educatives els infants.

L'interès de qualsevol infant és participar en sortides i colònies escolars organitzades pels centres, tenint present el seu caràcter educatiu i d'equitat en l'accés a les oportunitats educatives.

Els llimbs legals i la promoció de les colònies escolars per part dels poders públics

La supressió de les sortides i les colònies escolars en centres amb una composició social desafavorida o la manca de participació dels alumnes amb dificultats econòmiques en altres centres socialment menys desafavorits es veu afavorida pels llimbs legals que afecten les activitats desenvolupades fora del recinte escolar, que es fan parcialment o completa en horari lectiu, però que tenen el caràcter de voluntàries o complementàries.

El Document 3/2000: *Activitats extraescolars i complementàries i serveis escolars*, elaborat pel Consell Escolar de Catalunya l'any 2000, ja advertia que "en els centres públics, el marc legal actual comporta que algunes activitats educatives bàsiques que s'han de realitzar fora del centre i/o que requereixen algun tipus de despesa per part de les famílies hagin de tenir la consideració de complementàries i, per tant, no obligatòries. Com a conseqüència d'això, de vegades s'acaba no realitzant-les o bé un sector d'alumnes deixa de participar-hi. Quan aquestes activitats impliquen horaris extraordinaris cal apel·lar exclusivament a la bona voluntat del professorat per tal que siguin possibles. Tot plegat fa que en contextos escolars desafavorits aquestes siguin cada vegada més difícils de desenvolupar" (sic).

La situació destacada pel Consell Escolar de Catalunya l'any 2000 continua essent plenament vigent l'any 2016, setze anys més tard.

Actualment, encara no és possible determinar quina consideració tenen les colònies escolars, quines garanties reals

d'igualtat d'oportunitats tenen els infants i els centres escolars d'entorns socials més desfavorits, quines implicacions comporten per al personal docent que hi participa, etc.

Des d'aquesta perspectiva, el Síndic recorda la importància de desenvolupar polítiques proactives de promoció de la realització de les colònies escolars als centres, atès que representen una oportunitat educativa per als alumnes.

Per assolir aquest objectiu, el Síndic ha demanat a l'Administració educativa que estableixi mecanismes per retribuir o compensar la realització de sortides o colònies als docents, tot i entenent que es tracta d'una activitat educativa i que, en cas que s'inclogui dins el projecte educatiu de centre, hauria de poder ser assumida per tots els membres del claustre més enllà de la bona disposició personal d'aquests professionals. En aquest sentit, segons la LEC, correspon a l'Administració educativa promoure el reconeixement del professorat i el millorament de les condicions en què porta a terme el seu treball (art. 105).

El Departament d'Ensenyament exposa que l'Acord de 21 de novembre de 2001, sobre condicions de treball del professorat en l'àmbit de la Mesa sectorial de negociació del personal docent d'ensenyament públic no universitari de la Generalitat de Catalunya, va incrementar, fins i tot, a un 100% el fons destinat a aquestes activitats. La darrera convocatòria d'ajuts va ser la Resolució EDU/1811/2010, de 2 de juny, de convocatòria per a la concessió d'ajuts al professorat i al personal laboral dels centres educatius del Departament d'Educació que realitza tasques d'atenció a l'alumnat, i que ha participat en activitats educatives realitzades fora dels centres durant el curs escolar 2008/2009. L'aplicació del Decret llei 3/2010, de 29 de

maig, de mesures urgents de contenció de la despesa i en matèria fiscal per a la reducció del dèficit públic, en compliment de la normativa bàsica establerta pel Reial decret llei 8/2010, de 20 de maig, va obligar el Departament d'Ensenyament a suprimir aquests ajuts.

En aquesta línia, però l'Ordre ENS/330/2014, de 6 de novembre, del procediment de promoció docent per estadis, incorpora la participació en activitats complementàries, colònies i plans d'entorn del professorat com a element definidor del sistema de promoció docent (art. 2 i 8), amb estadis que es corresponen a diferents nivells retributius.

A més, cal recordar que l'ordenament jurídic preveu que els alumnes puguin accedir en igualtat d'oportunitats a les activitats i als serveis que s'organitzen en cadascun dels centres. Les famílies que pateixen situacions de precarietat econòmica, doncs, no haurien de veure's limitades en l'accés a aquestes activitats i serveis. La mateixa LEC estableix que les administracions públiques han de facilitar l'accés en condicions d'equitat a les activitats complementàries, i també als serveis escolars de menjador i transport durant els ensenyaments obligatoris i en els ensenyaments declarats gratuïts, i han d'oferir, entre d'altres, ajuts als alumnes amb necessitats educatives específiques reconegudes, condicionats al nivell de renda familiar (entre altres factors) (art. 6). Al seu torn, també preveu que el Departament d'Ensenyament reguli les activitats complementàries i els serveis escolars, i en garanteixi el caràcter no lucratiu i voluntari, i estableixi ajuts per fomentar l'accés dels alumnes en situacions socials o econòmiques desfavorides (art. 50 i 202).

Malgrat aquesta previsió normativa, aquests ajuts no existeixen actualment.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- Desplegui el marc general d'ordenació de les activitats complementàries, les activitats extraescolars i els serveis escolars dels centres vinculats al Servei d'Educació de Catalunya, tant dels centres públics com dels centres concertats, tal com preveu l'article 158.2 de la LEC, de manera que s'asseguri, per a les colònies i sortides escolars, el següent:

- els ajuts per fomentar l'accés de l'alumnat a aquestes activitats en igualtat d'oportunitats, tant en centres públics com en centres concertats, i les garanties que la despesa pública destinada s'adreça efectivament a aquests ajuts per a infants (art. 50.3 i 202 de la LEC);

- el dret a la participació de l'alumnat i a la no-exclusió per raons econòmiques;

- l'accés en condicions d'igualtat per mitjà de l'establiment de quanties màximes (art. 205.11 de la LEC), fraccionament de quotes com a mecanisme per afavorir-ne l'accessibilitat, la voluntarietat, el caràcter no lucratiu, etc.

- Doni compliment a l'article 202 de la LEC, que preveu que el Departament, per raons d'oportunitat social, d'equitat o de no-discriminació per raons econòmiques, estableixi ajuts i atorgui beques amb relació a activitats complementàries i extraescolars.

- Desenvolupi actuacions orientades a promoure l'organització de colònies escolars als centres escolars, especialment quan es troben en entorns socials desfavorits, com ara:

- mesures per compensar els docents i el personal que hi participi;

- ajuts per fomentar l'accés dels centres i dels alumnes en situacions socials o econòmiques desfavorides.

3.2.3. L'oferta d'ensenyament del centre com a condicionant de la demanda

La reproducció de la segregació escolar a través de la configuració de l'oferta dels centres

La programació dels ensenyaments que ha d'oferir cada centre també conforma un factor clau per entendre la segregació escolar, i es troba tant en l'origen del fenomen com també en la seva reproducció al llarg del temps.

En el marc dels expedients de queixa, per exemple, el Síndic ha comprovat que la diferenciació de centres amb oferta d'ESO-FP (amb batxillerat o sense) i de centres amb oferta d'ESO-batxillerat en un mateix territori contribueix a diferenciar el tipus d'alumnat que s'hi escolaritza, ja que en l'imaginari col·lectiu s'estableixen diferències entre instituts orientats fonamentalment als ensenyaments d'itineraris més professionalitzadors (cicles formatius), que concentren alumnat amb més dificultats, i instituts orientats fonamentalment més cap als ensenyaments d'itineraris més academicistes (batxillerat), que concentren alumnat amb més expectatives de promoció escolar.

O també ha comprovat, per exemple, que les seccions d'institut (instituts sense oferta postobligatòria) als municipis amb altres centres amb oferta d'educació secundària, i on la planificació d'una SES respon més a un dèficit d'oferta que a un dèficit d'accessibilitat geogràfica dels instituts ja existents, tendeixen a tenir una demanda més feble, en part, per l'absència d'oferta de secundària postobligatòria, que els fa menys atractius per a l'alumnat amb més expectatives educatives, atès que l'obliguen a un nou canvi de centre per prosseguir els estudis.

En vista d'aquest fet, el Síndic de Greuges ha fet una anàlisi dels processos d'admissió de seccions d'institut ubicades en alguns municipis que disposen de més oferta de secundària pública (Badalona, Castelló d'Empúries, Tarragona, Cardedeu, Salt i Barcelona). L'anàlisi de les dades de composició social i demanda escolar mostra una situació força diversa entre les diferents seccions d'institut. D'una banda, convé tenir present que algunes seccions d'institut presenten una prevalença de les necessitats educatives específiques entre el seu alumnat força equiparable a la del seu entorn immediat, i que tenen una forta demanda en el procés d'admissió d'alumnat, sense presentar vacants un cop realitzada la matrícula ordinària.

D'altra banda, però, també val a dir que la majoria de seccions d'institut analitzades presenta una composició social amb una concentració més elevada de necessitats educatives específiques que la resta d'instituts públics del seu entorn immediat (municipi o districte, en el cas de Barcelona), i també nivells de demanda escolar més feble (amb menys preinscripcions i matrícula que places en oferta).

Si bé hi ha elements que en determinats casos poden contribuir a revalorar l'oferta de la secció d'institut per sobre de la resta de centres (projecte educatiu del centre, ubicació geogràfica, baixa concentració de problemàtiques socials en l'entorn, etc.), les dades sembla que constaten que la configuració de l'oferta de les seccions d'institut, sense ensenyaments secundaris postobligatoris, situa aquests centres en una posició de debilitat en el procés d'admissió d'alumnat respecte a la resta d'instituts de l'entorn que sí que integren diferents ensenyaments secundaris.

És ben cert que hi ha seccions d'institut que estan ubicades en nuclis disseminats o

allunyats dels nuclis urbans històrics, o en zones amb una elevada concentració de problemàtiques socials, i que tendeixen a escolaritzar l'alumnat del seu entorn immediat. També ho és, però, que moltes d'aquestes seccions d'institut concentren una complexitat socioeducativa més gran que altres centres públics propers, i que en els processos d'admissió reben l'impacte de dinàmiques de "fugida" d'alumnat que viu en aquests entorns i que evita escolaritzar-s'hi, no només per la seva composició social, sinó també per la seva oferta d'ensenyaments.

De fet, en el marc d'una de les actuacions desenvolupades, el Departament d'Ensenyament va informar el Síndic que, en el cas de la ciutat de Barcelona, hi havia el projecte de revalorar les seccions d'institut a través de processos de reconversió en instituts-escola, amb adscripció a instituts propers que disposessin d'una oferta de batxillerat en condicions, on l'alumnat dels centres adscrits tingués dret prioritari d'accés. Aquesta és una mesura que, a criteri d'aquesta institució, podria combatre la segregació escolar de les seccions d'institut afectades.

RECOMANACIONS

El Síndic de Greuges demana que el Departament d'Ensenyament estudiï l'impacte de la programació de l'oferta de les seccions d'institut sobre la segregació escolar als municipis que també tenen instituts (i també dels instituts que, per raó de l'oferta d'ensenyaments postobligatoris que tenen, presenten desigualtats en el procés d'admissió d'alumnat), i que desenvolupi mesures a fi de consolidar-ne l'oferta i de fer-la atractiva per a l'alumnat i les seves famílies

La situació de la secció d'institut d'un municipi de les comarques gironines (Q-02286/2010)

Arran d'una visita realitzada al centre, i després de constatar-hi problemes de segregació escolar i de demanda feble en el procés ordinari d'admissió d'alumnat, el Síndic de Greuges va decidir obrir una actuació d'ofici. Aquesta secció d'institut és el centre de secundària del municipi amb una demanda escolar més feble, només amb 5 sol·licituds sobre un total de 40 places en el darrer procés d'admissió (amb una ràtio de preinscripcions per plaça de 0,1, mentre que la resta de centres aquesta ràtio gira al voltant de l'1), i amb una proporció d'alumnat amb necessitats educatives específiques més elevat, del 29%.

L'estudi de la queixa constata que aquesta situació s'ha produït per diferents factors relacionats amb la planificació escolar.

D'una banda, aquesta secció d'institut va ser creada en un emplaçament amb dèficits d'accessibilitat i d'urbanització, en comparació amb altres centres del

municipi, i després de sis anys, encara continua en una situació infraestructural de provisionalitat.

I, de l'altra, la configuració de l'oferta del centre ha provocat que l'alumnat amb més expectatives de continuar els estudis més enllà de l'educació obligatòria opta per no sol·licitar la secció d'institut, per l'absència d'oferta secundària postobligatòria.

La situació d'una secció d'institut en un municipi de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (Q-01084/2012)

Les dades aportades posen de manifest que la secció d'institut i l'institut més proper, centres de secundària ubicats a la mateixa zona, a pocs metres de distància, i que tenen la mateixa demanda potencial, presenten desigualtats importants en els nivells de demanda real i en la seva composició social.

Concretament, el Síndic constata que en el procés d'admissió d'alumnat corresponent al curs 2012/2013 a 1r d'ESO l'institut va tenir una oferta de 115 places i una demanda de 139 sol·licituds, mentre que la SES va tenir una oferta de 55 places i una demanda de 28 sol·licituds.

Així mateix, el Síndic també constata que a 1r d'ESO corresponent al curs 2011/2012, l'institut presenta un 31,1% d'alumnat estranger i un 22,1% d'alumnat amb necessitats educatives específiques, mentre que aquests percentatges en el cas de la secció d'institut s'incrementen fins al 55,6% d'alumnat estranger i el 51,9% d'alumnat amb necessitats educatives específiques.

És a dir, aquestes dades demostren no només que la secció d'institut presenta una composició social especialment desfavorida, amb una elevada concentració de necessitats educatives específiques, sinó també que els centres de la zona presenten importants dèficits d'escolarització equilibrada, amb un problema de segregació escolar.

Després d'estudiar aquest assumpte, el Síndic va resoldre que l'oferta diferenciada (per la manca de provisió d'ensenyaments postobligatoris a la secció d'institut), si bé podia no suposar cap desavantatge per als alumnes de la secció d'institut, atès que aquests estan adscrits a l'institut proper, on poden continuar la seva escolaritat després de l'ESO, era un dels factors que explicava els desequilibris en el nivell de demanda i en la composició social del centre.

Altres factors condicionants poden estar relacionats amb la ubicació del centre, a les instal·lacions on també hi ha una escola de primària, que també és un centre amb una composició social especialment desfavorida, i amb la provisionalitat de les seves instal·lacions. Val a dir que aquestes instal·lacions incompleixen diversos preceptes previstos pel Reial decret 132/2010, de 12 de febrer, pel qual s'estableixen els requisits mínims dels centres que imparteixen els ensenyaments de segon cicle de l'educació infantil, l'educació primària i l'educació secundària.

La manca d'itineraris clars de primària a secundària als centres públics

Un dels factors que motiva la tria al sector concertat és la possibilitat de cursar l'educació primària i l'educació secundària al mateix centre. La majoria de centres concertats presenten oferta de primària i secundària, o bé tenen adscrit un centre amb oferta de secundària que garanteix la continuïtat de l'escolarització de l'alumne, sense la incertesa que pot suposar no saber exactament el centre on desenvoluparà la seva escolaritat.

Per als centres públics, que majoritàriament no tenen oferta de primària i de secundària, l'instrument fonamental és l'adscripció de centre. La LEC estableix que l'adscripció entre centres educatius té per finalitat, a més d'ordenar el procés d'escolarització, facilitar la continuïtat educativa, i atorga al Departament d'Ensenyament la funció de determinar-la (art. 76).

Com s'ha manifestat en l'informe *La segregació escolar a Catalunya (I): la gestió del procés d'admissió d'alumnat*, però, en els

darrers anys el Departament d'Ensenyament ha tendit a establir models d'adscripció única en cada barri o municipi, on tots els centres de primària estan adscrits a tots els centres de secundària d'una determinada zona. En aquest context, la finalitat de garantir la continuïtat educativa a través de l'adscripció es dilueix, els itineraris formatius en el sector públic són menys previsibles i augmenta la incertesa sobre l'institut on l'alumnat podrà continuar l'escolaritat.

En el marc d'aquest informe, però, el Síndic també adverteix que l'enfortiment dels itineraris entre escoles i instituts a través de les adscripcions ha de tenir present la necessitat de combatre que als instituts hi hagi les mateixes inequitats en la composició dels centres que a les escoles de primària. L'existència de projectes educatius singulars en determinades escoles, que tenen una composició social més afavorida que les escoles de l'entorn, ha provocat una creixent demanda social per generar instituts amb el mateix projecte pedagògic i que tinguin com a centres adscrits aquestes mateixes escoles (encara que no es respecti necessàriament el criteri de proximitat).

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- empri les adscripcions per reforçar els itineraris entre els centres públics de primària i de secundària amb models d'adscripció diferenciada;
- no reproduïxi als instituts, per mitjà de les adscripcions, les inequitats en la composició social ja existent als centres de primària;
- fomenti la integració entre escoles i instituts.

La demanda de construcció d'un institut per als centres amb projectes singulars de la dreta de l'Eixample, a la ciutat de Barcelona (AO-00072/2016)

Hi ha una demanda social de les famílies de les escoles públiques amb projectes singulars de promoure la construcció d'un institut amb la mateixa línia pedagògica que tinguin com a centres adscrits aquestes escoles.

L'anàlisi de la composició social dels centres de la zona posa de manifest que aquestes tres escoles tenen una composició social més afavorida que les escoles públiques més properes. Adscriure aquestes tres escoles a aquest institut podria suposar reproduir a través de les adscripcions la segregació escolar existent a la zona.

“Aquest institut que reclamem és per a la continuïtat educativa d'alumnes que ja estan cursant la primària en escoles que funcionen amb èxit, la qual cosa demostra que el projecte educatiu és bo. Actualment, els alumnes han d'anar forçosament a IES amb altres línies pedagògiques. Necessitem el nou institut ja. Si hi ha voluntat política, podria començar a funcionar el curs vinent, 2017-2018, encara que els primers anys fos en barracons.”

“Necessitem un institut al barri de manera urgent amb la línia del projecte educatiu de l'Escola X [Escola 1 (taula X)], així com [Escola 4 (taula X)] i [Escola Y], que continuï les idees i les pràctiques educatives d'escola activa on l'ensenyament tingui com a base l'autonomia de l'alumne. El local destinat al futur Institut Z amb el seu solar reservat des de fa molts anys és el lloc idoni i epicèntric per a aquests tres centres”.

“Necessitem urgentment un institut al barri del Fort Pienc, un institut en continuïtat amb el projecte educatiu de les escoles [Escola Y], [Escola 4 (taula X)] i [Escola 1 (taula X)]. Aquestes tres escoles són noves i amb una nova pedagogia i necessiten un institut que els correspongui. L'Institut W n'és un exemple! L'institut hauria de funcionar per al curs 2017-2018, encara que la infraestructura sigui amb barracons. [Escola Y], [Escola 4 (taula X)] i [Escola 1 (taula X)] han començat amb barracons i ha estat un èxit.”

Fragments extrets del portal Decidim.barcelona de l'Ajuntament de Barcelona.

El Consorci d'Educació de Barcelona ha exposat recentment que l'institut esmentat no té una previsió de data per a la seva construcció, tot i que sí una reserva de sòl.

3.2.4. La provisió de les activitats educatives fora de l'horari escolar i la vinculació del centre amb l'entorn

Les desigualtats en l'oferta d'activitats extraescolars entre els centres i els dèficits en el desplegament de polítiques d'accessibilitat econòmica

Les reflexions exposades anteriorment per a l'àmbit de les sortides i les colònies escolars també són extrapolables a aquest àmbit. Els centres amb una composició social afavorida tendeixen a tenir una oferta extraescolar més àmplia i diversificada, per les possibilitats més grans de les famílies de sufragar-ne el cost i per la participació més elevada del seu alumnat, que els centres amb una composició social desfavorida, que de vegades no en tenen.

La segregació escolar, doncs, genera desigualtats importants entre els centres dins d'un mateix territori pel que fa a la provisió d'aquestes activitats i a la densitat d'oferta educativa no lectiva que s'ofereix al seu alumnat, la qual cosa reproduïx la

mateixa segregació (debilitament dels projectes educatius d'uns centres i enfortiment dels altres).

La feblesa de determinades AMPA, molt relacionada amb la composició social del centre, condiciona la seva capacitat organitzativa d'activitats educatives i afavoreix l'existència de diferències importants entre centres escolars pel que fa al seu nivell de dinamització educativa.

Els dèficits de polítiques d'accessibilitat econòmica a les activitats extraescolars no contribueixen a compensar aquestes situacions i alhora provoquen que els infants amb més dificultats econòmiques només puguin accedir, si n'hi ha al seu territori, a serveis de caràcter assistencial i d'accés gratuït (centres oberts, casals infantils, etc.), que al seu torn acostumen a tenir una composició social que difereix enormement de la de les activitats de lleure amb un accés més normalitzat. Aquests infants pateixen l'impacte d'una doble segregació, en l'àmbit escolar i a través de la segregació/diferenciació del lleure en funció de l'origen social dels infants.

Aquests dèficits remetent a la necessitat que les administracions públiques i els agents educatius intensifiquin els esforços en la planificació de mesures de suport al lleure educatiu i combatin les desigualtats en la provisió d'activitats (entre centres escolars, per exemple), especialment en barris i municipis socialment desfavorits.

En relació amb les polítiques d'accessibilitat, la LEC preveu que les administracions públiques han de promoure mesures que facilitin l'accés de tots els alumnes a les activitats extraescolars (art. 6.3), que el

Govern pot atorgar ajuts per a la realització d'activitats educatives fora de l'horari lectiu (art.6.6), i que el Departament d'Ensenyament, per raons d'oportunitat social, d'equitat o de no-discriminació per raons econòmiques, ha d'establir ajuts i atorgar beques amb relació a activitats extraescolars (art. 202) i n'ha de regular la convocatòria (art. 50.3).

Malgrat aquesta previsió legal, actualment no hi ha un sistema general d'ajuts que doni compliment a aquesta provisió i afavoreixi l'equitat en l'accés dels infants a les activitats extraescolars.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- Desplegui el marc general d'ordenació de les activitats complementàries, les activitats extraescolars i els serveis escolars dels centres vinculats al Servei d'Educació de Catalunya, tant dels centres públics com dels centres concertats, tal com preveu l'article 158.2 de la Llei 12/2009, de 10 de juliol, d'educació (LEC), de manera que s'asseguri específicament per a les activitats extraescolars organitzades en centres escolars el següent;

-els ajuts per fomentar l'accés de l'alumnat a aquestes activitats en igualtat d'oportunitats, tant en centres públics com en centres concertats (art. 202 de la LEC), i les garanties que la despesa pública destinada s'adreci efectivament a aquests ajuts per a infants (quan els centres disposen d'activitats) o a les AMPA, especialment en zones socialment desfavorides, per a l'organització d'activitats de lleure en horari extraescolar (quan els centres no disposen d'activitats, ja que els ajuts no serveixen si les escoles on van aquests alumnes no disposen d'oferta).

-el caràcter no lucratiu d'aquestes activitats i les garanties per fer-ho possible;

-el caràcter inclusiu, coeducatiu i intercultural d'aquestes activitats i les garanties per fer-ho possible;

-el dret dels infants a ser informats en relació amb les activitats i el dret a ser escoltats a l'hora d'establir-ne la programació;

-l'obertura de les activitats extraescolars als infants del territori;

-les subvencions per a la creació i el manteniment d'AMPA en entorns socials desfavorits, com a agent dinamitzador clau, amb la col·laboració de les federacions d'aquestes associacions

- Doni compliment a l'article 202 de la LEC, que preveu que el Departament, per raons d'oportunitat social, d'equitat o de no-discriminació per raons econòmiques, estableixi ajuts i atorgui beques amb relació a activitats complementàries i extraescolars, i garanteixi que la despesa pública destinada s'adreci efectivament a aquests ajuts per a infants i que arribi als centres escolars amb una composició social desfavorida.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament i als ajuntaments que:

- garanteixin la continuïtat dels plans educatius d'entorn pel que fa a les actuacions relacionades amb el lleure educatiu dels centres amb una composició social desfavorida i amb la millora de les condicions d'accés.

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament, al Departament de Treball, Afers Social i Famílies i als ajuntaments que:

- promoguin plans locals de dinamització del lleure educatiu, especialment en barris i municipis socialment desfavorits, que, entre altres aspectes, contribueixin a dinamitzar l'oferta de lleure educatiu als centres escolars amb una composició social desfavorida.

La importància de la vinculació dels centres amb l'entorn i del suport que reben del territori en un context de desigualtats territorials

En l'àmbit de la lluita contra la segregació escolar, convé fer una menció especial del paper del territori a l'hora de donar suport a la tasca educativa dels centres, especialment amb la provisió de recursos d'acompanyament a l'escolaritat. Els tallers d'estudi assistit, els programes de diversificació curricular, els programes de transició escola-treball o els programes de suport a les famílies, per posar-ne alguns exemples, són mesures adreçades a l'alumnat que presenta dificultats d'escolarització, fonamentals per enfortir els processos educatius dels centres i combatre les desigualtats educatives del sistema.

A més, la vinculació dels centres al barri, amb programes d'obertura de les instal·lacions escolars en horari no lectiu, amb la implicació dels centres en l'organització de les festes locals o amb la participació a les xarxes territorials, per posar-ne també alguns exemples, contribueixen a dinamitzar educativament els centres i també a donar a conèixer els projectes educatius a la comunitat educativa de l'entorn, aspecte especialment important als centres amb una demanda més feble i amb una composició social més desfavorida.

En molts municipis, les polítiques de lluita contra la segregació escolar s'han vist acompanyades d'actuacions de treball integrat entre els diferents agents educatius del barri (escoles, AMPA, administracions, etc.) per revalorar l'oferta dels centres socialment més desfavorits, en termes de projecte educatiu i també d'imatge social.

En aquest sentit, cal destacar especialment la contribució dels plans educatius d'entorn, implantats en la majoria de barris socialment desfavorits de Catalunya, i amb actuacions que tenen per objectiu donar respostes integrades i comunitàries a necessitats educatives de l'alumnat escolaritzat a molts centres amb una elevada concentració de complexitat educativa i problemàtiques socials. Per mitjà d'aquests plans, es dona suport institucional i econòmic a projectes d'intervenció socioeducativa impulsats de manera coordinada pels agents locals que tinguin per objectiu reforçar l'equitat educativa i la cohesió social i millorar la situació dels col·lectius socialment desfavorits, i també es dona suport als centres que pateixen els efectes negatius de la segregació escolar.

El curs 2015/2016 hi ha un total de 461 escoles, 216 instituts, 6 instituts-escola i 130 centres concertats, a més d'altres centres (escoles bressol, escoles d'adults, etc.), que participen en els 107 plans educatius d'entorn actualment actius, ubicats en 82 municipis catalans diferents (vegeu la taula 16).

Taula 16. Evolució dels plans educatius d'entorn a Catalunya (2004-2016)

	Municipis	Plans	Alumnat	Primària	Secundària	Total centres	Escoles	instituts	Instituts escola	Concertats	Altres
2004-2005	26	31	78.567	-	-	265	120	57	-	40	48
2005-2006	53	68	169.440	-	-	574	263	116	-	100	95
2006-2007	80	95	233.741	-	-	801	362	162	-	130	147
2007-2008	-	-	242.605	165.192	78.193	807	368	165	-	130	144
2008-2009	-	-	292.200	211.657	80.543	820	382	165	-	129	144
2009-2010	-	-	317.869	234.271	83.598	862	393	170	-	130	169
2010-2011	-	-	325.852	186.516	139.336	893	408	182	-	135	168
2011-2012	-	-	338.659	195.366	143.293	915	415	188	-	139	173
2012-2013	80	97	330.768	187.058	143.710	884	393	187	4	130	170
2013-2014	77	97	330.736	186.764	143.972	881	388	188	5	130	170
2014-2015	77	96	-	189.926	-	890	393	191	5	130	171
2015-2016	82	107	-	-	-	1.005	461	216	6	130	192
2016-2017	92	117	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Font: Xtec.

Amb tot, la importància que en els darrers anys ha anat adquirint l'entorn en els processos educatius no ha evitat que les mesures d'austeritat aplicades hagin afectat el finançament dels plans educatius d'entorn, bé per la minoració dels recursos que hi destinava el Departament d'Ensenyament, arran, en part, de la supressió del finançament del Ministeri d'Educació, bé per la reducció de l'aportació d'alguns ajuntaments (tot i que en altres casos la dotació dels ajuntaments s'ha vist incrementada).

Les dades del Departament d'Ensenyament indiquen que la cobertura dels plans educatius d'entorn va experimentar un retrocés a partir del curs 2012/2013, en què es van reduir el nombre de municipis participants, el nombre d'alumnat potencialment beneficiat i el nombre de centres participants. Val a dir que aquesta tendència negativa, però, s'ha revertit el curs 2015/2016, amb un increment novament del nombre de plans, municipis i centres afectats, i també del finançament destinat.

Fetes aquestes consideracions, però, cal afegir que l'impacte de la segregació escolar va més enllà del prop del centenar de municipis que tenen plans educatius

d'entorn, i que hi ha escoles que pateixen problemes relacionats amb la segregació escolar (tot i que potser no d'una manera tan severa) que no tenen entorns especialment capitalitzats per donar suport i revalorar la seva tasca, ni tampoc polítiques compensatòries d'aquesta debilitat, com ara plans educatius d'entorn.

Segons la informació feta pública pel Departament d'Ensenyament (24/05/2016), els plans d'entorn acullen el 67,8% dels centres de màxima complexitat. Recentment, el Departament d'Ensenyament ha assenyalat la voluntat d'ampliar el nombre de plans d'entorn per garantir la cobertura del 100% dels centres de màxima complexitat.

Els plans educatius d'entorn ajuden a compensar les desigualtats territorials existents derivades, tant de la composició social i de la concentració de problemàtiques socioeducatives entre els diferents municipis, com de la capacitat dels territoris de donar suport a la tasca que desenvolupen els centres amb més dificultats, però no exhaureixen la necessitat d'intervenció que cal fer a escala local per combatre la segregació escolar.

Les polítiques locals en matèria d'educació desenvolupades pels ajuntaments són molt importants a l'hora de dinamitzar educativament els territoris i de donar suport als centres amb més dificultats, i hi ha desigualtats territorials importants pel que fa a la implicació dels ajuntaments en l'àmbit de l'educació en general, i en la lluita contra la segregació escolar en particular (no només per mitjà dels instruments de planificació educativa, sinó també per mitjà d'actuacions

de dinamització educativa dels centres amb una composició social desfavorida).

Els centres en entorns socialment més capitalitzats (composició social més afavorida, teixit associatiu més potent, ajuntaments més actius en matèria d'educació, etc.) acostumen a tenir més facilitats per dinamitzar el seu propi projecte educatiu de centre que els centres ubicats en entorns socialment més desfavorits i sense tants recursos educatius.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- desenvolupi i potenciï, conjuntament amb els ajuntaments, programes com ara els plans educatius d'entorn o d'altres, adreçats a enfortir la vinculació dels centres amb una composició social desfavorida a l'entorn i el suport dels agents educatius del territori a la tasca d'aquests centres, en tots els municipis amb desequilibris en la composició social dels centres;
- incorpori la lluita contra la segregació escolar i la millora de la coresponsabilitat de tots els centres del territori en l'escolarització equilibrada d'alumnat com a objectiu estratègic dels plans educatius d'entorn.

El Síndic demana als ajuntaments que:

- desenvolupin polítiques locals en matèria d'educació orientats a donar suport des del territori als projectes educatius dels centres amb una composició social més desfavorida i amb una demanda social més feble.

3.3. La direcció i la dotació de professionals al centre

La rotació del professorat en centres amb una elevada concentració d'alumnat socialment desfavorit i els nous criteris de configuració de les plantilles com a oportunitat

La tria d'escola per part de les famílies està molt condicionada, també, per la percepció (subjectiva) que aquestes tenen de la qualitat de la direcció i del professorat.

Les visites realitzades a escoles amb una elevada concentració d'alumnat socialment desfavorit posen de manifest que en molts casos (encara que no sempre) aquests centres estan afectats per una elevada rotació del professorat. L'especial complexitat socioeducativa que han d'atendre i la provisió de vegades insuficient de personal per atendre la diversitat existent fan que les baixes i els canvis de destinació de mestres puguin ser relativament freqüents, i que en molts d'aquests centres una part important del professorat sigui interí i hi estigui de pas.

La poca estabilitat del claustre de professorat afecta, lògicament, la consolidació del projecte educatiu i el prestigi del centre a l'entorn, amb efectes directes sobre el nivell de demanda i sobre la seva segregació escolar. Aquests dèficits d'estabilitat, alhora, també limiten les possibilitats d'establir mesures continuades en el temps per capgirar i millorar la situació del centre.

El Departament d'Ensenyament ja va aplicar el curs 2013/2014 nous criteris de

nomenament per tal que les vacants fossin ocupades prioritàriament per docents del mateix centre, per exemple. D'aquesta manera, el percentatge de permanència dels nomenaments als centres ha passat del 56,5% de les places l'any 2006 al 80,4% l'any 2013 (tot i que bona part d'aquests tenien la destinació provisional).

Recentment, el Departament d'Ensenyament ha aprovat el Decret 39/2014, de 25 de març, pel qual es regulen els procediments per definir el perfil i la provisió dels llocs de treball docents. Aquest ordenament preveu l'estabilitat de la plantilla docent com a criteri per definir les plantilles i els llocs de treball dels centres i incorpora mesures perquè el director del centre pugui participar en la configuració de la plantilla, per adequar-la a les necessitats del projecte educatiu del centre. En concret, el director del centre proposa la plantilla de llocs de treball i intervé directament en la definició dels perfils d'aquests llocs, i també participa en determinats procediments de selecció de personal funcionari –provisió per concurs específic i de provisió especial– i en el nomenament del personal interí o substitut docent.

Amb aquest marc normatiu, si aquesta facultat de les direccions es gestiona adequadament, els centres amb una elevada concentració d'alumnat socialment desfavorit i amb una elevada rotació de professorat haurien de tenir més capacitat per estabilitzar les seves plantilles, per promoure més cohesió interna del claustre i una vinculació més forta amb el projecte educatiu del centre.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que, a través de la normativa que regula les plantilles i la provisió de llocs docents als centres i a través de les mesures de gestió de personal que corresponguin:

- promogui l'estabilitat dels claustres de professorat dels centres amb una composició social desfavorida o amb una demanda social feble;
- garanteixi la capacitació i la implicació del claustre de professorat dels centres amb una composició social desfavorida, no només per atendre la diversitat de l'alumnat, sinó també per consolidar el projecte educatiu i millorar la valoració del centre per part de l'entorn

La discriminació positiva en la dotació de personal als centres amb una composició social desfavorida i els nous criteris de configuració de les plantilles com a oportunitat

Ja en l'informe extraordinari *La segregació escolar a Catalunya*, presentat al Parlament de Catalunya l'any 2008, el Síndic va posar de manifest la necessitat de condicionar la dotació de plantilles a la complexitat educativa existent a les escoles, en el sentit que els centres amb una especial complexitat social disposessin de més i millors docents que els centres amb menys necessitats educatives, com a mesura per garantir la qualitat en l'atenció educativa dels alumnes escolaritzats en aquests centres i per contribuir a consolidar projectes educatius més potents i atractius per a la demanda escolar.

En relació amb la necessitat de discriminar positivament els centres amb una composició social desfavorida, cal assenyalar alguns avenços respecte de l'any 2008, quan es va presentar l'anterior informe del Síndic sobre la segregació escolar a Catalunya. El desplegament de la LEC, que introdueix més flexibilitat en els procediments de configuració de plantilles dels centres, pot representar una oportunitat per garantir plantilles més adequades, estables i cohesionades als centres amb una especial complexitat social.

El mateix Decret 39/2014, de plantilles i provisió de llocs de treball dels centres educatius, estableix que “entre els criteris per a l'assignació de recursos docents als centres s'han de tenir en compte les característiques socioeconòmiques de la zona, i, si escau, els continguts de l'acord de coresponsabilitat i el contracte programa corresponent” (art. 9.2), d'acord amb una revisió de “la classificació dels centres educatius públics en funció de les característiques socioeconòmiques de la zona” (disposició addicional primera), que ja s'ha dut a terme.⁵ El director pot proposar, com a màxim, un 50% dels llocs específics,

tenint en compte el projecte educatiu del centre, però amplia aquesta possibilitat a tots els llocs de treball en el cas dels centres d'alta complexitat. Aquests centres, doncs, tenen actualment més facilitats per configurar plantilles que s'adeqüin a la complexitat educativa que han d'atendre.

Pel que fa a la dotació de plantilles, el Departament d'Ensenyament assigna un nombre més elevat de recursos humans a aquests centres, especialment a través de:

- la regulació dels criteris per a l'elaboració de les plantilles dels centres públics, que estableixen recursos addicionals per a determinades tipologies específiques de centre amb més complexitat educativa;
- el cert marge de discrecionalitat de què disposen els serveis territorials d'Ensenyament per donar respostes específiques a les necessitats de personal de suport de determinats centres, a través d'increments puntuals de determinades dotacions;
- l'existència d'altres fonts de recursos suplementaris (projectes d'autonomia de centre, acords de coresponsabilitat, aules d'acollida, etc.), que comporta la disposició de recursos addicionals per atendre necessitats educatives de l'alumnat.

La Resolució de 27 de juny de 2016, per la qual es fixen els criteris generals i el procediment per a la confecció de les plantilles de professors de les escoles per al curs 2016-2017 i de supressió o transformació dels llocs de treball docents, per exemple, estableix per a les escoles amb oferta educativa completa classificades com de “màxima complexitat” que tenen la consideració de CAEP (3 hores més per cada grup d'escolarització amb menys de 15 alumnes i 6 hores per cada grup amb 15 alumnes o més) o que mantenen l'ampliació horària de sis hores lectives (3 hores més per cada grup d'escolarització de l'escola) una dotació superior que la resta de centres (vegeu el quadre 5).

⁵ La relació de centres públics de complexitat màxima s'ha confeccionat amb dades referides a l'alumnat que cursa ensenyaments obligatoris corresponents al curs 2013-2014 i en funció dels indicadors de context següents: baix nivell d'instrucció dels pares/tutors, ocupació de llocs de treball de baixa qualificació professional dels pares/tutors, nombre significatiu de pares/tutors d'alumnes perceptors de la renda mínima d'inserció, percentatge elevat de pares/tutors en situació d'atur, alt percentatge d'alumnes amb necessitats educatives específiques, percentatge alt d'alumnes nous/noves.

Quadre 5. Dotació de plantilles per tipus d'escola a primària (2016)

	Ràtio d'alumnes per grup = 15		Ràtio d'alumnes per grup = 25	
	Dotació de professorat	Dotació d'hores de docència de professorat per hores de docència al centre	Dotació de professorat	Dotació d'hores de docència de professorat per hores de docència al centre
9 grups d'escolarització (centres de màxima complexitat, amb ampliació horària)	16	1,5	17	1,6
9 grups d'escolarització (centres sense ampliació horària)	13,5	1,5	14,5	1,6
18 grups d'escolarització (centres de màxima complexitat, amb ampliació horària)	30	1,4	31,5	1,5
18 grups d'escolarització (centres sense ampliació horària)	25,5	1,4	26,5	1,5

Font: Elaboració pròpia a partir de la Resolució de 27 de juny de 2016, per la qual es fixen els criteris generals i el procediment per a la confecció de les plantilles de professors de les escoles per al curs 2016-2017 i de supressió o transformació dels llocs de treball docents.

En relació amb aquesta dotació diferencial, però, convé posar de manifest que:

- Les visites dutes a terme per aquesta institució a centres de complexitat màxima constaten sovint que aquests recursos suplementaris encara són insuficients per atendre la complexitat educativa del centre. Si es té present que als centres d'elevada complexitat es desenvolupa una hora addicional de docència, aquesta dotació diferencial es dilueix (vegeu quadre 5).
- Els programes existents no sempre són específics ni cobreixen la totalitat dels centres d'especial complexitat social, i no sempre compensen prou les desigualtats educatives que pateixen.
- La normativa que any rere any fixa els criteris per a l'elaboració de les plantilles dels centres públics es mostra de vegades rígida a l'hora de garantir aquesta adequació de les dotacions de plantilles a les necessitats educatives dels centres docents amb més complexitat social.
- Respecte a la provisió d'aules d'acollida, cal tenir present que en els darrers cursos les dotacions de professorat s'han anat reduint per efecte de la moderació dels

fluxos immigratoris, que provoquen un decreixement de l'arribada d'alumnat nouvingut que desconeix la llengua vehicular de l'escola. No obstant això, la complexitat educativa dels centres amb una elevada presència d'alumnat d'origen immigrant no necessàriament s'ha reduït, ni ho ha fet necessàriament al mateix ritme que la disminució de l'arribada d'alumnat nouvingut. El curs 2007/2008 hi havia al voltant de 1.150 aules d'acollida a Catalunya, mentre que el curs 2012/2013 s'havien reduït fins a les 723. El curs 2015/2016, hi ha 537 centres amb aula d'acollida.

En aquesta línia, cal destacar com a avenç que l'Acord GOV/70/2016, de 31 de maig, de mesures en matèria de personal docent depenent del Departament d'Ensenyament, aprovat recentment, i ja incorporat en la Resolució de plantilles de 2016, ha establert una millora de l'assignació de la plantilla docent a partir del curs 2016/2017 en centres que tenen la consideració de màxima complexitat i que no tenien la consideració de CAEP.

Pel que fa a les escoles de màxima complexitat, s'ha incrementat tres hores lectives per grup d'escolarització als centres sense sisena hora i als que facin sisena hora

s'ha garantit una dotació equivalent a la que tenien els CAEP l'any 2014. Cal recordar que del total d'escoles que tenen la consideració de màxima complexitat, 161 imparteixen la sisena hora i 74 implementen el SEP. I, pel que fa als instituts, s'ha establert l'assignació d'un nombre d'hores lectives de professorat per cada grup d'ESO en concepte de millora de l'atenció dels alumnes en funció de la tipologia assignada a cada institut (estàndard, mitjana, alta o molt alta). Per al curs 2016/2017, tots els instituts que tenen la consideració de màxima complexitat se'ls ha assignat la tipologia molt alta (fins al curs 2015/2016 només 26 instituts tenien aquesta tipologia).

Aquesta mesura ha permès l'assignació de 400 dotacions de professorat distribuïts en 170 escoles (240 dotacions) i 79 instituts (160) i uniformar els criteris de càlcul de plantilla docent a tots els centres que tenen la consideració de "màxima complexitat".

Als centres d'alta complexitat, a més, se'ls garanteix un tècnic d'educació infantil (escoles) i un tècnic d'integració social

(instituts), a més de les substitucions del personal docent des del primer dia a les escoles.

Recentment, el Departament d'Ensenyament ha manifestat la voluntat de continuar discriminant positivament els centres de màxima complexitat pel que fa a la provisió de professionals al centre. En funció de les disponibilitats pressupostàries, s'ha previst que en propers cursos es pugui ampliar el nombre de centres que tenen la consideració de màxima complexitat.

D'altra banda, el Consorci d'Educació de Barcelona també ha manifestat que està duent iniciatives encaminades a dotar de més recursos els centres de més complexitat a través del projecte "Escoles Enriquides" i també de les millores previstes en el context del Pla de barris, en el marc del qual aquesta administració ha proposat que es pugui dotar de personal especialitzat en psicologia o psicopedagogia els centres d'alta complexitat dels barris esmentats per reforçar, des de dins dels centres, la tasca que desenvolupen els serveis educatius i sanitaris externs.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- la normativa que regula l'elaboració de les plantilles garanteixi que els centres amb una composició social desfavorida tinguin una dotació més gran de docents, d'acord amb les necessitats educatives del seu alumnat, suficient per atendre les necessitats educatives específiques existents;
- analitzi de manera sistemàtica els efectes que les decisions adoptades en la gestió de personal poden generar sobre l'atenció educativa de l'alumnat socialment més desfavorit, i adopti les mesures correctores o compensatòries que escaiguin, en cas que se'n verifiquin efectes negatius.

La manca de plantilles interdisciplinàries als centres amb una composició social desfavorida

En la línia de l'epígraf anterior, les visites realitzades pel Síndic a centres amb una elevada complexitat educativa posen de manifest que la dotació de professionals en aquests centres està mancada d'interdisciplinarietat, de plantilles amb diferents perfils que sàpiguin abordar, conjuntament amb els docents, l'atenció de les necessitats educatives de l'alumnat i

desplegar la funció social que desenvolupa l'escola.

Les necessitats de professionals en aquests centres són fonamentalment de l'àmbit social (educadors socials, treballadors socials, etc.) i de l'àmbit de la salut (psicòlegs, logopedes, etc.) que treballin, d'una banda, les qüestions relacionades amb la situació socioeducativa i socioeconòmica de l'alumnat i les seves famílies; i, de l'altra, aspectes relacionats amb el desenvolupament del llenguatge i amb el benestar psicosocial

dels alumnes. La incorporació del tècnic d'integració social a tots els instituts de màxima complexitat suposa un avenç en aquest sentit.

No hi ha tradició que els centres comparteixin recursos amb els serveis socials dels municipis o amb altres centres escolars, més enllà dels recursos dels serveis educatius territorials que ja es comparteixen.

Ben sovint, la direcció i el professorat dels centres amb una elevada complexitat inverteixen moltes energies a atendre i gestionar situacions derivades de la precarietat econòmica i de l'estrès emocional que pateixen els alumnes i les seves famílies, que no pas a la intervenció merament educativa.

Dotació de professionals a un centre públic amb una elevada complexitat educativa al barri de Ciutat Meridiana de Barcelona (AO-00070/2016)

Arran d'una visita a l'escola, la direcció del centre planteja que per atendre l'elevada complexitat educativa requereix un abordatge més interdisciplinari que no es pot satisfer a partir de la plantilla del centre.

En concret, la direcció del centre informa que dels 210 alumnes un 25% aproximadament pateix problemàtiques greus o molt greus que afecten la seva conducta a l'escola i la dinàmica de la classe, i que tenen a veure amb les seves necessitats educatives especials (en alguns casos) i també amb les seves necessitats socioeconòmiques específiques o amb situacions de violència familiar, i que generen situacions de conflicte, com ara: desautorització a l'autoritat, agressió o insults o amenaces als mestres, insults, amenaces o assetjament als companys, agressions als companys, escapoliments de l'aula o desperfectes al material i a les infraestructures.

A més d'aquest 25%, hi ha un 50% d'alumnes amb algun tipus de dificultat d'aprenentatge, dificultats emocionals, poca autoestima i trastorn del llenguatge, la qual cosa requereix molta dedicació i unes condicions de molta estabilitat per poder treballar amb concentració.

El 25% restant, que té un ritme normalitzat en el seu desenvolupament, suporta una dinàmica de classe sovint distorsionada. Hi ha alumnes que vénen a l'escola amb por perquè se senten insegurs davant dels companys. Hi ha queixes de les famílies respecte d'aquestes dinàmiques i, fins i tot, n'hi ha que han decidit canviar els seus fills per aquest motiu.

La direcció del centre es mostra disposada a compartir recursos amb serveis socials o també amb el Centre Sant Joan de la Creu.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que reguli i garanteixi la dotació de plantilles més multidisciplinàries als centres amb una elevada complexitat educativa, amb assignacions de professionals de l'àmbit social (tècnics d'integració social, educadors socials, treballadors socials, etc.) i de l'àmbit de la salut (psicòlegs, logopedes, etc.) per atendre les necessitats existents.

La manca d'incentius per a l'assignació dels professors més competents als centres amb una composició social desfavorida

A criteri del Síndic, no hi ha mesures prou actives per afavorir que els millors professors, més qualificats i amb més habilitats per a la tasca docent, prestin el servei als centres amb una complexitat més elevada.

Actualment, les escoles públiques que mostren més capacitat d'atracció del professorat són sovint les que tenen menys complexitat educativa o també les que tenen projectes pedagògics singulars, atrets per la innovació, però que al seu torn també acostumen a tenir una composició social menys desfavorida que les escoles públiques del seu entorn.

L'Ordre ENS/330/2014, de 6 de novembre, del procediment de promoció docent per estadis, que estableix la promoció retributiva dels funcionaris docents, estadis diferents de promoció que comporten diferents nivells retributius, estableix diferents elements definidors relacionats amb l'antiguitat (la permanència en servei actiu o serveis especials en cossos docents, o amb contracte laboral com a professor de religió), els resultats acadèmics del centre (la implicació en el millorament dels resultats del centre), la implicació en el funcionament del centre (el desenvolupament de funcions d'especial responsabilitat o representativitat o la participació en activitats complementàries, colònies i plans d'entorn i la creació de materials educatius digitals) o la qualificació professional (formació permanent i acadèmica).

En canvi, no s'incorpora com un element més l'exercici de la professió en centres amb una composició social desfavorida, ni es discrimina positivament aquest exercici.

És més, el Síndic va alertar que els elements que actualment defineixen el procediment de promoció docent poden arribar a discriminar negativament el professorat que exerceix la tasca docent en centres de més complexitat educativa. Per exemple, "per cada curs escolar en què s'assoleixi una millora significativa o es mantinguin

bons resultats en els indicadors de centre, el professorat pot obtenir fins a un crèdit en funció de la seva implicació". A priori, és més senzill mantenir bons resultats en centres de composició social afavorida que millorar significativament els resultats en centres amb una composició social desfavorida.

El Departament d'Ensenyament recorda que la valoració del centre no es fa sobre els resultats educatius estrictament, sinó que es contextualitza amb els centres de la mateixa tipologia, alhora que també es tenen en compte indicadors globals de qualitat, com ara el pla de millora de resultats i el seu compliment. La conclusió de les avaluacions externes de la Inspecció d'Educació del curs 2015/2016 és que els centres d'alta complexitat tenen pràcticament la mateixa valoració que els centres d'altres entorns socioculturals, la qual cosa indica que no hi ha un perjudici, però tampoc un incentiu.

On sí que es reconeix l'exercici en centres de màxima complexitat és en el concurs de mèrits de provisió de llocs de treball docents i també com a mèrit per a l'adjudicació de comissió de serveis al professorat. Així, per exemple, la Resolució ENS/906/2014, de 23 d'abril, per la qual es determinen els centres educatius i els llocs de treball docents que tenen la consideració de dificultat especial estableix que "tots els llocs de treball de les plantilles docents d'aquests centres tenen la consideració d'especial dificultat als efectes previstos als articles 16.1a) [...] del Decret 39/2014, de 25 de març". Aquest article del Decret 39/2014, de 25 de març, pel qual es regulen els procediments per definir el perfil i la provisió dels llocs de treball docents, estableix, efectivament, que en els concursos de mèrits es valorarà d'una forma preferent el treball desenvolupat en llocs de treball de dificultat especial. Cal recordar, però, que els concursos de mèrits i les comissions de serveis són processos que poden suposar la marxa del centre, no pas la seva permanència. Com a incentiu, doncs, afavoreix l'accés a centres de màxima complexitat com a pas previ a accedir a altres llocs o tasques.

La pràctica docent en centres amb una elevada complexitat educativa suposa assumir un repte d'una dificultat més gran

(alumnat amb més necessitats educatives específiques, més prevalença de situacions de vulnerabilitat socioeconòmica, que obliguen a una atenció socioeducativa més integral, precarietat que té un impacte sobre el benestar psicosocial i emocional dels alumnes que deriva en problemes conductuals i emocionals, i fins i tot en més violència –continguda o no– en l'àmbit escolar) que no està prou recompensat per

un sistema d'incentius que ajudi a atraure i retenir el professorat en aquests centres.

Les condicions salarials del professorat no varien en funció de la complexitat educativa del centre, tot i que les condicions laborals d'exercir la professió en centres d'elevada complexitat educativa acostumen a ser més exigents que en centres de baixa complexitat.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que la normativa que regula l'elaboració de les plantilles:

- introdueixi mecanismes d'incentius o d'altres per garantir que els professors més qualificats per a la tasca docent prestin servei als centres amb una complexitat més elevada;
- incorpori al procediment de promoció docent l'exercici professional en centres amb una composició social desfavorida com a element definidor.

Les limitacions de la discriminació positiva en la dotació de personal més enllà dels centres amb una elevada complexitat i l'absència d'informació real sobre el nivell d'instrucció de les famílies dels centres

Els diferents centres educatius presenten desigualtats significatives quant a la seva composició social, i quant a la complexitat educativa que han de gestionar, i aquesta realitat és estructural al sistema educatiu i no es limita als centres de màxima complexitat (222 escoles, 89 instituts i 2 instituts escola)⁶ o els centres que mantenen la sisena hora (al voltant de 400). Aquesta actuació abasta menys del 25% de centres públics.

Els recursos procedents de programes específics, a més, no cobreixen la totalitat dels centres amb una composició social moderada, i no sempre són prou compensadors de les desigualtats educatives que pateixen.

Més enllà dels centres de complexitat elevada, no hi ha mesures prou actives en la configuració de les plantilles per condicionar

i adequar la dotació de recursos a la composició social dels centres. Els centres de complexitat baixa disposen sovint dels mateixos recursos que els centres de complexitat moderada.

Cal tenir present que el problema de la segregació escolar va més enllà dels centres que tenen una elevada o molt elevada concentració de problemàtiques socials, o dels centres ubicats en entorns socioeconòmicament desfavorits.

Al seu dia, el Síndic ja va denunciar que la normativa que determinava la configuració de les plantilles discriminava només els centres d'atenció educativa preferent (CAEP) i els centres amb l'ampliació horària aprovada, i afegia que la localització de la complexitat educativa dels centres d'educació infantil i primària a Catalunya no s'ajustava amb el mapa d'escoles que al seu dia es van declarar CAEP, ni els centres amb problemes de segregació escolar es limitaven als que tenien aprovada l'ampliació horària. Els canvis socials ocorreguts en les darreres dues dècades van provocar que hi haguessin moltes escoles no considerades CAEP que presentaven una

⁶ Resolució de 14 de maig de 2014 del director general de professorat i personal de centres públics, per la qual es fa pública, amb caràcter provisional, la relació de centres educatius classificats com de màxima complexitat.

complexitat educativa significativa, fins i tot per sobre d'altres centres que al seu dia van ser considerats CAEP.

Tot i que, d'acord amb el que estableix el Decret 39/2014, de plantilles i provisió de llocs de treball, s'ha elaborat aquesta nova relació, el Síndic continua destacant que el Departament d'Ensenyament no disposa d'informació prou precisa sobre la composició social real de l'alumnat dels centres, amb indicadors clau per determinar la complexitat educativa, més enllà de les dades de què ja disposa de la realitat del seu entorn (que no sempre s'adiu amb la realitat del centre) o de les dades disponibles sobre l'alumnat (per nacionalitat, per percepció de beca de menjador o per percepció de la renda mínima d'inserció, per exemple). Aquests són indicadors prou adequats per identificar els centres amb

una elevada complexitat, però per discriminar adequadament altres nivells de complexitat.

La recerca social constata que el nivell d'instrucció dels progenitors és el més determinant a l'hora de preveure la trajectòria educativa dels alumnes. El Departament d'Ensenyament, però, no disposa d'informació real sobre la composició social dels centres en funció del nivell d'instrucció de les seves famílies.

L'assignació de professorat segons el nivell de complexitat permet adequar millor la dotació de plantilles a les necessitats reals d'atenció de l'alumnat i poder desplegar així, en funció d'aquestes necessitats, mesures organitzatives com ara desdoblaments, agrupaments flexibles, el servei escolar personalitzat, etc.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- faci un estudi específic per determinar indicadors i variables que cal tenir en compte per concretar amb criteris objectius la complexitat de cada centre educatiu, en funció del nivell d'instrucció de les famílies, per exemple, i els mecanismes per recollir aquesta informació, i també per concretar les necessitats de professorat que es corresponen amb els diferents nivells de complexitat establerts;
- estableixi, a través de la normativa que regula anualment la configuració de plantilles, una dotació de professionals diferenciada per als diferents nivells de complexitat dels centres, a fi que la dotació de professorat dels centres depengui de la composició social de l'alumnat.

L'autonomia en la gestió dels recursos humans com a oportunitat però també com a risc

Com s'ha assenyalat, la LEC i els decrets que la despleguen doten els centres educatius públics d'un marc per a l'exercici de la seva autonomia de gestió, dins de la qual hi figura la gestió del professorat, dels professionals d'atenció educativa i del personal d'administració i serveis, i també capacita les direccions dels centres per intervenir en la definició de la plantilla docent i en l'assignació de perfils singulars en determinats llocs de treball d'acord amb el projecte educatiu.

Encara és aviat, per exemple, per avaluar els resultats de l'aplicació del nou decret de

plantilles i de provisió de llocs docents, de l'any 2014, que desplega la capacitat de les direccions de proposar les plantilles dels centres i d'establir els requisits per als llocs, o la intervenció d'aquestes en la selecció de les candidatures en els procediments de provisió per concurs específic i de provisió especial.

En un escenari en què les direccions poden seleccionar part del professorat, si bé pot afavorir l'estabilitat i l'adequació de les plantilles, també pot tenir efectes negatius sobre els centres amb més complexitat educativa. Es pot donar el cas que el professorat amb més mèrits acumulats, més qualificat, amb més facilitats per aconseguir plaça en aquests processos de selecció, opti pels centres amb projectes

educatius més consistents i amb més prestigi social, d'acord amb les lògiques que ja ocorren en el mercat de treball privat: les millors empreses tenen més facilitat per

atraure els millors professionals. Els centres amb més complexitat social i educativa, en canvi, poden quedar relegats com a darrera opció d'aquest professorat.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- estudiï l'impacte del nou decret de plantilles en la configuració de les plantilles dels centres amb una composició social desfavorida;
- promogui mesures, també a través de la normativa que regula l'elaboració de les plantilles, per promoure que els docents més preparats i capacitats siguin destinats als centres amb una complexitat educativa més elevada.

La importància del lideratge dels centres amb una elevada concentració d'alumnat socialment desfavorit: l'enfortiment de les direccions dels centres

Els equips directius sovint també veuen afectats per aquesta provisionalitat que anteriorment es destacava per als claustres de professorat. Nombrosos centres amb una especial complexitat social tenen (o han tingut) direccions proposades pel mateix Departament d'Ensenyament, davant la manca de persones que voluntàriament es presentessin per complir amb aquesta funció. Si bé aquesta és una realitat que ha afectat molts centres de diferents composicions socials, en determinats centres amb una elevada concentració d'alumnat socialment desfavorit ha tingut efectes realment perjudicials, perquè els dèficits de lideratge han alimentat processos de decadència del seu projecte educatiu i del seu prestigi social i perquè, un cop guetitzats, les necessitats educatives de l'alumnat són més grans; els reptes educatius, més exigents, i la potència del projecte educatiu, més necessària.

De fet, un dels motius que explica la segregació escolar de determinats centres té a veure amb la manca d'estabilitat i d'implicació de les direccions i de les plantilles docents, que ha acabat debilitant el projecte educatiu i, consegüentment, també la demanda social del centre en el procés d'admissió d'alumnat.

En relació amb la necessitat de consolidar les direccions dels centres amb una

composició social desfavorida o amb dèficits de demanda, cal esmentar avenços respecte de l'any 2008, quan es va presentar l'anterior informe del Síndic sobre la segregació escolar a Catalunya, especialment en l'àmbit de la regulació.

El Decret 155/2010, de 2 de novembre, de la direcció dels centres educatius públics i del personal directiu professional docent, que desplega la LEC, tot i que no tracta específicament els centres amb més complexitat socioeducativa, amplia les competències i les responsabilitats de les direccions, per exemple, en la gestió del personal del centre, millora la formació, l'avaluació i el reconeixement de l'exercici de la direcció o estableix l'obligació d'elaborar un projecte de direcció, amb els objectius que s'han d'assolir i avaluar en el mandat, entre d'altres. Aquestes són mesures que, si es garanteixen als centres amb una composició social desfavorida i amb una demanda social més feble, poden contribuir a millorar la tasca educativa i el prestigi social d'aquests centres.

Aquestes mesures, però, també han de servir per garantir una més gran coresponsabilitat dels centres ubicats en zones amb dèficits d'escolarització equilibrada i per promoure el compromís dels centres en l'atenció de l'alumnat amb necessitats educatives específiques i en la reducció de la segregació escolar en el territori.

Precisament, des de la perspectiva de la lluita contra la segregació escolar, cal alertar del risc que aquest enfortiment de les

direccions beneficiï més la situació dels centres que parteixen d'una posició més afavorida, amb millor funcionament intern, amb millors resultats educatius, amb més prestigi social, etc., i que, consegüentment, accentuï les diferències existents entre centres d'una mateixa zona.

En l'àmbit específic de la gestió del lideratge dels centres amb una especial complexitat,

també cal alertar sobre la importància dels lideratges compartits i de la participació de la comunitat escolar en els processos de revaloració d'aquests centres, i sobre el risc que aquest enfortiment de la funció directiva, si no s'exerceix adequadament, pugui anul·lar o inhibir la necessària contribució de la resta de membres de la comunitat escolar (professorat, AMPA, etc.).

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que::

- garanteixi lideratges potents i compartits als centres amb demanda feble o elevada concentració d'alumnat socialment desfavorit, amb una adequada formació i implicació de les direccions per gestionar aquesta complexitat social, per consolidar el projecte educatiu i per millorar el prestigi social del centre, amb projectes de direcció ben orientats per fer possibles aquests processos de millora, que comptin amb la participació i la cohesió del conjunt de la comunitat escolar, etc;
- garanteixi la incorporació de l'escolarització equilibrada en el projecte de direcció de centres ubicats en zones amb segregació escolar, no només dels centres amb una demanda feble o una elevada concentració d'alumnat socialment desfavorit, sinó també dels centres socialment més afavorits;
- garanteixi l'avaluació continuada dels projectes de direcció dels centres ubicats en zones amb segregació escolar (no només dels centres ubicats en entorns socialment desfavorits).

3.4. La diversificació de la jornada escolar

La supressió de la sisena hora als centres públics

En l'informe *La segregació escolar a Catalunya*, presentat l'any 2008, el Síndic ja constatava que combatre la segregació escolar i homogeneïtzar la composició social dels diferents centres escolars implica reduir, entre d'altres, les diferències relacionades amb determinades condicions d'escolarització de l'alumnat que poden generar desequilibris en l'admissió d'alumnat, i destacava que una de les mesures amb més incidència en l'homogeneïtzació de l'oferta en els darrers anys havia estat la implantació de la sisena hora als centres públics de primària a partir del curs 2006/2007.

De fet, d'acord amb la documentació que l'Administració educativa va generar en el moment de la seva implantació, l'ampliació de l'horari escolar a sis hores diàries als centres públics de primària tenia per l'aleshores Departament d'Educació un caràcter estratègic per fomentar el dret a l'educació en condicions d'igualtat: entenia que d'aquesta manera es garantia el mateix horari escolar per al conjunt de l'alumnat dels centres sostinguts amb fons públics, sense diferències en funció de la titularitat, i que aquest tingués les mateixes oportunitats educatives, tenint en compte la importància de les activitats complementàries en la seva formació integral. Cal recordar que, sense aquesta hora complementària, l'alumnat feia de mitjana 175 hores menys de classe al llarg del curs, 1.050 hores menys de classe durant tota la primària (equivalent a un any lectiu aproximadament).

Així mateix, el Decret 142/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària, actualment derogat, establia que les activitats complementàries poden contribuir, també, a l'adquisició de les competències bàsiques (art. 8). Així mateix, el Decret 119/2015, de 23 de juny, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària, també preveu que "en aquells centres públics que el Departament determini, s'ampliarà l'horari lectiu en una hora diària per a tots

els alumnes, a fi de desenvolupar les habilitats que afavoreixen l'assoliment de les competències bàsiques" (art. 9.5). La reducció d'aquestes activitats complementàries en determinats centres, doncs, tot i no ser lectives, pot tenir efectes sobre el desenvolupament dels aprenentatges dels alumnes i sobre les seves oportunitats educatives.

Des de la perspectiva de l'admissió d'alumnat, aquest diferencial horari de la majoria de centres concertats respecte als centres públics suposava un factor de distinció d'aquesta oferta, especialment entre determinades famílies amb nivell d'instrucció elevat, fins al punt de condicionar la tria escolar, en detriment dels centres sense aquestes activitats complementàries.

A partir de l'any 2011, però, les dificultats pressupostàries en l'actual context de crisi van provocar que, per Acord de Govern GOV/71/2011, de 10 de maig, pel qual s'adopten mesures excepcionals en matèria de personal docent no universitari dependent de la Generalitat de Catalunya durant el període 2011-2015, el Departament d'Ensenyament suprimís en la majoria de centres públics l'ampliació que s'havia fet d'ençà de l'any 2006 de l'horari escolar a primària.

El Departament d'Ensenyament, però, també obria la possibilitat de mantenir aquesta ampliació horària als centres de primària que, amb caràcter general, atenguessin l'alumnat en contextos socioeconòmics desfavorits (al voltant de 400), amb l'objectiu de garantir-los un entorn d'aprenentatge adequat que afavorís la igualtat d'oportunitats (segons exposa el mateix Departament d'Ensenyament en el document d'orientacions per a l'organització del Servei Escolar Personalitzat).

Addicionalment, el Departament d'Ensenyament va posar en marxa el Servei Escolar Personalitzat, que és un recurs de millora que s'emmarca en el conjunt d'actuacions que el Departament d'Ensenyament impulsa per a l'assoliment de l'èxit escolar de tots els alumnes, amb la finalitat de contribuir a donar resposta a les necessitats individuals d'aprenentatge de cada alumne, amb un suport flexible, temporal i preventiu, individual o en petit

grup per a aquells que presenten més dificultats, i que es pot desenvolupar en horari lectiu però també postlectiu.

Malgrat mantenir la sisena hora als centres públics socialment més desfavorits, i tot i que aquesta supressió es va dur a terme d'acord amb la discrecionalitat que la LEC atorga al Departament d'Ensenyament en aquesta matèria,⁷ el Síndic alerta que aquesta mesura pot tenir efectes sobre la segregació escolar des del moment en què contribueix a distingir l'oferta dels centres concertats, sovint amb una composició social més afavorida, amb un horari escolar

més ampliat, especialment entre la població amb més capital instructiu i que valora el contingut educatiu de les activitats complementàries que s'hi desenvolupen.

Tot i que hi ha algun centre concertat ubicat en entorns socials desfavorits, que ha eliminat la sisena hora perquè les famílies no podien pagar-la, convé recordar que la majoria de centres concertats destinen aquesta sisena hora a desenvolupar activitats relacionades amb l'aprenentatge (encara que siguin de reforç) de les llengües estrangeres, de les matemàtiques o d'altres competències instrumentals bàsiques.

RECOMANACIONS

Entenent que la supressió de l'ampliació horària en determinats centres públics té efectes sobre el dret a l'educació en igualtat d'oportunitats, el Síndic demana al Departament d'Ensenyament que adopti les mesures necessàries per evitar que la supressió de la sisena hora en la majoria de centres públics de primària afecti, de diverses maneres, l'equitat del sistema.

L'aplicació de la jornada compactada als instituts

Les diferències en l'horari escolar a primària entre escoles públiques i concertades també s'han vist incrementades en els darrers anys a secundària entre els instituts públics i els centres concertats. La implantació de la jornada compactada en la majoria d'instituts públics fa que aquesta oferta,

que es desenvolupa al matí, es diferenciï notablement de la dels centres concertats de secundària i també de la resta d'instituts públics amb jornada partida, que imparteixen classes al matí i a la tarda diversos dies per setmana. Tal com mostra la taula 17, el curs 2014/2015 un total de 469 instituts públics ja tenen jornada compactada, la qual cosa suposa un 85,3% del total de centres de secundària públics

Taula 17. Instituts amb jornada compactada per servei territorial d'ensenyament a Catalunya (2013-2014)

	Curs 2012-2013	Curs 2013-2014	Curs 2014-2015
Amb jornada compactada	348	449	469
Total	548	550	550
% amb jornada compactada	63,5	81,6	85,3

Font: Departament d'Ensenyament.

⁷ D'una banda, aquesta llei preveu en l'article 54 que l'horari lectiu (entre vuit-centes setanta-cinc i vuit-centes noranta hores a primària) inclogui les hores destinades al desenvolupament del currículum establert per a cada etapa o nivell d'ensenyament, i que l'horari escolar es pugui estendre més enllà de l'horari lectiu (fins a un total de mil cinquanta hores cada curs) amb activitats complementàries no curriculars, amb caràcter opcional. I, d'altra banda, aquesta mateixa llei, a través dels articles 50 i 158, també atorga al Departament d'Ensenyament la competència per regular i ordenar les activitats complementàries.

Els primers balanços fet pel Departament d'Ensenyament sembla que indiquen que, al marge de l'estalvi econòmic que suposa en l'actual context de dificultats pressupostàries, aquesta mesura no afecta per ara negativament el rendiment acadèmic i millora significativament la conflictivitat als centres (reducció del nombre d'expedients sancionadors).

A aquesta avaluació, però, cal afegir-hi, entre d'altres, la incidència d'aquesta mesura sobre l'equitat en l'admissió d'alumnat. Des de la perspectiva de l'admissió d'alumnat, aquesta diferenciació de la jornada escolar entre instituts i centres concertats pot afectar negativament la imatge dels instituts que només tenen oferta lectiva al matí, i més encara si no poden assegurar l'atenció educativa no lectiva de l'alumnat a la tarda, especialment de les famílies que valoren en la tria escolar el projecte educatiu de centre des d'una

perspectiva d'un servei educatiu d'atenció més integral, que també faciliti la conciliació escolar, laboral i familiar (especialment quan els progenitors treballen).

Convé recordar que a Catalunya els horaris laborals de la població són majoritàriament partits, i que el 45,2% de les mares i el 72,1% dels pares amb fills i filles adolescents arriben a casa després de les sis de la tarda, i que només el 12,5% de les mares i el 3,7% dels pares acaben abans de les 14.30 hores.⁸

I també convé recordar que les famílies amb dificultats de conciliació horària han d'assumir, en molts casos, un cost addicional per a l'atenció d'aquest alumnat a la tarda (a través de les activitats extraescolars o altres modalitats d'atenció), cost que no està present als instituts que no imparteixen jornada compactada o als centres concertats (que amplien horari, però, a través d'activitats complementàries, que també tenen un cost).

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que::

- avaluï l'impacte de la implantació de la jornada compactada sobre la segregació escolar i que desenvolupi les mesures que escaiguin si la jornada escolar esdevé un factor discriminant en l'elecció de centre per part de les famílies.
- promogui la implantació de jornades escolars als instituts similars dins de cada territori.

La baixa participació a les activitats educatives de tardes als instituts amb jornada compactada

Des de la perspectiva de la igualtat d'oportunitats, un risc associat a l'aplicació de la jornada compactada als instituts té a veure amb l'atenció educativa a les tardes de l'alumnat socialment desfavorit, que en un model de jornada partida és atès pels centres educatius fins a mitja tarda, i que en un model de jornada compactada deixa de tenir garantida aquesta cobertura educativa al migdia.

L'anàlisi de les queixes sobre aquesta temàtica feta pel Síndic conclou, en els casos estudiats, que la participació dels alumnes a les activitats educatives programades a les tardes és molt baixa, i que part de l'oferta programada a la tarda, que és de pagament, no es pot fer per manca de demanda suficient, sense que, amb caràcter general, hi hagi mesures per garantir l'accessibilitat econòmica d'aquells que tenen dificultats econòmiques per participar-hi.

Les dificultats dels instituts amb una composició social no afavorida per garantir

⁸ Mari-Klose, P; GÓMEZ-Granell, C.; Brullet, C.; Escapa, S. (2008). *Temps de les famílies: anàlisi sociològica dels usos del temps dins de les llars catalanes a partir de les dades del Panel de Famílies i Infància*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, extret d'Elena Sintès (2012). *A les tres a casa? L'impacte social i educatiu de la jornada escolar contínua*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. (Informes Breus, núm. 40).

una atenció educativa de qualitat a les tardes, especialment per les limitacions econòmiques de les famílies a l'hora de sufragar els costos d'aquestes activitats educatives no lectives, pot representar un desavantatge en l'atracció de la demanda respecte d'altres instituts més afavorits socialment, amb més oportunitats de resoldre aquestes necessitats de conciliació de les famílies amb ofertes més atractives.

Cal recordar que el lleure és un dels àmbits educatius més fortament afectats per les desigualtats socials en l'accés i amb mancances importants, encara, en la protecció jurídica i en el desplegament de polítiques públiques per garantir l'exercici efectiu d'aquest dret per part dels infants. Els costos d'accés a les activitats representen un obstacle material determinant per a les famílies amb ingressos més baixos.

Aquestes desigualtats d'accés, que no són noves, poden tenir un impacte horari més gran als instituts que apliquen jornada compactada sense mecanismes prou efectius per garantir l'atenció socioeducativa dels alumnes socialment desfavorits durant les tardes, atenció que abans sí es que proporcionava a través de l'horari escolar i periescolar (amb els ajuts de menjador escolar inclosos).

El fet que l'horari escolar finalitzi abans i es perdi el servei de menjador escolar en molts instituts fa que les desigualtats pròpies del temps de lleure es facin presents abans i durant més hores del dia.

Val a dir que l'*Informe extraordinari sobre la pobresa infantil a Catalunya*, presentat pel Síndic al Parlament de Catalunya l'any 2012, o l'*Informe extraordinari sobre el lleure educatiu a Catalunya*, de l'any 2014, ja posaven de

manifest que, si bé el lleure és un dels àmbits educatius en què més incidència tenen les desigualtats d'accés, són escasses les polítiques efectives d'accessibilitat desplegades per les administracions públiques. Aquestes polítiques han de tenir en consideració la problemàtica generada per la implantació de la jornada compactada en l'atenció socioeducativa dels alumnes socialment desfavorits durant les tardes.

En relació amb les polítiques d'accessibilitat, ja s'ha fet esment anteriorment que la LEC protegeix l'equitat en l'accés a les activitats educatives no lectives i també regula el deure de les administracions públiques de promoure mesures que facilitin l'accés de tots els alumnes a les activitats extraescolars, amb l'establiment d'un sistema d'ajuts (art. 6.3, 6.6, 50.3 i 202).

Malgrat les previsions legals esmentades, actualment no hi ha un sistema general d'ajuts que doni compliment a aquesta provisió i afavoreixi l'equitat en l'accés dels infants. En tot cas, fins ara, les polítiques d'accessibilitat econòmica en aquest àmbit han tingut un caràcter eminentment local i sectorial, com passa amb els ajuts que convoquen determinats ajuntaments per fomentar la participació dels infants en determinades ofertes de lleure o amb les subvencions del Departament de Treball, Afers Socials i Famílies a les principals entitats de lleure per a la concessió de beques per a places de colònies, casals i activitats de lleure per a infants i adolescents de famílies en situacions de risc social. Les subvencions del Departament d'Ensenyament per promoure el sector de les activitats educatives fora de l'horari lectiu organitzades als centres escolars actualment estan suspeses.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que desenvolupi mesures per garantir l'accessibilitat econòmica a les activitats educatives de tarda als instituts amb jornada compactada i l'atenció socioeducativa dels alumnes socialment desfavorits.

La supressió dels serveis de menjador als instituts amb jornada compactada

Un altre risc associat a l'aplicació de la jornada compactada als instituts té a veure amb les dificultats per mantenir el servei de menjador escolar, a fi que els alumnes que ho requereixin, bé per la seva situació socioeconòmica, bé per les necessitats de conciliació familiar, en puguin fer ús. La mateixa inexistència del servei de menjador suposa una baixa participació a les activitats educatives de les tardes.

Les dades facilitades pel Departament d'Ensenyament per al conjunt de Catalunya posen de manifest que, en la majoria d'instituts on s'ha aplicat, la jornada compactada ha suposat que el servei de menjador escolar deixi de funcionar. En concret, el 91% dels instituts amb jornada compactada no manté el servei de menjador escolar (dades curs 2013/2014).

Des de la perspectiva de l'atenció socioeducativa que presten els centres escolars, la supressió del servei de menjador escolar fa que els instituts amb jornada compactada ofereixin un servei menys integral que els centres públics o concertats que tenen la jornada partida. Aquest fet diferencial, a criteri del Síndic, pot condicionar la demanda dels centres en el futur, especialment dels alumnes amb progenitors amb més dificultats de conciliació de la vida laboral i familiar (que acostumen a ser famílies socialment afavorides), que poden tendir a sol·licitar centres amb un horari d'atenció educativa també en el temps de migdia i més extensiu en el temps.

Val a dir, a més, que la manca de provisió del servei de menjador escolar pot afectar l'accés a aquest servei i als ajuts socioeconòmics establerts. En el marc de l'*Informe sobre la provisió dels serveis de transport i menjador escolar a Catalunya* (2010), de l'*Informe sobre la pobresa infantil a Catalunya* (2012) o de l'*Informe sobre la malnutrició infantil a Catalunya* (2013), lliurats al Parlament de Catalunya, el Síndic ha posat de manifest que el servei de menjador escolar (i els ajuts econòmics per accedir-hi), si bé no hauria de ser el principal instrument, és un àmbit bàsic de la política educativa a l'hora de garantir la igualtat

d'oportunitats en l'educació i de combatre la pobresa infantil.

Si bé les instruccions per al curs 2014/2015 sobre els ajuts de menjador no diferencien entre centres que fan jornada compactada i centres que no en fan, i tot i que en les convocatòries d'ajuts de menjador hi poden participar tots els alumnes que utilitzin el menjador escolar i compleixin els requisits socioeconòmics establerts, independentment de la jornada que facin al centre, no hi ha un marc clar d'actuació a l'hora d'atendre l'alumnat escolaritzat als instituts amb jornada compactada, especialment quan aquests no tenen menjador escolar, ni tampoc quines mesures cal desenvolupar.

Segons ha informat l'Administració educativa, els departaments d'Ensenyament, de Salut i de Benestar Social i Família tenen establert un circuit per trobar una solució més adequada per als alumnes amb dificultats severes d'alimentació. En concret, el Departament d'Ensenyament va informar, amb caràcter general, que oferia als serveis socials el recurs del menjador escolar quan aquesta era l'opció més adequada per a l'alumne (per exemple, expedient de queixa Q-04481/2014).

El Síndic té constància que hi ha centres de secundària amb jornada compactada que mantenen el servei de menjador escolar, altres que no el mantenen i que deriven els alumnes amb beca o amb necessitat d'aquest servei al servei de menjador d'escoles de primària, altres que treballen amb entitats de l'entorn i els ajuntaments per garantir la provisió del servei de menjador escolar, etc. El Síndic no té constància, però, que les actuacions per garantir l'accés de l'alumnat de secundària a un servei de menjador al migdia, ja sigui al mateix institut o a través de recursos externs, s'estiguin aplicant per al conjunt d'alumnat escolaritzat als instituts de Catalunya.

A criteri del Síndic, aquestes garanties d'accés a un servei de menjador per a l'alumnat de secundària s'han de proveir en condicions de qualitat i d'equitat, i també amb actuacions que siguin accessibles i normalitzadores, preferentment dins dels centres escolars, i preferentment dins dels instituts on estan escolaritzats.

L'ús de menjadors no escolars externs al centre o la derivació de l'alumnat de secundària als serveis de menjador escolar dels centres de primària són mesures que, a excepció de determinats casos (com ara quan els centres de primària i secundària comparteixen instal·lacions), si bé poden garantir el dret a una alimentació adequada de l'alumnat socialment desfavorit o donar

resposta a determinades necessitats de conciliació, no són mesures òptimes des de la perspectiva de l'accessibilitat material del servei, perquè obliguen al desplaçament, ni tampoc des de la normalització de l'accés, perquè l'ús tendeix a limitar-se a l'alumnat amb beca i la situació de mancança econòmica es visualitza.

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que promogui el funcionament del servei de menjador escolar als instituts de secundària i la provisió de beques als alumnes socialment desfavorits, malgrat que a la tarda no hi hagi classes (o, alternativament, que estudiï centre per centre mesures compensatòries que garanteixin l'accessibilitat i la normalització de l'ús del menjador a l'alumnat de secundària que ho requereixi).

L'aplicació de la jornada compactada als centres de primària

Tot i que la LEC estableix que, en el segon cicle d'educació infantil i en els ensenyaments obligatoris, l'horari escolar comprèn normalment horari de matí i tarda (art. 54), ja hi ha un total de 25 escoles que, amb caràcter experimental, faran jornada intensiva el curs 2016/2017 (7 centres que ja ho feien el curs 2015/2016 i 18 que ho faran).

Les observacions fetes per als instituts, doncs, on la jornada compactada està pràcticament generalitzada en el sector públic, es poden traslladar, encara que de manera més matisada, a les escoles de primària.

Entre aquestes escoles, n'hi ha que estan ubicades en municipis amb altres escoles públiques i concertades que mantenen la

jornada partida, i on la diferenciació horària pot generar una diferenciació també en el tipus (més que en la quantitat) de demanda dels centres.

Cal destacar que, entre aquestes escoles, s'hi troben centres ubicats en entorns socialment desfavorits que adapten els horaris als alumnes per combatre situacions d'absentisme, però també altres centres amb sobredemanda i amb una composició social més afavorida, fortament atrets per determinats projectes pedagògics singulars, i que sol·liciten aquesta jornada compactada en coherència amb una determinada concepció de l'escolarització. L'aplicació de la jornada compactada en territoris on la majoria d'escoles de primària no la tenen contribueix, en part, a especialitzar (homogeneïtzar) la demanda del centre i a reproduir-ne la composició social (una escola per a un tipus determinat de família).

RECOMANACIONS

El Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- avaluï l'impacte de la implantació de la jornada compactada sobre la segregació escolar i que desenvolupi les mesures que escaiguin si la jornada escolar esdevé un factor discriminant en l'elecció de centre per part de les famílies;
- promogui la implantació de jornades escolars a les escoles similars dins de cada territori.

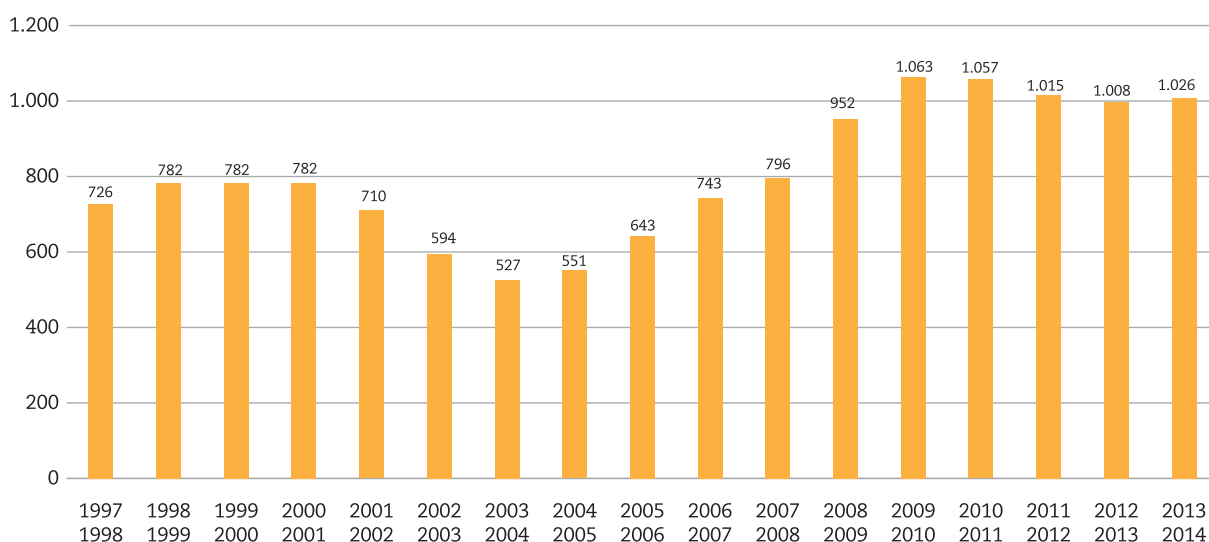
3.5. L'adequació de les condicions materials dels centres

Dèficits relacionats amb les condicions materials dels centres docents

El Síndic ha constatat que nombrosos centres estan en instal·lacions en situació de provisionalitat o en equipaments amb dèficits de manteniment o amb necessitats estructurals de reforma, i que aquests dèficits infraestructurals es troben de vegades en centres amb una demanda més feble i amb una composició social desfavorida.

A tall d'exemple, segons dades del Departament d'Ensenyament (vegeu gràfic 22), el curs 2014/2015 hi ha 1.026 mòduls prefabricats instal·lats als centres públics. El curs 2013/2014, un 17,4% dels centres de primària i secundària públics tenien com a mínim un mòdul provisional (408 escoles i instituts). Aquest impacte és especialment significatiu als centres dels Serveis Territorials d'Ensenyament a Girona (34,3%), a Barcelona Comarques (29,4%) o a Tarragona (27,4%) (vegeu la taula 18).

Gràfic 22. Evolució del nombre de mòduls prefabricats instal·lats a centres educatius a Catalunya (1997-2015)

Font: Departament d'Ensenyament.

Des d'una perspectiva evolutiva, les darreres dades disponibles posen de manifest que, després d'un període d'increment continuat del nombre de mòduls prefabricats instal·lats comprès entre els cursos 2003/2004 i 2009/2010 (que va passar de 527 a 1.063), i d'un període de lleu davallada entre els cursos 2009/2010 i 2012/2013 (de 1.063 a 997), els darrers cursos s'ha estancat la presència

de mòduls als centres escolars (a l'entorn dels 1.000).

Amb tot, les dades facilitades pel Departament d'Ensenyament també indiquen que, malgrat les dificultats pressupostàries, s'ha reduït el nombre de centres que funcionen totalment amb mòduls (de 120 el curs 2008/2009 a 86 el curs 2016/2017).

Taula 18. Evolució dels centres amb instal·lacions provisionals (2009-2014)

Serveis Territorials	2009/2010			2013/2014		
	Centres públics amb mòduls provisionals	Centres públics amb mòduls (%)	Mòduls	Centres públics amb mòduls provisionals	Centres públics amb mòduls (%)	Mòduls
Consorci d'Educació Barcelona	6	2,5	30	6	2,4	16
Barcelona Comarques	34	15,9	86	67	29,4	150
Baix Llobregat	25	12,1	55	29	13,1	82
Vallès Occidental	13	6	30	20	8,5	41
Maresme - Vallès Oriental	62	24,7	195	48	17,9	150
Catalunya Central	63	29,2	133	22	9,8	35
Girona	117	39,8	270	108	34,3	297
Lleida	27	10,4	49	33	12,4	48
Tarragona	75	32,1	211	66	27,4	174
Terres de l'Ebre	9	9,6	15	9	9,2	15
Catalunya	431	19,4	1.074	408	17,4	1.008

Font: Departament d'Ensenyament.

Les queixes presentades sobre aquest assumpte constaten el retard que les restriccions pressupostàries del Departament d'Ensenyament han generat en els processos no només de construcció de noves instal·lacions, sinó també de manteniment i reforma dels equipaments escolars ja disponibles.

Davant d'aquesta situació, el Síndic recorda que tots els infants tenen dret a rebre una educació de qualitat, tal com preveu l'article 2 de la LEC, i que aquesta previsió no només inclou la qualitat del projecte pedagògic del centre o l'ensenyament, sinó també en un sentit global les instal·lacions en les quals es porta a terme. De fet, l'article 14 de la Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació –LODE–, relaciona les condicions materials dels centres amb el dret a una educació de qualitat quan estableix que “tots els centres docents han de complir uns requisits mínims per impartir els ensenyaments amb garantia de

qualitat”, i que “els requisits mínims es refereixen a [...] instal·lacions docents i esportives...”, entre altres aspectes.

Els estàndards mínims de qualitat estan regulats pel Reial decret 132/2010, de 12 de febrer, pel qual s'estableixen els requisits mínims dels centres que imparteixen educació infantil, primària i secundària, i que regula la dimensió dels espais (aules, pati, etc.), les condicions de seguretat, de ventilació i il·luminació i d'accessibilitat, la disponibilitat d'espais (sala de professors, gimnàs, biblioteca, pati, etc.), entre d'altres.

En aquest sentit, l'estudi de les queixes rebudes constata que hi ha centres, pendants de millores infraestructurals, que incompleixen alguna de les previsions recollides en l'ordenament jurídic vigent, especialment en centres en edificis antics amb un mal estat de conservació o també en centres de nova creació que fa anys que es troben en mòduls prefabricats i que, o bé

les limitacions d'espai han anat augmentant a mesura que creixia l'alumnat que s'hi escolaritzava, o bé les instal·lacions provisionals, després d'anys d'estar-s'hi, no disposen de determinats espais exigits per la norma.

Hi ha casos en què la necessitat d'una intervenció urgent ve donada, més que pel deteriorament de la situació en sentit estricte, per la demora de la intervenció de les administracions competents. De fet, l'activitat del Síndic de Greuges també ha constatat que hi ha processos de construcció i millora necessaris que s'allarguen més

enllà d'una dècada, de manera que els dèficits infraestructurals romanen al llarg del temps i els alumnes desenvolupen la seva escolaritat íntegrament en centres amb instal·lacions poc òptimes. Això succeeix especialment en centres de nova creació que fa anys que es troben en mòduls prefabricats per problemes bé amb la cessió de solars per part dels ajuntaments, bé amb la disponibilitat pressupostària per part del Departament d'Ensenyament. Des del moment en què els dèficits infraestructurals esdevenen estructurals, els efectes sobre el dret a una educació de qualitat es veuen agreujats.

RECOMANACIONS

Atès que les condicions materials dels centres afecten la qualitat del nostre sistema educatiu i, consegüentment, el dret a l'educació dels infants, el Síndic demana al Departament d'Ensenyament que:

- planifiqui, encara que sigui amb un retard afegit per les restriccions pressupostàries actuals, els processos constructius dels centres;
- prioritzi l'adequació de les instal·lacions en els casos en què les condicions materials existents atemptin més directament contra el dret a una educació de qualitat, i en què les necessitats de millora siguin més urgents, de manera que s'agilitin els processos de construcció i millora, malgrat que les restriccions pressupostàries no ho afavoreixin.

Demora en la construcció d'una escola pública de Blanes (Q-05361/2011)

Entre altres aspectes, les persones interessades lamentaven deficiències relacionades amb els anys que el centre fa que està en una situació de provisionalitat, i també amb el deteriorament de les instal·lacions produït pel pas d'aquest temps. Particularment, a més de l'aparició de goteres i de dèficits de climatització de l'espai interior, relaten problemes amb persianes trencades, amb parets i sostres oxidats, amb la presència de rates sota els mòduls prefabricats, amb l'existència de pedres al pati, etc.

En aquest cas, el Síndic va demanar al Departament d'Ensenyament que ho revisés, i que, atesa la situació infraestructural del centre, vetllés especialment per garantir permanentment unes condicions materials adequades i dignes, abans que aquest centre no es traslladés a les instal·lacions definitives.

Actualment, després de quasi deu anys en instal·lacions provisionals, i després que la primera promoció d'alumnat del centre hagi estat al llarg de tota l'escolaritat en un centre en instal·lacions provisionals, el centre ja funciona a les instal·lacions definitives.

L'impacte dels dèficits en les condicions materials en la segregació escolar

Davant de les lògiques de tria escolar de les famílies, en les quals les condicions materials dels centres condicionen l'elecció de centre en els processos d'admissió d'alumnat, cal destacar que els dèficits infraestructurals estables en el temps acostumen a debilitar la demanda d'accés dels centres afectats i a reforçar-ne inevitablement la progressiva estigmatització social, especialment si el projecte educatiu no és prou fort i atractiu per minimitzar aquest efecte.

Des d'aquesta perspectiva, doncs, el deteriorament de les instal·lacions dels centres no només remet al dret a l'educació de qualitat, sinó que també afecta la igualtat d'oportunitats en educació, ja que condiciona d'una manera determinant la funció del sistema educatiu com a instrument de compensació de les desigualtats socials reconeguda en l'article 13 de la Llei 14/2010, de 27 de maig, dels drets i de les oportunitats en la infància i l'adolescència, i també el principi d'equitat, que regeix el nostre sistema educatiu, previst en l'article 2 de la LEC.

En efecte, en el marc de la seva actuació, el Síndic de Greuges ha constatat en diversos expedients de queixa que la situació de segregació escolar de determinats centres està originada, encara que sigui parcialment, per la seva situació de provisionalitat o pel deteriorament de les seves instal·lacions.

El Departament d'Ensenyament indica que els criteris emprats per ordenar les prioritats en la construcció dels centres són l'evolució de les necessitats d'escolarització, l'estat de les instal·lacions, les condicions d'escolarització provisional i les disponibilitats pressupostàries.

El Síndic recorda al Departament d'Ensenyament la conveniència d'incorporar criteris relacionats amb l'impacte que les condicions de provisionalitat poden generar en l'equitat del sistema, especialment quan condicionen les opcions de tria de les famílies i debiliten la demanda de determinats centres. La millora de les instal·lacions pot ser un dels factors que poden ajudar a combatre la segregació escolar de determinats centres socialment estigmatitzats i amb una elevada concentració d'alumnat socialment desfavorit.

RECOMANACIONS

El Síndic demana que en la planificació dels processos de construcció i reforma de centres el Departament d'Ensenyament presti una atenció especial als centres amb més concentració de necessitats educatives específiques, i recorda que les condicions materials constitueixen una garantia de qualitat i d'igualtat de l'ensenyament i un factor clau per atraure les famílies i evitar fenòmens de segregació.

Degradació de les instal·lacions d'una escola pública de la ciutat de Barcelona (Q-00862/2011)

En el marc d'una visita al centre, aquesta institució va constatar el greu deteriorament de les instal·lacions del centre, i la percepció d'abandonament per part de les administracions, amb una abundant presència d'esquerdes per tot arreu i d'humitats pel mal aïllament del subsòl, que en alguns espais generava fongs. També va observar l'estat molt envellit i deteriorat de la cuina, de l'espai de les calderes, de persianes que queien a trossos, dels tancaments, i també de la tanca de ferro que envolta el centre, a través de la qual accedien grups de joves els caps de setmana per consumir alcohol dins el recinte.

Les pèssimes condicions materials de l'escola, a més, reforçaven inevitablement la situació de segregació del centre i eren determinants en el fet que l'escola no tingués pràcticament demanda d'accés. Aquesta baixa demanda provocava, al seu

torn, una incorporació d'alumnat nouvingut un cop iniciat el curs escolar. L'escola presentava una elevada presència d'alumnat d'origen immigrant i d'ètnia gitana (segons la direcció del centre, al voltant del 80%), molt per sobre de la seva presència al barri. Segons la informació facilitada per l'AMPA, s'havia assignat a l'escola alumnat amb necessitats educatives específiques no només del barri, sinó fins i tot d'altres barris propers.

Finalment, després d'un procés de reforma, el curs 2015/2016 l'escola ha iniciat l'activitat a l'edifici rehabilitat.

Provisionalitat de les instal·lacions de centres a Salt (AO-02286/2010 i AO-02134/2012)

Arran de les diferents visites dutes a terme al municipi en els darrers anys, el Síndic ha pogut constatar que diversos centres del municipi es troben en instal·lacions amb necessitats de reforma o en situació de provisionalitat.

El curs 2004/2005 es va crear un centre de secundària al municipi, en un emplaçament amb dèficits d'accessibilitat i d'urbanització, en comparació amb altres centres del municipi, i després d'onze anys, encara continua en una situació infraestructural de provisionalitat.

Tal com es mostra en la taula 19, d'acord amb les dades aportades pel Departament d'Ensenyament per al curs 2010/2011, aquest centre de secundària tenia la demanda escolar més feble del municipi, només amb 5 sol·licituds sobre un total de 40 places en el procés d'admissió (amb una ràtio de preinscripcions per plaça de 0,1, mentre que en la resta de centres aquesta ràtio girava al voltant de l'1), i també la proporció d'alumnat amb necessitats educatives específiques més elevat, del 29%.

De fet, els dos centres de secundària nous del municipi, que han experimentat en els darrers anys processos de provisionalitat, són els centres públics de secundària amb menys demanda i amb una proporció més elevada d'alumnat amb necessitats educatives específiques. La planificació d'aquests dos nous equipaments, doncs, no ha servit en els darrers anys per capgirar les dinàmiques de segregació escolar del municipi, sinó a accentuar-les.

En l'informe rebut, el Departament d'Ensenyament assenyala que "segons la planificació de construccions de la Secció d'Obres i Manteniment, atès que, en les circumstàncies econòmiques actuals, es produeix un alentiment substancial en el procés de construcció, i en atenció a les múltiples necessitats de manteniment dels centres públics de la demarcació, no es pot establir una data definitiva per temporalitzar el procés constructiu del centre abans de l'any 2017".

Taula 19. Dades de preinscripció i matrícula a l'ESO al municipi de Salt (2010/2011)

Centre	Preinscripció (1r ESO)	Places en oferta (1r ESO)	Ràtio pre- inscripció / places (1r ESO)	Matrícula (1r ESO)	Alumnat NEE (ESO)	Matrícula (ESO)	% alumnat NEE (ESO)
Centre públic 1 (en mòduls prefabricats)	5	40	0,1	49	68	233	29,2
Centre públic 2	96	74	1,3	91	83	368	22,6
Centre públic 3	83	86	1,0	88	102	375	27,2
Centre concertat 1	5	3	1,7	30	24	123	19,5
Centre concertat 2	5	6	0,8	28	19	122	15,6

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d'Ensenyament.

Ubicació d'un centre de secundària públic en unes instal·lacions provisionals a la ciutat de Badalona (Q-01084/2011)

En l'escrit de queixa, el consell escolar de centre manifesta la seva disconformitat amb la provisionalitat de les instal·lacions, amb les deficiències d'espais que pateix i amb les importants necessitats de manteniment que presenta l'equipament.

Entre altres aspectes, aquest centre ocupa un espai que comparteix amb una escola de primària, que també és un centre amb una composició social especialment desfavorida, i amb la provisionalitat de les seves instal·lacions.

El Síndic constata que les instal·lacions actuals incompleixen diversos preceptes previstos pel Reial decret 132/2010, de 12 de febrer, pel qual s'estableixen els requisits mínims dels centres que imparteixen els ensenyaments de segon cicle de l'educació infantil, l'educació primària i l'educació secundària.

Aquest centre presenta una composició social especialment desfavorida: segons les dades facilitades pel Consell Escolar, dels 230 alumnes matriculats el curs 2013/2014, n'hi ha 130 amb informe tècnic de serveis socials reconegut (56,5%), i n'hi ha 141 d'origen estranger (61,3%, sense comptar que dels 89 alumnes de nacionalitat espanyola n'hi ha 18 amb pares de nacionalitat estrangera). Segons dades facilitades pel Departament d'Ensenyament corresponents al curs 2012/2013, el centre té un 51,9% d'alumnat amb necessitats educatives específiques.

Aquesta realitat contrasta amb la situació d'altres instituts propers o amb la realitat del seu entorn, amb una composició social menys desfavorida.

Aquesta situació segregadora, que persisteix des de fa anys, afecta greument la demanda del centre: de les 60 places en oferta en el procés d'admissió corresponent al curs 2012/2013, segons dades del Departament d'Ensenyament, només va rebre 28 sol·licituds; segons dades facilitades pel Consell Escolar, els alumnes de 1r d'ESO al curs 2013/2014 procedeixen de 25 centres diferents, majoritàriament assignats d'ofici o fora del procés ordinari de preinscripció, a més de 5 alumnes sense escolarització prèvia, de l'escola amb qui comparteix instal·lacions, només s'han escolaritzat 9 alumnes a 1r d'ESO el curs 2013/2014.

4. CONCLUSIONS

4.1. La diferenciació creixent de l'oferta

D'ençà de l'any 2008, quan el Síndic va presentar l'anterior informe *La segregació escolar a Catalunya*, l'oferta educativa ha anat experimentant un procés de creixent diferenciació interna, especialment arran del desplegament de la LEC, que ha reforçat l'autonomia pedagògica i organitzativa dels centres.

Aquest desplegament, especialment a través de l'aprovació del Decret 102/2010, de 3 d'agost, d'autonomia dels centres educatius; del Decret 155/2010, de 2 de novembre, de la direcció dels centres educatius públics i del personal directiu professional docent, i del Decret 39/2014, de 25 de març, pel qual es regulen els procediments per definir el perfil i la provisió dels llocs de treball docents, ha comportat una reforma estructural en la governança i l'organització dels centres. El sistema educatiu disposa de més flexibilitat en les maneres d'organitzar-se, amb més reconeixement de la diversitat de centres i amb un rebuig més gran a la uniformitat com a valor (tal com recorda el preàmbul de la LEC). L'objectiu d'aquesta flexibilització és donar respostes més adequades a les necessitats socials i educatives existents, que poden variar en funció de l'entorn social del centre o de l'alumnat que escolaritza.

Els processos d'innovació educativa endegats per nombrosos centres públics i concertats en aquest context d'autonomia han contribuït a revisar determinades pràctiques docents, cada cop en més centres. Fins ara, però, el caràcter poc sistèmic d'aquests processos d'innovació també està contribuint a diferenciar l'oferta en funció de l'abordatge pedagògic realitzat i a configurar projectes singularitzats que atrauen en l'elecció de centre perfils de famílies que fan una tria escolar més estratègica (generalment, famílies amb més capital instructiu i econòmic).

El debilitament de determinats àmbits de la política educativa com a conseqüència de les dificultats pressupostàries de les

administracions públiques (supressió dels contractes programa, dels ajuts per llibres de text i material escolar, etc.), també ha contribuït a diferenciar les condicions d'escolarització dels alumnes en funció del centre, atès que ha fet més dependent el seu funcionament, per poc que sigui, de la despesa privada de les famílies i d'altres aportacions externes.

Aquest informe posa de manifest que actualment hi ha diferències notables entre els centres relacionades amb el projecte pedagògic que desenvolupen, amb les activitats escolars que promouen per al seu alumnat o amb els costos d'escolarització que han de sufragar les famílies, per posar-ne alguns exemples.

El cas de la jornada escolar és ben il·lustratiu de com en els darrers anys les condicions d'escolarització de l'alumnat s'han diversificat: la supressió de la sisena hora a la majoria de centres públics, però el seu manteniment als centres amb una composició social més desfavorida, i l'aplicació de la jornada compactada en la majoria d'instituts i en algunes escoles han fet que en alguns territoris es puguin trobar a primària escoles públiques amb jornada partida que desenvolupen la sisena hora, escoles públiques amb jornada partida sense la sisena hora, escoles públiques amb jornada compactada (sense classes a la tarda) i escoles concertades amb jornada partida i sisena hora; i, a secundària, instituts amb jornada compactada (amb menjador escolar o sense i activitats no lectives de tarda), instituts amb jornada partida diferents dies la setmana i escoles concertades amb jornada partida.

Aquesta diversificació, si bé pot ser positiva per adequar l'atenció de les necessitats educatives, també pot generar efectes negatius sobre l'equitat del sistema, especialment quan contribueix a diferenciar la composició social dels centres. L'opció feta per un determinat model d'escola no és necessàriament neutral des de la perspectiva de la igualtat d'oportunitats, sinó que pot tenir efectes sobre la composició social del centre quan les condicions d'escolarització que s'ofereixen estan concebudes per atendre les necessitats, els interessos i les

oportunitats de determinats grups socials i no les dels altres.

En aquest sentit, l'informe destaca especialment dos àmbits de reproducció de la segregació escolar a través de les condicions d'escolarització diferenciades: els costos d'escolarització i el projecte educatiu del centre.

Pel que fa als costos d'escolarització, cal destacar que l'existència de quotes diferenciades marca clarament el marc de tria escolar possible per part de les famílies socialment menys afavorides i selecciona indirectament o directa tant la demanda potencial com la composició social dels diferents centres.

És important recordar que aquesta creixent diversificació de l'oferta es produeix en un context en què no totes les famílies tenen les mateixes oportunitats de triar escola, fonamentalment per raons de caràcter econòmic, perquè no totes poden assumir de la mateixa manera els costos directes (quotes, etc.) i indirectes (desplaçament, etc.) derivats de l'escolarització en un o altre centre.

La diversificació de l'oferta, doncs, ha d'anar acompanyada de mecanismes que garanteixin la igualtat d'oportunitats en la tria per part de les diferents famílies.

I, pel que fa al projecte educatiu de centre, cal destacar que l'existència de propostes diferenciades no sempre garanteix que aquestes estiguin concebudes per donar resposta a la pluralitat de necessitats i d'interessos, especialment quan s'adrecen a determinats perfils de famílies sense ser prou inclusius de la diversitat social de l'entorn.

Aquest informe reflecteix, per exemple, que l'homogeneïtat social present en determinats centres concertats amb un caràcter propi molt accentuat, generalment amb una composició social especialment afavorida, també ha proliferat en els darrers anys i amb altres formes en escoles públiques amb projectes pedagògics singulars però socialment diferenciats. Les famílies amb més capital instructiu i econòmic tendeixen a fer una tria d'escola més estratègica i informada que les

famílies amb un perfil social més desafavorit, i a agrupar-se en centres amb un caràcter propi més accentuat, especialment si se les invoca, directament o indirecta, més que a altres perfils o grups socials.

La diversificació de l'oferta, doncs, a més dels mecanismes que garanteixin la igualtat d'oportunitats en la tria, també ha d'anar acompanyada de mecanismes que garanteixin la permeabilitat i la vinculació dels centres a les diferents realitats socials presents a l'entorn. Cal tenir present que les diferències (desequilibris) en la composició social dels centres generen desigualtats educatives.

4.2. La reproducció de la segregació escolar: les diferències que generen desigualtats

Aquesta diferenciació de l'oferta es tradueix, de vegades, en desigualtats en les oportunitats educatives a l'abast de l'alumnat. Es tracta, doncs, d'escoles desiguals, més o menys capitalitzades.

L'existència de centres amb projectes educatius consolidats que ofereixen, a través de projectes propis o externs, més oportunitats als seus alumnes en els àmbits de l'aprenentatge de la lectura, de les llengües estrangeres, de la tecnologia o de les arts, o que desenvolupen una oferta àmplia de sortides i colònies escolars, o que tenen una programació d'activitats extraescolars diversificada, contrasta, sovint en un mateix territori, amb la presència d'altres centres amb projectes educatius menys consolidats. O, en aquesta mateixa línia, l'existència de centres amb claustres de professorat estables i cohesionats, amb direccions competents i amb capacitat de lideratge, amb AMPA participatives i dinàmiques, o amb suports externs fruit del capital social dels membres de la comunitat escolar i de la seva vinculació amb l'entorn, contrasta amb la presència d'altres centres que pateixen una elevada rotació del professorat i una escassa cohesió social de la comunitat escolar.

Les diferències de resultats acadèmics (nivells d'aprenentatge) entre centres són més petites del que estableix l'imaginari

social, i poden arribar a desaparèixer quan es controla l'impacte de l'origen social de l'alumnat en els resultats.

Val a dir que aquestes desigualtats estan molt relacionades amb la composició social dels centres. Els centres amb una composició social afavorida, amb caràcter general, acostumen a tenir més recursos procedents de les quotes que paguen les famílies, més capital social, més identificació de la comunitat escolar amb el centre i més participació a les activitats que s'organitzen. Això genera, consegüentment, més capacitat per desenvolupar projectes, més dinamisme o capacitat per part de les AMPA a l'hora de finançar i promoure actuacions que reverteixin positivament en el projecte educatiu del centre, més possibilitats de promoure activitats complementàries i extraescolars organitzades al centre, menys rotació dels claustres de professorat a causa de la menor complexitat educativa que han de gestionar, etc.

Les famílies amb més capacitat de tria, que també tenen més capital cultural i econòmic, i que generalment desenvolupen estratègies d'elecció d'escola més informades i complexes, seleccionen centre en funció de la qualitat del projecte educatiu o de la direcció o del professorat o de la composició social, entre d'altres. Heus ací l'espiral de reproducció de la segregació escolar: les condicions d'escolarització determinen la composició social dels centres, però aquesta composició determina alhora les condicions d'escolarització, i així successivament

4.3. El paper compensador de l'Administració educativa

Aquesta espiral de reproducció s'ha de trencar fonamentalment a través de la política educativa que desenvolupa el Departament d'Ensenyament, tant en la gestió del procés d'admissió d'alumnat (vegeu l'informe *La segregació escolar a Catalunya (I): la gestió del procés d'admissió d'alumnat*), com en la provisió de condicions d'escolarització més igualadores/igualitàries, que ha estat objecte d'anàlisi d'aquest informe.

Pel que fa a les condicions d'escolarització, si bé el Síndic ha destacat que els nous decrets que despleguen la LEC, referits anteriorment, que donen més marge d'autonomia als centres i més capacitat d'actuació a les direccions, suposen una oportunitat per revalorar els projectes educatius dels centres socialment menys prestigiats, també suposen riscos relacionats amb les dificultats més grans que poden tenir aquests centres per atraure demanda social i professionals formats en un escenari de quasi mercat en l'admissió d'alumnat i en la gestió dels recursos del sistema.

El Departament d'Ensenyament desenvolupa polítiques actives per compensar amb ràtios més reduïdes i amb dotacions de professionals més elevades els centres amb una composició social desfavorida. Aquest esforç compensatori, que hi és, a criteri del Síndic, encara té marge de millora.

D'una banda, cal posar de manifest que les mesures compensatòries del Departament d'Ensenyament s'han centrat fonamentalment a millorar les condicions dels centres d'especial complexitat educativa, més per garantir el dret a l'educació dels alumnes que hi estan escolaritzats que per combatre la segregació escolar i heterogeneïtzar-ne la composició social. Les auditories pedagògiques, el manteniment de la sisena hora o les reduccions de ràtio en aquests centres en són un exemple.

En aquesta línia, val a dir que en els darrers anys s'han millorat globalment els resultats acadèmics del sistema educatiu, i de manera més notòria als centres amb una elevada complexitat educativa, però no han millorat les desigualtats en la composició social dels centres: els alumnes socialment desfavorits obtenen millors resultats acadèmics, però no estan globalment menys afectats per la segregació escolar.

Aquesta discriminació positiva de les condicions dels centres d'especial complexitat educativa són percebudes com a tímides i poc valorades per la demanda social, sense capacitat de capgirar per se les lògiques de tria de les

famílies. La concentració d'alumnat socialment desfavorit, sense mesures més intensives, actua com a fre per a la demanda socialment menys desfavorida, la qual cosa no permet heterogeneïtzar-ne la composició social.

Per exemple, si bé hi ha un increment de la dotació de personal docent previst en la resolució anual de plantilles per als centres de complexitat educativa elevada o d'entorns socials desfavorits, si es té en compte el manteniment de la sisena hora, la ràtio d'hores lectives per professional és molt similar a la dels centres de composició social afavorida.

Aquests centres, a més, no disposen d'equips multidisciplinaris, integrats per docents i professionals de l'àmbit social i de la salut (psicòlegs, treballadors socials, etc.), que puguin donar una resposta integral a la complexitat educativa i social que atenen. S'ha desenvolupat recentment un procediment de promoció docent per estadi, que estableix la promoció retributiva dels funcionaris docents i que no valora ni incentiva l'exercici professional en centres amb una composició social desfavorida per afavorir que els millors professors puguin desenvolupar la docència als centres amb una elevada complexitat educativa. Cal treballar en un sistema d'incentius més efectiu.

D'altra banda, cal afegir que aquestes mesures compensatòries tenen impacte sobre els centres amb una elevada complexitat educativa o d'entorns socials desfavorits, però no sobre el conjunt de centres afectats negativament per la segregació escolar. Més enllà dels centres amb una elevada complexitat educativa, les mesures compensatòries són molt limitades: amb caràcter general, el Departament d'Ensenyament proporciona els mateixos recursos a un centre de baixa complexitat educativa, amb una composició social especialment afavorida, que a un centre de complexitat educativa mitjana afectat negativament per dinàmiques de segregació escolar en el seu territori.

Aquesta reflexió serveix internament per als centres públics, però també per als centres concertats. El finançament privat dels diferents centres varia substancialment

i, en canvi, no en varia pràcticament el finançament públic. Aquest informe posa de manifest que escoles concertades que dupliquen els ingressos en concepte de quotes pagades per les famílies d'altres escoles concertades reben els mateixos ingressos en concepte de concert educatiu, o que escoles públiques que dupliquen les quotes respecte a altres escoles també reben el mateix finançament. Aquesta anomalia reforça la desigualtat d'oportunitats i, consegüentment, també la segregació escolar del sistema educatiu.

Alhora, convé posar de manifest que el Departament d'Ensenyament hauria de ser més actiu a l'hora de contrarestar alguns dèficits estructurals que presenta el sistema educatiu i que suposen un obstacle per a la lluita contra la segregació escolar.

Els dèficits en la gratuïtat de l'ensenyament provoquen que els costos d'escolarització contribueixin, com s'ha assenyalat, a filtrar el perfil social de l'alumnat. A criteri del Síndic, però, el Departament d'Ensenyament no és prou proactiu a l'hora de supervisar i corregir les anomalies relacionades amb els costos d'escolarització que satisfan les famílies als centres públics i privats. L'autonomia de centre o els problemes de finançament dels centres, arguments sovint utilitzats per justificar una certa inhibició en aquest àmbit, no poden servir per no desenvolupar polítiques que corregixin aquestes anomalies estructurals.

A criteri del Síndic, el Departament d'Ensenyament no intervé amb mesures estructurals que corregixin la distorsió que suposa l'existència als centres concertats d'activitats complementàries concebudes com a "obligatòries" –tot i el seu caràcter voluntari– i destinades a reforçar les activitats lectives –tot i no ser curriculars–, ni tampoc evitar el cobrament, també com si fossin "obligatòries", de les aportacions econòmiques en concepte d'aportacions a les fundacions i d'accés a serveis escolars vinculats a l'escolarització, tot i el seu caràcter voluntari. Si bé hi ha centres concertats que, per exemple, no demanen a les famílies aportacions a les fundacions, n'hi ha d'altres, per exemple, que estableixen aquests pagaments com a necessaris ("moralment obligatoris") en la

carta de compromís educatiu que signen les famílies en incorporar-se al centre.

Els incompliments de les obligacions derivades del concert, relacionades amb infraccions de la normativa d'admissió d'alumnat o dels principis de voluntarietat i de no-discriminació de les activitats complementàries no sempre suposen l'obertura d'expedients sancionadors, i menys encara l'aplicació de sancions, que poden comportar la pèrdua del concert. La manca de coresponsabilitat de determinats centres, amb caràcter general, no se sanciona.

En relació amb els centres públics, també hi ha irregularitats amb el cobrament de quotes, amb conceptes no detallats, o que no haurien d'anar a càrrec de les famílies, o que són concebuts com a obligatoris sense ser-ho, i també amb l'aplicació de pressions a les famílies que no fan front a aquests pagaments que, de vegades, puntualment, poden acabar repercutint en l'escolarització dels infants (exclusió en determinades activitats, etc.).

Sovint, els centres públics i concertats no donen una informació prou precisa sobre el règim legal de les diferents quotes, ni proporcionen les condicions necessàries per preservar-ne la voluntarietat.

És simptomàtic que el Departament d'Ensenyament reguli un preu màxim per al servei de menjador escolar per als centres públics, i que hi hagi centres públics que tenen preus d'aquest servei superiors a aquest preu màxim. Els mecanismes de control existents (autorització del preu per part del Departament d'Ensenyament) o bé no funcionen o bé hi ha una inhibició per part de les administracions afectades. A banda que no es garanteix el compliment del preu màxim del servei de menjador escolar dels centres públics, tampoc no es regula el preu màxim del servei de menjador dels centres privats.

Cal destacar, a més, els dèficits estructurals existents amb les polítiques de beques. Si bé en els darrers anys s'han aplicat millores molt significatives amb les beques de menjador, altres convocatòries d'ajuts previstes en la LEC per sufragar les despeses

relacionades amb l'adquisició de llibres de text i material escolar, amb les activitats complementàries o amb les activitats extraescolars no estan convocades. Els centres amb una composició social desfavorida pateixen més l'impacte d'aquests dèficits d'inversió per les dificultats d'atendre les necessitats existents sense mesures compensatòries potents, fins al punt de deixar de fer, de vegades, determinades activitats per evitar l'exclusió de l'alumnat que no en pot satisfer el cost. Novament, només els centres amb una elevada complexitat educativa i d'entorns socials desafavorits, que no cobreixen tots els centres afectats negativament per la segregació escolar, perceben una subvenció específica per corregir, encara que sigui parcialment, l'impacte de la composició social en l'escolarització dels alumnes. Val a dir que l'impacte dels dèficit d'inversió pública en determinats àmbits educatius s'agreugen en contextos escolars segregats, en els centres amb una composició social desfavorida.

A més, el Departament d'Ensenyament ha minorat, arran de les dificultats pressupostàries dels darrers anys, la inversió que destinava a promoure la coresponsabilitat dels centres concertats en l'escolarització equilibrada d'alumnat. S'han suprimit els contractes programa, que ja estaven insuficientment desplegats abans de la irrupció de la crisi (només 27 centres concertats), i els ajuts per a l'alumnat amb necessitats educatives específiques per sufragar el cost de les activitats complementàries dels centres concertats, malgrat que s'ha compensat parcialment amb la convocatòria d'una subvenció, amb un import més baix, per evitar la discriminació econòmica de l'alumnat de les activitats ordinàries del centre (sense eximir els alumnes amb necessitats educatives específiques del pagament de quotes).

Aquesta reducció de la inversió en escolarització equilibrada d'alumnat i en coresponsabilitat dels centres concertats pot tenir un impacte, a mitjà termini, sobre la segregació escolar del sistema.

Cal tenir present que hi ha escoles concertades compreses plenament amb la

igualtat d'oportunitats, sense prou reconeixement social, però també n'hi ha que responen a plantejaments elitistes, gens compromeses amb l'equitat del sistema, i que, tot i això, reben un finançament públic similar que els centres amb una composició social desfavorida.

En definitiva, no es tracta, doncs, únicament de fer refloatar les escoles amb una composició social desfavorida, o amb una elevada complexitat educativa. També cal corregir aquests dèficits estructurals, que afecten el conjunt del sistema i que actuen com a obstacle per a la lluita contra la segregació escolar. Sense aquesta intervenció, s'estarà reproduint l'existència d'una triple xarxa: escoles majoritàriament públiques però també concertades d'alta complexitat, escoles públiques i concertades de complexitat mitjana i escoles majoritàriament concertades però també públiques de baixa complexitat.

4.4. Pràctiques discriminatòries i segregades en escoles públiques i concertades: una forma de particularització distingida de l'educació sufragada amb fons públics

La LEC estableix els principis rectors del nostre sistema educatiu (art. 2), entre els quals, a més de la qualitat de l'educació i del respecte a la llibertat d'ensenyament, també hi consta la igualtat d'oportunitats i la integració de tots els col·lectius, basada en la coresponsabilitat de tots els centres sostinguts amb fons públics, el pluralisme, la inclusió escolar o la cohesió social. La prestació del Servei d'Educació de Catalunya, que es du a terme a través

dels centres públics i privats sufragats amb fons públics, comporta acceptar aquests principis rectors i exercir el compromís amb l'equitat del sistema educatiu, tot garantint la gratuïtat de l'ensenyament, l'accés dels alumnes en condicions d'igualtat i la responsabilització de tots els centres en l'escolarització equilibrada dels alumnes, especialment dels que presenten necessitats específiques de suport educatiu (art. 43).

En l'actual context en què els centres disposen d'un marge més gran d'autonomia en els àmbits pedagògics, organitzatius i de gestió dels recursos humans i materials, l'àmbit d'actuació dels centres és més important tant per comprendre la (re) producció de la segregació escolar com per combatre aquest fenomen.

De fet, aquest informe destaca que hi ha centres que no respecten, encara que sigui amb determinades pràctiques, els principis rectors del nostre sistema educatiu. Es produeix en centres que, tot i mantenir l'encàrrec de prestar el servei educatiu amb fons públics, i formar part del Servei d'Educació de Catalunya, desenvolupen pràctiques que, si bé responen directament a les necessitats o als interessos de la comunitat escolar del centre, generen efectes perjudicials per a l'equitat del sistema i contribueixen a reproduir, encara que no sigui intencionadament, la segregació escolar.

El fet que algunes d'aquestes pràctiques puguin estar finançades amb recursos privats no exonera els centres sufragats amb fons públics del seu compromís amb la igualtat d'oportunitats.

Àmbit	Pràctiques en écoles publiques	Pràctiques en écoles concertades
Procés d'admissió d'alumnat	El centre convida determinades famílies que hi volen accedir a cometre irregularitats en el procés d'admissió d'alumnat per garantir-los plaça (o no combat activament aquestes pràctiques a través d'una revisió rigorosa de la documentació presentada per les famílies). El centre s'adreça a un determinat perfil social de famílies a les jornades de portes obertes, d'acord amb el caràcter propi i el projecte educatiu del centre, sense tenir en compte la diversitat social de l'entorn. El centre magnifica les diferències amb els altres centres de l'entorn i, amb un discurs competitiu implícitament o explícit, en desacredita el projecte educatiu. El centre no informa de manera immediata de les places vacants sobrevingudes el Departament d'Ensenyament (OME, Comissió de Garanties d'Admissió, etc.) durant el procés de preinscripció i matrícula. El centre no informa adequadament de les quotes a les jornades de portes obertes, ni del seu règim legal i caràcter voluntari. El centre informa dels resultats acadèmics del centre a les jornades de portes obertes, i ho fa sense ponderar l'efecte de la composició social. El centre no vetlla per atraure la diversitat social existent en l'entorn proper o, directament, desenvolupa mecanismes d'elecció adversa de l'alumnat.	
Activitats complementàries	El centre disposa d'activitats complementàries sufragades per les famílies en horari periescolar, com si es tractés d'una "sisena hora" i com si tingués caràcter obligatori. L'AMPA finança projectes i personal que es desenvolupen dins de l'horari lectiu.	El centre exclou de l'activitat complementària l'alumnat que no pot pagar-ne la quota. El centre no col·loca l'hora complementària abans o després de l'horari lectiu del matí, de manera que no en facilita la voluntarietat. El centre destina l'hora complementària a reforçar els aprenentatges curriculars (matemàtiques, llengua estrangera, etc.). El centre no incorpora mesures per garantir l'accessibilitat econòmica a les activitats complementàries (beques, pagaments fraccionats, etc.). El centre no informa les famílies que rep subvenció per evitar la discriminació per raons econòmiques per a l'accés a activitats complementàries o altres serveis. El centre imputa a les quotes de les activitats complementàries altres despeses (de manera que n'incrementa-ne el cost i no en garanteix el caràcter no lucratiu).

Àmbit	Pràctiques en escoles públiques	Pràctiques en escoles concertades
Quotes	El centre té unes quotes comparativament elevades, superiors a les escoles de l'entorn. El centre no informa sobre el caràcter voluntari del pagament de quotes de l'AMPA ni dona informació clara sobre el règim legal de les quotes que s'han de pagar. El centre no informa sobre els conceptes que inclouen les quotes. El centre accepta o sol·licita a les famílies finançament de les activitats lectives o del mobiliari del centre a través de l'AMPA. El centre obliga a pagar serveis escolars clarament vinculats a l'escolarització.	El centre trasllada a les famílies l'"obligatorietat" del pagament de les aportacions "voluntàries" a les fundacions (incorporant-ho, per exemple, en la carta de compromís educatiu). El centre incorpora com a deute de les famílies els impagaments de les aportacions voluntàries. El centre no dona informació clara sobre les quotes que s'han de pagar ni del règim legal de pagament. El centre no distingeix en el rebut els diferents conceptes de les quotes. El centre obliga a pagar serveis escolars clarament vinculats a l'escolarització. El centre dissuadeix la demanda d'alumnat amb dificultats econòmiques. El centre no desenvolupa actuacions per evitar que els alumnes que no poden pagar les quotes marxin del centre.
Projecte pedagògic	El centre transmet discursos de superioritat pedagògica del propi projecte educatiu en contrast amb la resta. El centre no problematitza l'impacte del projecte pedagògic en la composició social del centre, ni endega actuacions que evitin que aquest impacte reproduïxi la segregació escolar al territori. El centre reforça la relació entre el projecte pedagògic i la voluntat d'atraure un determinat perfil de família. El centre no incorpora la lluita contra la segregació escolar en els mecanismes d'avaluació i de retiment de comptes sobre el funcionament del centre. El centre no construeix un projecte educatiu obert a la diversitat social de l'entorn, més enllà dels discursos políticament correctes que pugui transmetre. El centre no vetlla perquè tot alumne pugui participar a les activitats escolars que es desenvolupen.	
Colònies i sortides escolars	El centre no planifica les colònies escolars per afavorir l'accessibilitat econòmica (menys dies, més a prop, etc.). El centre no disposa de mesures per garantir que els alumnes amb dificultats econòmiques puguin participar a les sortides i colònies escolars sense abonar-ne el cost. El centre no desenvolupa sortides i colònies escolars per optimitzar-ne l'aprofitament educatiu, especialment entre els alumnes socialment desfavorits.	

Àmbit	Pràctiques en escoles públiques	Pràctiques en escoles concertades
Llibres de text i material escolar	El centre pressiona les famílies per al pagament de les quotes de material i de sortides escolars, a través dels mateixos alumnes, i en condiciona la participació a determinades activitats o l'accés a determinats materials.	El centre aprofita la venda de llibres i de material escolar per obtenir un marge de benefici, sense respectar el caràcter no lucratiu. El centre no desenvolupa ni promou el desenvolupament de programes de reutilització de llibres per garantir-ne l'accessibilitat. El centre pressiona les famílies per al pagament de les quotes de material i de sortides escolars, a través dels mateixos alumnes, i en condiciona la participació a determinades activitats o l'accés a determinats materials.
Activitats educatives no lectives	El centre (o l'AMPA) no té en compte l'alumnat amb dificultats econòmiques a l'hora de programar l'oferta d'activitats extraescolars.	
Menjador escolar	El centre té un preu de menjador més elevat que el preu màxim establert pel Departament d'Ensenyament per als centres públics. El centre no preveu mesures per evitar deixar fora del servei de menjador durant els primers dies de curs alumnes que encara no tenen confirmada la beca per part dels consells comarcals.	El centre té un preu de menjador significativament més elevat que el preu màxim establert pel Departament d'Ensenyament per als centres públics. El centre no garanteix el caràcter no lucratiu del servei de menjador escolar. El centre obliga els alumnes amb beca de menjador a complementar el cost del servei que no sufraga la beca.
Direcció i professorat	El centre no té un claustre de professorat cohesionat que vetlli per la consolidació del projecte educatiu i amb una direcció que lideri aquest procés. El centre, sigui quina sigui la seva composició social, no problematitza la segregació escolar existent al territori. El centre no treballa a escala territorial per combatre els desequilibris en la composició social dels centres.	

5. RECOMANACIONS I PROPOSTES: AUTONOMIA I INNOVACIÓ, PERÒ AMB EQUITAT

5.1. La permeabilitat dels centres sufragats amb fons públics: la gratuïtat de l'ensenyament i la coresponsabilitat dels centres

Un dels àmbits fonamentals d'actuació té a veure amb la necessitat de fer permeable tots els centres sufragats amb fons públics a l'escolarització equilibrada d'alumnat. Aquesta permeabilitat requereix actuar sobre les desigualtats d'accés derivades dels costos d'escolarització diferenciats en els diferents centres, tant públics com concertats, que forçosament generen desequilibris en l'admissió d'alumnat, i que provoquen que la llibertat d'elecció de centre per part de les famílies no es pugui exercir plenament, i també sobre la necessària implicació dels diferents centres, tant públics com concertats, en l'escolarització equilibrada d'alumnat.

El Síndic constata que no hi ha prou consciència entre les direccions i els titulars dels centres que la segregació escolar és un problema social que vulnera drets i que ha de ser resolt col·lectivament, amb un treball integrat en clau de sistema i no només de centre, amb el compromís dels diferents agents que hi intervenen. La igualtat d'oportunitats i la cohesió social del sistema educatiu són objectius inalienables a la funció social que exerceixen tots i cadascun dels centres, no només dels que presenten una situació guetitzada.

L'actual conjuntura econòmica no és propícia per abordar debats al voltant del finançament dels centres educatius, ni tampoc sobre els límits de la gratuïtat de l'ensenyament, tant per les administracions públiques com per les mateixes famílies. Aquesta dificultat, però, contrasta amb una altra evidència: no és possible abordar amb garanties la lluita contra la segregació escolar sense resoldre les desigualtats econòmiques en l'accés a l'oferta.

Davant d'aquesta situació, el Síndic de Greuges demana al Departament d'Ensenyament que dugui a terme les actuacions següents:

Les activitats complementàries (centres concertats)

- Regular les activitats complementàries i també els ajuts per fomentar-ne l'accés, d'acord amb el que estableix l'article 50.3 de la Llei 12/2009, de 10 de juliol, d'educació (LEC), amb més garanties jurídiques per a la igualtat d'oportunitats.

- Vetllar perquè cap alumne amb dificultats per sufragar-ne el cost quedi exclòs de les activitats complementàries, tal com estableix el Decret 198/1987, de 19 de maig (article 4).

- Garantir la voluntarietat de la participació a les activitats complementàries ubicant l'activitat complementària abans o després de l'horari lectiu de matí o de tarda i establint aquesta obligació a través de l'Ordre que regula anualment el calendari escolar.

- Garantir la diferenciació clara entre les activitats complementàries i les activitats lectives pel que fa al seu contingut curricular, i impedir de manera més activa que hi hagi centres concertats que destinin l'hora complementària a reforçar el currículum oficial (especialment si hi ha alumnes que en queden exclosos per raons econòmiques), tal com estableix el Decret 198/1987, de 19 de maig, i la legislació en matèria d'educació, si convé, a través d'una nova regulació de les activitats complementàries que incorpori noves garanties jurídiques.

- Garantir la gratuïtat de l'activitat complementària a l'alumnat assignat d'ofici als centres concertats.

- Valorar els processos de transvasament d'alumnat socialment menys afavorit del sector concertat al sector públic i els seus efectes sobre la segregació escolar i sobre el dret a l'educació en igualtat d'oportunitats, i desenvolupar actuacions específiques per evitar casos com ara els canvis de centre a meitat de l'escolaritat per raons econòmiques, per exemple, si convé amb l'establiment dels ajuts recollits en l'ordenament jurídic vigent.

- No autoritzar quotes per a les activitats complementàries quan aquestes siguin

superiors al cost real de l'activitat, tal com estableix el Decret 198/1987, de 19 de maig (article 6), de manera que es garanteixi la igualtat d'oportunitats i el seu caràcter no lucratiu.

- Estudiar la possibilitat de fomentar el fraccionament de la quota en funció de les activitats que faci l'alumnat, com a mecanisme per afavorir-ne l'accessibilitat, quan les activitats tenen despeses i pressupostos diferenciats.

- Establir els criteris per autoritzar les quanties màximes que els centres poden percebre, tal com estableix la LEC (article 205.11).

Les aportacions econòmiques a les fundacions i d'accés a serveis (centres concertats)

- Donar instruccions als centres concertats sobre les condicions d'aportació econòmica voluntària de les famílies i sobre la informació que aquestes han de rebre sobre les aportacions a les fundacions i l'ús de serveis.

- Garantir que els serveis escolars que presten els centres no estan vinculats, en cas que requereixin una aportació econòmica, amb l'escolarització de l'alumnat i amb l'exercici efectiu del dret a l'educació en igualtat d'oportunitats.

- Fer constar de forma clara i desglossada en els rebuts lliurats a les famílies les aportacions voluntàries i les aportacions per ús voluntari d'activitats o serveis.

- Evitar que els infants siguin coneixedors del problema d'impagament, si es produeix, i que se'ls responsabilitzi, culpabilitzi o discrimini si els pares no paguen.

- Publicar les quotes dels centres concertats i el règim legal (en el marc del procés d'admissió d'alumnat i posteriorment).

El finançament dels centres concertats: el concert, els contractes programa i els ajuts)

- Establir una convocatòria d'ajuts per garantir l'accés en igualtat d'oportunitats a

les activitats complementàries, tal com estableix la LEC (article 202 i altres), que sigui efectiva per promoure l'escolarització equilibrada d'alumnat, amb més garanties per a l'alumnat amb necessitats educatives específiques del que ho fa la convocatòria actual de finançament addicional per a centres en entorns de característiques socioeconòmiques desfavorides, i garantir així l'accés dels alumnes en igualtat d'oportunitats a les activitats complementàries.

- Instar els centres concertats receptors del finançament addicional (convocatòria ja existent per als centres concertats en entorns de característiques socioeconòmiques desfavorides o noves convocatòries) a publicar la quantitat atorgada i l'objecte de la subvenció i a donar-ho a conèixer a les famílies.

- Supervisar que cap alumne d'aquests centres receptors de finançament addicional deixa de participar a les activitats complementàries per raons econòmiques.

- Incrementar el finançament addicional que reben els centres concertats coresponsables amb l'escolarització equilibrada d'alumnat, especialment en zones socialment desfavorides on es manté la sisena hora en el sector públic.

- Establir contractes programa amb els centres concertats coresponsables de l'escolarització equilibrada d'alumnat, especialment en zones socialment desfavorides on es manté la sisena hora en el sector públic.

- Analitzar i revisar, si escau, el finançament dels centres privats concertats, per garantir l'adequació del concert educatiu però també la responsabilitat social dels centres concertats a l'hora d'establir quotes per a les famílies i escolaritzar alumnat de diferents orígens socials.

- Valorar la possibilitat de graduar el concert (mòdul de despeses de funcionament, per exemple) en funció de la coresponsabilitat en l'escolarització d'alumnat socialment desfavorit.

Les quotes de les famílies als centres públics

■ Supervisar les desigualtats existents en el cobrament de quotes per part dels centres públics i evitar que aquestes derivin en desigualtats en els projectes educatius de centre i en l'accés de l'alumnat socialment desfavorit, factors de reproducció de la segregació escolar.

■ Garantir que la reducció de la dotació pressupostària als centres docents en l'actual context de restriccions pressupostàries garanteixi el principi de gratuïtat de l'ensenyament, i que no afecti els costos d'escolarització que han de fer front les famílies.

■ No autoritzar el finançament per part de les famílies de les activitats lectives o del manteniment dels centres públics, encara que sigui a través de les AMPA.

Les quotes de les famílies per a llibres de text, material escolar i sortides (centres públics i concertats)

■ Restablir una convocatòria d'ajuts per a l'adquisició de llibres de text i material didàctic complementari i informàtic, tal com estableix l'article 6.4 de la LEC.

■ Atorgar als centres educatius subvencions per al desenvolupament de programes orientats a sufragar els costos d'escolarització dels alumnes de famílies amb dificultats econòmiques que cobreixin les despeses relacionades amb els llibres de text, el material escolar, les sortides escolars, etc., com ara el Programa cooperatiu per al foment de la reutilització de llibres de text en centres educatius sostinguts amb fons públics que imparteixen ensenyaments obligatoris.

■ Impedir el caràcter lucratiu de la venda de llibres o d'uniformes escolars en determinats centres concertats on aquesta pràctica succeeix.

■ Desenvolupar programes de reutilització de llibres de text als centres concertats que no en tinguin.

■ Atès el caràcter no obligatori del pagament de quotes relacionades amb el desenvolupament de les activitats lectives del centre, garantir la igualtat de tracte a tots els alumnes durant l'horari lectiu, al marge del pagament de quotes per part dels seus progenitors.

■ Evitar que els alumnes siguin participants de la relació econòmica existent entre el centre i la família.

■ Establir mesures d'accessibilitat econòmica (ajuts o altres) per garantir l'accés en igualtat d'oportunitats dels infants socialment desfavorits a les activitats escolars (per a sortides i colònies escolars, etc.).

■ Estudiar la situació plantejada per cada família amb dificultats econòmiques amb l'objectiu de facilitar que els alumnes afectats puguin participar de manera normalitzada a les activitats escolars que es facin en horari lectiu, sense veure's discriminats per raons econòmiques, buscant, si escau, modalitats de finançament de les activitats escolars (a través d'ajuts, de flexibilitat en els pagaments, etc.) que en facin possible la participació.

■ Garantir que els centres públics i concertats informin adequadament les famílies sobre les quotes que tenen caràcter obligatori i voluntari, i no incorporin a aquestes quotes conceptes de despesa que no poden ser imputats a les famílies.

■ Garantir el desglossament dels conceptes que integren les quotes que s'han de pagar als centres públics i concertats.

Les quotes del servei de menjador escolar (centres públics i concertats)

■ Prohibir (i impedir a la pràctica) els incompliments del preu màxim del servei de menjador escolar als centres públics, sigui directament a través de les quotes que paguen les famílies per accedir al servei, sigui indirectament a través de les quotes a les AMPA o de la introducció d'activitats addicionals sense alternativa.

■ Garantir el caràcter no lucratiu del servei de menjador escolar als centres concertats.

■ Desenvolupar una nova regulació del servei de menjador escolar⁹ que, entre altres aspectes, garanteixi:

- La inclusió dels centres concertats en la normativa que regula la provisió del servei de menjador escolar, actualment només aplicable als centres públics.

- El desenvolupament d'instruments per garantir la igualtat d'oportunitats en l'accés al servei (sistemes d'ajuts, llindars de renda per a la percepció dels ajuts, etc.)

5.2. Les homogeneïtats necessàries i els límits de l'autonomia de centre

Un altre àmbit d'actuació té a veure amb altres dinàmiques de diferenciació interna del sistema educatiu, que no tenen relació amb els costos d'escolarització, però que també deriven en desequilibris en l'accés als diferents centres educatius.

En els darrers anys, les diferències en les condicions d'escolarització de l'alumnat s'han vist incrementades, en part, per un augment dels marges d'autonomia de què disposen els centres en la formulació i la implementació dels projectes educatius dels centres. Hi ha projectes educatius que no tenen prou en compte la diversitat social de l'entorn.

Davant d'aquesta situació, el Síndic de Greuges demana al Departament d'Ensenyament que dugui a terme les actuacions següents:

L'exercici de l'autonomia dels centres (centres públics i concertats)

■ Garantir que es respecta escrupolosament que l'autonomia de centre s'orienta a assegurar l'equitat de l'activitat educativa, tal com estableix l'article 90.3 de la LEC. D'aquesta manera, l'exercici de l'autonomia del centre ha de concordar amb els principis del sistema educatiu i amb la resta del

marc jurídic dins el qual s'exerceix, i també en els documents que suposen la plasmació d'aquesta autonomia: el projecte educatiu i la carta de compromís educatiu.

■ Incorporar la lluita contra la segregació escolar en el retiment de comptes, tant pel que fa als centres amb una composició social afavorida com també pel que fa als centres amb una composició social desfavorida, en el sentit d'incorporar la diversitat social de l'entorn.

■ Garantir la incorporació de l'escolarització equilibrada en el Projecte de direcció de centres ubicats en zones amb segregació escolar, no només dels centres amb una demanda feble o una elevada concentració d'alumnat socialment desfavorit, sinó també dels centres socialment més afavorits.

■ Garantir l'avaluació continuada dels projectes de direcció dels centres ubicats en zones amb segregació escolar.

■ Promoure la coresponsabilitat dels centres concertats en l'escolarització equilibrada d'alumnat, i fomentar acords a escala local sobre les estratègies de distribució que ho garanteixin. L'experiència de municipis (Vic, Manlleu, Olot, etc.) que han arribat a acords entre els diferents centres educatius, també els centres concertats, per garantir l'escolarització equilibrada d'alumnat ha afavorit la reducció dels nivells de segregació escolar.

■ Tenint en compte l'escassetat de recursos públics i l'evolució demogràfica, no renovar el concert als centres que infringeixen les seves obligacions i que no respecten els principis que ordenen el Servei d'Educació de Catalunya ni el seu compromís amb l'escolarització equilibrada d'alumnat.

■ En casos de centres concertats en què es produeixin irregularitats, valorar si l'actuació del centre ha incorregut en alguna de les causes d'incompliment del concert que preveu l'article 62 de la LODE i, en cas que sigui així, que s'apliquin les sancions previstes en aquesta norma.

⁹ Amb la revisió o el desplegament del Decret 160/1996, de 14 de maig, pel qual es regula el servei escolar de menjador als centres docents públics de titularitat del Departament d'Ensenyament.

El projecte pedagògic (centres públics i concertats)

■ Vetllar per tal que els centres educatius públics i concertats estableixin projectes educatius compromesos amb la inclusió de la diversitat social del seu entorn.

■ Desenvolupar actuacions per evitar que l'existència de projectes educatius singulars en determinats territoris incideixi negativament en l'equitat en l'admissió d'alumnat i en la composició social dels centres, i desenvolupar experiències de treball integrat per afavorir que els centres socialment més capitalitzats comparteixin recursos i dinàmiques amb els centres de l'entorn. La innovació en els projectes educatius dels centres s'ha de fer sense que afecti negativament l'equitat del sistema.

■ Oferir als centres, especialment els que tenen una composició social desfavorida, projectes en els àmbits de l'aprenentatge de la lectura, de les llengües estrangeres (anglès), de la tecnologia (informàtica, robòtica, etc.), de les arts (música, plàstica, etc.) o de l'educació en valors (filosofia per a infants, ioga, etc.) que homologuin les oportunitats educatives en l'àmbit pedagògic.

■ Garantir, d'acord amb el principi d'estabilitat pressupostària, previst en l'ordenament jurídic vigent, que ha de regir la gestió dels recursos públics del sistema educatiu, una certa estabilitat dels recursos assignats als centres per consolidar els seus projectes educatius, sens perjudici d'incorporar les adequacions necessàries derivades de la rendició de comptes i de l'avaluació de la implementació d'aquests projectes educatius, especialment als centres amb una composició socialment desfavorida.

El projecte pedagògic i la programació de l'oferta (instituts)

■ Analitzar les raons que expliquen el transvasament de demanda del sector públic al sector concertat en el pas a secundària i desenvolupar mesures per evitar-ho, atès que reproduïx la segregació escolar del sistema.

■ Garantir una provisió de places públiques a secundària suficient per garantir la continuïtat educativa en el sector públic.

■ Analitzar i consolidar els projectes educatius dels instituts amb dèficits de demanda i amb una composició social desfavorida, i la cohesió i la vinculació de l'equip de professionals que hi treballen.

■ Estudiar l'impacte de la programació de l'oferta de les seccions d'institut sobre la segregació escolar als municipis que també tenen instituts (i també dels instituts que, per raó de l'oferta d'ensenyaments postobligatoris que tenen, presenten desigualtats en el procés d'admissió d'alumnat), i desenvolupar mesures a fi de consolidar-ne l'oferta i de fer-la atractiva per a l'alumnat i les seves famílies.

■ Emprar les adscripcions per reforçar els itineraris entre els centres públics de primària i de secundària amb models d'adscripció diferenciada, sense reproduir als instituts, a través de les adscripcions, les inequitats en la composició social ja existents als centres de primària.

■ Fomentar la integració entre escoles i instituts.

Les sortides i colònies escolars (centres públics i concertats)

■ Desplegar el marc general d'ordenació de les activitats complementàries, les activitats extraescolars i els serveis escolars dels centres vinculats al Servei d'Educació de Catalunya, tant dels centres públics com dels centres concertats, tal com preveu l'article 158.2 de la LEC, de manera que s'asseguri, per a les colònies i sortides escolars, el següent:

- Els ajuts per fomentar l'accés de l'alumnat a aquestes activitats en igualtat d'oportunitats, tant en centres públics com en centres concertats, i les garanties que la despesa pública destinada s'adreci efectivament a aquests ajuts per a infants (art. 50.3 i 202 de la LEC).

- El dret a la participació de l'alumnat i a la no-exclusió per raons econòmiques.

- L'accés en condicions d'igualtat per mitjà de l'establiment de quanties màximes (art. 205.11 de la LEC), el fraccionament de quotes com a mecanisme per afavorir-ne l'accessibilitat, la voluntarietat, el caràcter no lucratiu, etc.

■ Donar compliment a l'article 202 de la LEC, que preveu que el Departament, per raons d'oportunitat social, d'equitat o de no-discriminació per raons econòmiques, estableixi ajuts i atorgui beques amb relació a activitats complementàries i extraescolars.

■ Desenvolupar actuacions orientades a promoure l'organització de colònies escolars als centres escolars, especialment quan es troben en entorns socials desfavorits, com ara:

- Mesures per compensar els docents i el personal que hi participi.

- Ajuts per fomentar l'accés dels centres i dels alumnes en situacions socials o econòmiques desfavorides.

Les activitats educatives fora de l'horari escolar (centres públics i concertats)

■ Desplegar el marc general d'ordenació de les activitats complementàries, les activitats extraescolars i els serveis escolars dels centres vinculats al Servei d'Educació de Catalunya, tant dels centres públics com dels centres concertats, tal com preveu l'article 158.2 de la LEC), de manera que s'asseguri específicament per a les activitats extraescolars organitzades en centres escolars el següent:

- Els ajuts per fomentar l'accés de l'alumnat a aquestes activitats en igualtat d'oportunitats, tant en centres públics com en centres concertats (art. 202 de la LEC), i les garanties que la despesa pública destinada s'adreci efectivament a aquests ajuts per a infants (quan els centres disposen d'activitats) o a les AMPA, especialment en zones socialment desfavorides, per a l'organització d'activitats de lleure en horari extraescolar (quan els centres no disposen d'activitats, ja que els ajuts no serveixen si les escoles on van aquests alumnes no disposen d'oferta).

- El caràcter no lucratiu d'aquestes activitats i les garanties per fer-ho possible.

- El caràcter inclusiu, coeducatiu i intercultural d'aquestes activitats i les garanties per fer-ho possible.

- El dret dels infants a ser informats en relació amb les activitats i el dret a ser

escoltats a l'hora d'establir-ne la programació.

- L'obertura de les activitats extraescolars als infants del territori.

- Les subvencions per a la creació i el manteniment d'AMPA en entorns socials desfavorits, com a agent dinamitzador clau, amb la col·laboració de les federacions d'aquestes associacions.

■ Convocar els ajuts per fomentar l'accés de l'alumnat a les activitats educatives fora de l'horari lectiu en igualtat d'oportunitats, tant en centres públics com en centres concertats (art. 202 de la LEC).

■ Fer que la convocatòria d'ajuts per a associacions de mares i pares d'alumnes prevegi garanties perquè la despesa pública destinada s'adreci efectivament a aquests ajuts per a infants (quan els centres disposen d'activitats) i a les AMPA de centres amb una composició social desfavorida i amb una oferta més feble o inexistent, per a l'organització d'activitats de lleure en horari extraescolar.

La jornada escolar

■ Entenent que la supressió de l'ampliació horària en determinats centres públics té efectes sobre el dret a l'educació en igualtat d'oportunitats, adoptar les mesures necessàries per evitar que la supressió de la sisena hora en la majoria de centres públics de primària afecti, de diferents maneres, l'equitat del sistema.

■ Avaluar l'impacte de la implantació de la jornada compactada sobre la segregació escolar i desenvolupar les mesures que escaiguin si la jornada escolar esdevé un factor discriminant en l'elecció de centre per part de les famílies, tant en centres de primària com de secundària.

■ Promoure la implantació de jornades escolars similars als instituts (i a les escoles, si escau) dins de cada territori.

■ Desenvolupar mesures per garantir l'accessibilitat econòmica a les activitats educatives de tarda als instituts (i a les escoles, si escau) amb jornada compactada i l'atenció

socioeducativa dels alumnes socialment desfavorits.

■ Promoure el funcionament del servei de menjador escolar als instituts de secundària i la provisió de beques als alumnes socialment desfavorits, malgrat que a la tarda no hi hagi classes (o, alternativament, estudiar centre per centre mesures compensatòries que garanteixin l'accessibilitat i la normalització de l'ús del menjador a l'alumnat de secundària que ho requereixi).

5.3. La discriminació positiva i les mesures compensatòries als centres amb composició social desfavorida

Un darrer àmbit d'actuació té a veure amb les mesures que incideixen específicament en els centres guetitzats, amb una elevada concentració de problemàtiques socials, més negativament afectats per la segregació escolar del sistema educatiu.

En l'informe del Síndic de Greuges de l'any 2008 sobre aquesta mateixa problemàtica, presentat al Parlament de Catalunya, aquesta institució ja proposava que el Departament d'Ensenyament definís per als centres guetitzats plans de xoc que en minimitzessin progressivament la guetització, i que garantissin no només la intensificació de mesures de lluita contra la segregació, sinó també la definició per part de la mateixa Administració d'objectius clars i el compromís d'avaluar els resultats de les actuacions dutes a terme. En darrer terme, si la guetització escolar no s'eliminava en un període de temps prudencial, el Síndic ja defensava la necessitat d'adoptar mesures més dràstiques, com ara el tancament dels centres.

Davant d'aquesta situació, el Síndic de Greuges demana al Departament d'Ensenyament el següent:

Els projectes educatius de centre

■ Garantir la qualitat dels projectes educatius dels centres amb més complexitat social i amb una demanda més feble, i

desenvolupar les mesures necessàries per compensar la incidència de la composició social del centre en el desenvolupament del projecte educatiu.

■ Promoure la participació dels centres amb una demanda més feble i amb una composició social desfavorida en programes de desegregació que contribueixin a millorar i prestigiar els projectes educatius d'aquests centres, com ara els programes inspirats en les Magnet Schools dels Estats Units que ja s'estan duent a terme en alguns centres amb una especial complexitat social i educativa de Catalunya (mentre els problemes de segregació escolar persisteixin, i amb la precaució necessària per evitar que el caràcter distintiu de la seva especialització curricular i pedagògica acabi debilitant la demanda d'altres centres propers).¹⁰

■ Acompanyar la implementació de mesures per revalorar el projecte educatiu dels centres amb d'altres que contribueixin a combatre la segregació escolar en l'admissió d'alumnat (informació i acompanyament de les famílies, etc.).

■ A fi de garantir el dret a l'educació en qualitat i en igualtat d'oportunitats, tenir una cura especial en la provisió de recursos econòmics als centres amb una composició social menys afavorida i amb una major concentració de necessitats educatives específiques, on l'exercici del dret a l'educació en igualtat d'oportunitats està menys garantit.

■ Promoure la integració de centres guetitzats i centres no guetitzats, amb l'objectiu de configurar centres amb una composició social heterogènia, d'acord amb el marge d'actuació de què disposa el Departament d'Ensenyament en la programació de l'oferta.

■ Procedir al tancament dels centres guetitzats, especialment quan hi hagi un clar desequilibri en la composició social del seu entorn, després de constatar la impossibilitat de revertir aquesta situació, un cop aplicades les mesures que corresponguin per heterogeneïtzar la composició social del centre.

¹⁰ Tarabini, A. (2013). *Les escoles magnet. Una aposta per l'excel·lència i l'equitat*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. (Informes Breus, núm. 39.).

■ Desenvolupar amb els ajuntaments polítiques locals en matèria d'educació orientades a donar suport des del territori als projectes educatius dels centres amb una composició social més desfavorida i amb una demanda social més feble.

■ Desenvolupar, conjuntament amb els ajuntaments, polítiques de dinamització de les AMPA dels centres amb una composició social menys afavorida.

■ Promoure, conjuntament amb els ajuntaments, actuacions relacionades amb la dinamització de les activitats extraescolars dels centres amb una composició social desfavorida i amb la millora de les condicions d'accés.

La direcció i la dotació de professionals al centre

■ Garantir lideratges potents i compartits als centres amb demanda feble o una elevada concentració d'alumnat socialment desfavorit, amb una adequada formació i implicació de les direccions per gestionar aquesta complexitat social, per consolidar el projecte educatiu i per millorar el prestigi social del centre, amb projectes de direcció ben orientats per fer possibles aquests processos de millora i que comptin amb la participació i la cohesió del conjunt de la comunitat escolar, etc.

■ Promoure, a través de la normativa que regula les plantilles i la provisió de llocs docents als centres i a través de les mesures de gestió de personal que corresponguin, l'estabilitat dels claustres de professorat dels centres amb una composició social desfavorida o amb una demanda social feble.

■ Garantir la capacitació i la implicació del claustre de professorat dels centres amb una composició social desfavorida, no només per atendre la diversitat de l'alumnat, sinó també per consolidar el projecte educatiu i millorar la valoració del centre per part de l'entorn.

■ Garantir que els centres amb una composició social desfavorida tinguin una dotació més gran de docents, d'acord amb les necessitats educatives del seu alumnat,

suficient per atendre les necessitats educatives específiques existents.

■ Elaborar un estudi específic per determinar indicadors i variables que cal tenir en compte per concretar amb criteris objectius la complexitat de cada centre educatiu, en funció del nivell d'instrucció de les famílies, per exemple, i els mecanismes per recollir aquesta informació.

■ Concretar les necessitats de professorat que es corresponen amb els diferents nivells de complexitat establerts (no només els centres amb una elevada complexitat).

■ Establir, a través de la normativa que regula anualment la configuració de plantilles, una dotació de professionals diferenciada per als diferents nivells de complexitat dels centres (no només els centres amb una elevada complexitat), a fi que la dotació de professorat dels centres depengui de la composició social de l'alumnat.

■ Regular (a través de la normativa que regula l'elaboració de les plantilles) i garantir la dotació de plantilles més multidisciplinàries als centres amb una elevada complexitat educativa, amb assignacions de professionals de l'àmbit social (tècnics d'integració social, educadors socials, treballadors socials, etc.) i de l'àmbit de la salut (psicòlegs, logopedes, etc.) per atendre les necessitats existents.

■ Introduir mecanismes d'incentius o d'altres per garantir que els professors més qualificats per a la tasca docent prestin servei als centres amb una complexitat més elevada.

■ Incorporar en la regulació sobre el procediment de promoció docent l'exercici professional en centres amb una composició social desfavorida com a element definidor.

■ Estudiar l'impacte del nou decret de plantilles en la configuració de les plantilles dels centres amb una composició social desfavorida.

■ Promoure mesures, també a través de la normativa que regula l'elaboració de les plantilles, per incentivar que els docents més preparats i capacitats siguin destinats

als centres amb una complexitat educativa més elevada.

■ Analitzar de manera sistemàtica els efectes que les decisions adoptades en la gestió de personal poden generar sobre l'atenció educativa de l'alumnat socialment més desfavorit, i adoptar les mesures correctores o compensatòries que escaiguin, en cas que se'n verifiquin efectes negatius.

Les condicions materials dels centres

■ Planificar, encara que sigui amb un retard afegit per les restriccions pressupostàries actuals, els processos constructius dels centres amb una composició social més desfavorida, especialment si aquesta situació té efectes sobre la segregació escolar.

■ Prioritzar l'adequació de les instal·lacions en els casos en què les condicions materials existents atemptin més directament contra el dret a una educació de qualitat, i en què les necessitats de millora siguin més urgents, de manera que s'agilitin els processos de construcció i millora, malgrat que les restriccions pressupostàries no ho afavoreixin.

■ En la planificació dels processos de construcció i reforma de centres, prestar una atenció especial als centres amb més

concentració de necessitats educatives específiques, tot recordant que les condicions materials constitueixen una garantia de qualitat i igualtat de l'ensenyament i un factor clau per atraure les famílies i evitar fenòmens de segregació.

La vinculació amb l'entorn

■ Desenvolupar i potenciar, conjuntament amb els ajuntaments, programes, com ara els plans educatius d'entorn, adreçats a enfortir la vinculació dels centres amb una composició social desfavorida a l'entorn i el suport dels agents educatius del territori a la tasca d'aquests centres.

■ Incorporar la lluita contra la segregació escolar i la millora de la coresponsabilitat de tots els centres del territori en l'escolarització equilibrada d'alumnat com a objectiu estratègic dels plans educatius d'entorn.

■ Promoure, conjuntament amb els ajuntaments i amb el Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, plans locals de dinamització del lleure educatiu, especialment en barris i municipis socialment desfavorits, que contribueixin a dinamitzar l'oferta de lleure educatiu als centres escolars amb una composició social desfavorida.

SÍNDIC

EL DEFENSOR
DE LES
PERSONES

Síndic de Greuges de Catalunya
Passeig Lluís Companys, 7
08003 Barcelona
Tel 933 018 075 Fax 933 013 187
sindic@sindic.cat
www.sindic.cat

